

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1891.

Redaktor:
Michal Hórnik.

Lětnik XLIV.

Zešiwk I.

(Cyłeho rjada čisło 83.)

B u d y š i n.

Z nakładom Maćicy Serbskeje.
W kommissiji E. Rühla.

Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1891.

Redaktor:
Michał Hórnik.

Lětnik XLIV.

B u d y š i n.
Z nakładom Maćicy Serbskeje.

Mythiske bytosće łužiskich Serbow.

Napisał *Adolf Černý.*

(Pokračowanje.)

Bože sedleško. Boža 'łosć.

Přistupnjemy k hudańčkowymaj bytosćomaj. Hižo mjenje teju bytosćow stej čémnej a buštej, kaž bytosći samej, wšelako wukładowanej.

Po mojím zdaću mamy před sobu po prawom jeničku bytosć, jenož w dwěmaj variantnymaj podobomaj a z dwěmaj mjenomaj, wot kotrejuž je přenje (sedleško) hornjołužiske a druhe ('łosć) delnjołužiske a namjezne.

Přistupmy najprjedy k mjenu teje bytosće. W Hornjej Łužicy wona rěka bože sedleško, druhdže tež serleško; Smolef ma pódla teho hišće mjeno sadleško, kotrež tež w Pfulowym słowniku namakamy; tu tež je zapisane hišće štwórte klinčenje teho słowa: stadleško. Ja pak sym najbóle słyšať „sedleško“, druhdže tež „serleško“; twórbow „sadleško“ a „stadleško“ z cyla słyšať njejsym a tež jeju wot nikoho zapisaneju njedostach. Tež Hórcanski*) a Pannach (Pannach)**) mataj jenož „sedleško“. Dokoľž pak je tuta twórba (sobu z druhim jeje wurjekowanjom „serleško“) najbóle rozšěrjena, směmy ju za přenjoťnu přiwzać, druhe pak, rědše, za pódlanske, přez njezrozumjenje nastate formy (štož při tajkich woteznych słowach žadyn dziw njeje.***)) Nastawa nětko prašenje, kajki je pokhod słowa „sedleško“, přetož nětko je wono cyle woteznych archaismus. Na tute prašenje dyrbymy wotmoiwjenje winojěi wostać; Pful drje měni, zo je „bože sedleško“ poprawom „bože sydleško“, t. r. bože sydło, bójske

*) Jan Hórcanski, Von den Sitten und Gebräuchen der heutigen Wenden. Laus. Provinzialblätter, Leipzig 1782, str. 260.

**) S. B. Pannach, Reliquien der Feld-, Wald-, Wasser- und Hausgötter der Wenden. Laus. Monatsschrift 1797, II.

***)) Hl. niže wo podobnych formach słowa „'łosć“.

bydlenje,*) tola te wukładowanje njemóžemy přiwrzać hižo teho dla, dokelž so w ludu přeco cyle jasnje slyši „sedleško“ a ženje so njeslyši „sydleško“. Smoleř žane wukładowanje njepřistaja.

Skerje so hodži wukłasé mjeno „boža 'łosć“, kotrež so slyši w Delnjej Łužicy a w namjeznych stronach. W ludowym ertu klinči te słowo jenož „łosć“ (tak je tež Smoleř a po nim Šolta pisał), we Łazowskej a Wojerowskej stronje pak wós (fem., gen. „wosy“, resp. „'łosy“). Po swědčenju Schulenburga praja wokoło Mužakowa (w Jabłońcu a Jemjelicy) „božy głos“;**) tež z Dobrašec mam twórbu „boži hłos“.***) Smoleř wukładuje: „Boža łosć, wahrscheinlich dasselbe, was: Boža žalosć, eigentlich Gottes Klage.“†) Pfuł, kaž hižo naspomnich, měni, zo te mjeno rěka: „bože wobsedženstwo, bójski wobsyd, bójska swojina (swójstwo)“, a piše „włosć“. Runje tak wukładowaše mjeno teje bytosće hižo w l. 1878 Mikłošić,††) kiž mjenješe, zo te mjeno rěka to same, štož pólske „boža włosć“.†††) Njeje

*) Łužica 1887, str. 52: „Něhdy su pola našich wótcow . . . tajke městnoty byle, hdžež ludžo so na přichod a wo radu prašachu . . . Po swědčenju swojeho mjena je hora Prašica . . . tajka městnota być dyrhjada. Na druhich swjećenych městnach je bójstwo . . . njeprašane wěšćilo, wosebje hdyž so někajke njezbože dočakowaše. Swjećenemu městnu teho rodu rěkaše so w našim hornym kraju bože sadleško abo sedleško, t. j. bože sydło, bójske bydlenje; we Łazowskej stronje prajachu boža włosć, t. j. bože wobsedženstwo, bójski wobsyd, bójska swojina (swójstwo). Po času počachu ludžo, dokelž bě bójstwo njewidomne, tu městnotu, hdžež po jich mysli bójstwo přebywaše, z mjenom městnoty mjenować, tak zo je „bože sedleško“ a „boža włosć“ . . . w našim kraju nětko tak wjele kaž „bójske byće“ abo bójstwo . . .“ (Poslednja sada je někak splećena a čěrna.)

**) Ja pak njesym tam ani wo sedlešku, ani wo božej 'łosći nič zhońić móhł.

**) Poda k. stud. Herrmann; ja pak měnju, zo je to jenož ludowe wukładowanje mjena „sedleško“, dokelž w sakskich Łužicach je hewak mjeno „boža 'łosć“ cyle njeznate.

†) Pěsnički, II. 269.

††) W privatnym liše Veekenstedtej; hl. Verhandl. der Berl. Anthropologischen Gesellschaft 1878, str. 178.

†††) Veekenstedt wozjewi te wukładowanje na runje citowanym městnje, tola přistaja k njemu hišće swoje samsne wukładowanje, kotrež tudy slavistam k zwjeselenju podawam: „Gehen wir nun auf den Begriff zurück“, praji Veekenstedt, „welcher in der boža łosć seine individuelle Personifica-

mi znate, hač Pful wukładuje te mjeno po Miklošiću abo hač je k temu wukładowanju sam přišoł, wo Miklošićowym njewědžo. — Ludowa etymologija je pak „hlós“ (fem., we Wojerowskich stronach „'lós“), při čimž lud na plakanje, wofanje, žalosćenje božeje 'lósće (we Wojerowskich stronach „božeje 'lósy“) myslí, pak „wtós“ (zmylnje z plurala wuslědowane tež fem., gen. „božeje włosy“), hdžež lud na dołhe włosy džiwa, kotřež so w bajach božej 'lósći přidawaju.*)

To su wšě dotalne wukładowanja. Wot tych je najbóle wědomostne wukładowanje Miklošića štož formu słowa nastupa — tola štož wěc nastupa, njewotmołwja pomjenowanej bytosći. Boža 'lósć tola jenož wozjewja božu (wysšeje bytosće) wolu, jeje móc a tuž je někajki posoł teje mocy, nic pak móc ('lósć) sama. Tu dyrbymy wuznać, zo ludowe (přez njezrozumjenje woteznateho archaisma nastate) wukładowanje za „głos, hlós“ je štož wěc nastupa, přihódniše.

Prawy puć k wukładowanju słowa „'lósć“ poda nam starše klinčenje teje twórby. Pola Frencela te słowo njenakhadžamy, tež pola Hórcanskeho a Ponicha nic. Tola mamy jo hišće wot staršeho časa, mjenujcy w Chojanowej rukopisnej grammaticy**) z přenjeje položcy XVII. lětsotka zapisane. We słowničku

tion gefunden, so ist es der des klagenden, jammernden Tones. Nun giebt es im Wendischen neben dem Adjectiv božy, a, e ein anderes desselben Stammes, bogi, a, e“ (t. j. wboği, wbohi, čes. ubohý, póľ. biedny), „welches beklagenswerth, elend, jammervoll bedeutet. Der Ton, die Stimme heisst im Wendischen gloss . . ., als Adjectiv lernen wir kennen ghuschné, z. B. in te swony tak ghuschné klince, die Glocken klingen so dumpf . . . Im Polnischen ist das Wort klus (?), das Wogenrauschen, Plätschern der Welle, im Gebrauch. Mir scheint, als ob die meiste Wahrscheinlichkeit . . . für Wurzelverwandschaft zwischen lósć, głos und klus, resp. ghuschné vorhanden sei!“

*) Boža włos, Gotteshaar, „weil die B. so lange Haare hatte“. Schulenburg, Wend. Volkssagen 145.

**) Chojanowy rukopis rěka: „Linguae Vandalicae ad dialectam distinctus Cotbusiani formandae aliqualis Conatus, ubi et ceterarum dialectorum varietas conciliatur et quid in illis ab hac discriminis sit ostenditur quem in usum Theologiae practicae in patria studiosorum aggreditur et viris hujusce linguae peritis iudicio et censurae exponit Johannes Choinanus Cotbusiensis nunc temporis Pastor in Lübenaw Lusatae inferioris. MDCL.“

delnjoserbskich słowow z Chojanowebo rukopisa čitamy: *głosc*, *nächtliche Klage*, *Wehklage*.) Tutu twórbu jako najstarše znate klinčenje nětčišeho słowa „'łosć“ dyrbimy wzać za podložk při wukładowanju teho słowa. Na tu twórbu je tež M. Hórnik džiwał při swojim wukładowanju, z kotrymž so dospołnje zjednočam a kotrež nětko za jeničcy přisprawno připóznawam. Wukładowaće pak ⁵so hodži takle: Słowo „'łosć“ je w XVII. lětstotku klinčało *głosc*, štož so dospołnje kryje z wuznamom českeho „hlásce = hlasatel“ (*Verkünder*); tež etymologiscej stej tej słowje jenajkeho pokhoda. Twórba słowa „*głosc*“ je paralelna z twórbu słowow: *ćele*, *šele*, *hólc*, *kupc*; něhdy tež *bě bije*, *nětko bičk*. Podobne pólske twórby su: *mówca*, *radca*, *wydawca* a druhe. Nětko so wurjekuje *'losc* (*'losć*) — subłósnik *g* je na spočatku słowa wotpadnył; přir. *gdyž* — *'dyž*. (W někotrych stronach bu přez njezrozumjenje woteznateho „*głosc*“ hl. „*hłósc*“ podćisnjeny temu słowu druhi wuznam, mjenujey „*głos*, *hłós*“, a tuž bu z kónca „*c*“ spuščena.) Pozdžišo přeměni so kóncowka *-osc* do časěišo přikhadžaceje *-osć*. Epitheton so přistaji, jako prajimy: boži wětšik atd. Při tym bu tež ród (*genus*) změšany: za boži *głosc* bu položene boža *głosć*.

Potajkim by so słušało pisać *głosc*; tola hdyž lud z wjetša wurjekuje „*łosć*“, pisamy *'losć*, zo bychmy nětčiše (ludowe) wurjekowanje respektowali a pódla tež na pokhod słowa hladali, poznamjenjejo pobrachowacy konsonant *g* z apostrofom.

Slyšmy nětko, što so wo „božim sedlešku“ a wo „božej 'łosći“ baje.

Bože sedleško pokazuje so, kaž wšudžom w Hornjej Łužicy wěra, w podobje rjaneho, bětozdrasćeneho džěsća; jenož jako wuwzaće zda so býć wěra, zo so bože sedleško tež w podobje žony pokaže (*Hrodzišćo*).**) Na to, zo sebi lud bože sed-

Chojanowy rukopis je z wulkej prócu a jara wustotnje za wědomosć wučerpał Mich. Hórnik w Časopisu Maćicy Serbskeje 1876, str. 21—49; wón je wosebje tež zestajał słowničk z delnjoserbskich słowow, kotrež so w Chojanowym rukopisu namakaju.

*) Časop. Mać. Serb. 1876, str. 31.

**) Ma tež Pful (z kotreje wsy, njepraji), Łužica 1887, 52.

leško małe předstaja, pokazuje tež prajenje: „sy kaž bože sedleško“, štož so praji temu, kiž je „tajki mały, suchi, horbaty“ (Khrósćicy). Sem snadź sliša tuta bajka.

17. Běle džěćo.

(Z W. Wosyka.)

Sotře našeje Kowarjoweje, kiž běše w Bójswecach ženjena, so husto zjewjenja stachu... Junu na poli džěłajo widžeše, kak před jej znatym mužom, kiž so jej bližeše, małe cyle běte džěćo džěše, kotrež so potom blisko před njej w hustym keřku zhubi. Muž wumrě za něšto dnjow.

E. Muka: Łužica, 1885, str. 75.

Bože sedleško-džěćo měješe rozpušćene, dołhe, jara dołhe włosy a běše zwoblekane w krótkej, čistej košulcy.*)

Druhdy pokaže so tež jako běła kokoška (Hórcanski, Gräve, Smolef, Šolta, Pful). Tež wo módrym płomješku, kotrež z hašaceho wóhnja wustupuje, praja, zo je to bože sedleško.**)

Tola z wjetša so bože sedleško z cyła widžeć nje-
dawa a móžeš jenož slyšeć jeho płakanje a žalosćenje, kotrež klinči pak (najbóle) cyle kaž džěćace płakanje, pak kaž žalosćenje dorosćeneho čłowjeka (rědčišo). Wěri so tež, zo móža někotři ludžo bože sedleško widžeć, hdyž jeho druzy njewidža, kaž na př. žona w bajcy 17. „Běle džěćo“. Su to tak mjenowani widžerjo.***)

*) Въ былое время, когда оно еще показывалось, видели это хорошенькое блеленькое дитя, съ распущенными длинными, очень длинными волосами, въ чистенькой коротенькой сорочкѣ. Sreznewskij, Žiwaja Starina II, 57.

**) „Hdyž kusk módreho wohenčka z hašaceho wóhnja horje džěše, praješe wowka: to jo te bože sedleško.“ Němcy (pola Kulowa).

***) Widžerjo su pjeća njedzelske džěći abo džěći, rodžene w počnocy abo w poslednej nocy lěta (Łužica, 1891, str. 5.). — Tež džěći, rodžene zady zawěška (bějeje płachty), z kotrymž bě kašć přikryty, jako bu ze wsy wjezeny, potom wšitko widža (su widžerjo). — Druhđe tež wěrja, zo džěći, kotrež hišće k spowědźi byłe njejsu, wjacy widža. (Z Jěley.) — Někotři pak su pod tajkim znamjenjom rodženi, zo wšitko widža. (Z Krušwicy.) — Tež džěći, kotrež je „woblekarnica“ (t. r. žona, kotraž morwych majje a wobleka) na swět přiwjedła, su potom widžerjo. (Z Krušwicy.)

Hdžež je so běte sedleško pokazalo abo hdžež su jeho žalosćenje slyšeli, tam je so bórzy njezbože stało. Tuž maja jo Serbja za dobreho ducha (genija), kiž přibližacy strach abo blizke njezbože wěšći. Charakter božeho sedleška je potajkim dobry a jenož dobry — wono so jenož rudzi na čtowjeskim njezbožu, pokazuje přez žalosćiwe płakanje swoju zrudobu, tola ženje njeje samo z přičinu njezboža.

Pokazuje pak so abo płaka, hdyž dyrbi něchtó wumrjeć, hdyž dyrbi mór přińc, před powodzenjom abo hdyž ma něhdže woheń wudyrić,*) hdyž dyrbi někomu skočo padnyć (Pful) atd. Tež do złeho skutka (mordafstwa a pod.) bože sedleško płaka, kaž ze slědowaceje bajki widzimy.

18. „Na Serlešku.“

Před Šešowom leži kubło „Na Serlešku“. Kruwar na Serlešku bě dzećel kradnył; hospodar jeho za to nabi. Kruwar cheyšo so wjećić a zabi swojeho knjeza. Tu nóc, prjedy hač so ta złość sta, je bože sedleško na Serlešku płakało a žalosćiło. Kruwar bu po wašnju tamneho časa zasudženy, zo by, z rječazom na drjewjany stołp zwjazany, na šćěpowcu spaleny był. Hdyž bě stołp so stajil a šćěpowc so nakładil, je bože sedleško zaso cyłu nóc skoržilo a hišće zrudnišo wuło.

Pful: Lužica, 1887, str. 52.

Z wjetša wěrja, zo so bože sedleško pokazuje abo so slyšeć dawa jenož w nocy; druhdže praja, zo tež připołdnju 12 hodž. wěšći (Hrodzišćo). W podobje módreho woheńčka na wuhlu móže so w kóždej džeńskej dobjě zjewić.

Božeho sedleška móžeš so woprašec, što so stanje, hdyž je so tebi pokazalo abo hdyž sy jo płakać slyšal. Wono tebi druhdy wotmołwi, tola jeho wotmołwjenje budže ćemne, njejasne, hudańčkowe. Tajke wotmołwjenja podawa hižo Hóřčanski:**) „Hdyž je w l. 1766 město Mužakow njezbožowny woheń spalił,

*) Bože sedleško je płakajo wokoło khodziło něšto dnjow prjedy, hač je boži woheń wušoł (Němcy). — W Budyšinje je so husćišo slyšeć dało. Tak sta so před wulkim morom w lětach 1519, 1586, 1611, 1612 a 1614, kaž tež prjedy wulkeho powodzenja l. 1552 a před wulkim wohnjom l. 1634. Tež před wohnjom w Kulowje l. 1822 jo slyšachu (Gräve, Volkssagen... 48).

***) Laus. Provinzialblätter, 1782, III., str. 260.

je pječa prjedy teho w khěži, hdžež je potom woheń wušoł, bože sedleško husćišo płakało; hdžž su so jeho skónčnje woprašeli, je wotmołwilo: Wono njebudže jeno tebi, ale na wšitkich hasach! Tež, jako su so l. 1779 tři ludžo w Nisy pola Mužakowa tepili, je mlyník někotre dny před njezbožom bože sedleško płacać słyšał a so jeho woprašawši tajke wotmołwjenje dostał: Wono njebudže tebi, ale druhemu.“ — Hdžž pak so jeho woprašěš: „Što tebi je?“ njedostanješ žaneho wotmołwjenja.*)

Nětko přikhadžamy k wažnemu prašenju: hdže bože sedleško bydli? Hižo Hórcanski naspomina wašnje, kotrež hišće džensa w Hornjej Łužicy namakamy; wón praji (na citowanym městnje): „Tuteho škitaceho ducha (Schutzgeist) njemóže kóždy słyšeć a widžeć, ale jenož někotři, a wěra do njeho dže tak dalo, zo mnozy při wotcydžowanju warjaceho hornca abo při wuliwanju horceje wody so na kedžbu bjeru a praja: Bože sedleško, dži přeč, zo će njesparju. Hdy bychu teho njesčinili, bychu so sami sparili; a hdžž so pola někoho jětreška abo wumpjery pokazuja, tehdom měnja, zo běču wot tuteho ducha sparjene; potom praja: Bože sedleško je tebje sparilo. Přećiwo temu . . . maža kachlowu džěru z butru a praja: Bože sedleško, ja će mazam; zahój mje, ty sy mje sparilo. Potom wozmu ješć z hornca, w kotrymž so runje wari, a maža bolace; to dyrbi z wěstosću pombać.“

Moja powědačka, stara Khata Wokowa z Němcow, je mi takle powědała:

Po burskim starym wašnju so krop w kachlach při wohenju wari a z dołhimi widlicami so won čaba. Hdžž mać tón krop čehnjo, dyrbi na to hladać, zo so krop do wohenja njewuklumpa. Hdžž pak so raz rozklumpa a kusk do wóhnja přińdže, zo je tajke syćenjo a zo tajki kur džo a woheń druhdy hasajo — potom, hdžž so ta zła štanda trjechi, dha tej maćeri bože sedleško jeje najlěpše džěčo wopari. Hdžž pak so tej maćeri to stanje, zo so tón krop wuklumpa, dha dyrbi wona rjec: „Bože sedleško, njepař mje a njepař moje džěći a nje-

*) Gräve, Volkssagen . . . 49.

pař nikoho druhého. A to mi pombaj Bóh wótc, Bóh syn a Bóh duch s'jaty a najš'jačiša Trojica.“ — Jena holca Kulowskeje maćerje je cyłu ruku na tajke wašnje woparjenu měta; ničo pombało njeje a lužno su prajili, zo je ju bože sedleško wopariło. Ta holčka je tu ruku mazała ze sazami, kiž su wyše kachloweje džěry.

Z teho je cyle jasnje widžomne, zo po wěrje Serbow přebywa bože sedleško *w kóždym domje*,*) a mjenujcy bliže kachli abo w kachlach samych, na něsći (na wóhnišću)**) kaž domjacy duch.

Přeúdzny nětko k božej 'łosći a pohladajmy, što so wo njej w Delnjeje Łužicy a w namjeznych stronach Hornjeje Łužicy powěda a wěri.

Jeje podoba je wšelakora. Wěri so, zo so boža 'losć pokazuje w podobje žony z dołhimi włosami a w bělej drasće; tola runje tak husto so praji, zo ma podobu małego džěsća, teho runja z dołhimi włosami a w bělej košuley.***) Nihdže a ženje njejsym słyšať — a druzy wěryhódnj zběraćeljo tež nie —, zo by měta podobu rjaneje knježny, kaž Veckenstedt podawa. — Włosy božeye 'losće su běle, kaž so najbóle praji. Z cyła rědko, kaž Schulenburg wobkruća, praja, zo ma boža 'losć čorne włosy. W Delnjeje Łužicy (w Błotach) praji so žonje, kotraž ma swětle (žolte) abo čerwjene włosy: „Ty sy ako ta boža 'losć.“†) Potajkim, hdyž so praji, zo ma boža 'losć „běle“ włosy, su poprawom swětle, jara swětle włosy měnjene. Dołhosć włosow

*) Sreznewskij, kiž je tež w Serbach był, přikhadža we swojich zapiskach k temu samemu měnjenju (abo ma snadž je z ludoweho erta?), prajo: „Лужичане . . . вѣрують . . . въ Божіе седлешко — Божіе сельцо, думая, што оно, какъ домової, живеть въ каждомъ домѣ.“ Žiwaja Starina 1890, II., 57.

**) Sreznewskij (Žiwaja Starina II, 58.): Божіе сельцо . . . живеть въ печи или на очагѣ. K temu dođawa w poznamcy: „Bjezdžak sebi nasprominamy, štož Saxo Grammatik powěda: Faeminae foco assistentes absque supputatione fortuitas in cinere lineas describebant, quas si pares numerassent, prosperae rei praescias arbitrabantur, si impares, sinistrae praenuntias autumabant.“

)) „Boža 'losć ma podobu žiśa z dłučkimi włosami.“

†) Schulenburg, Wend. Volkssagen und Gebräuche, 147.

so wopisuje wšelako: někotři (najbóle) praja, zo ma włosy hač do poŕ čěla, hač do ledźbow, družy (rědko), zo jej hač na pjaty dosahaju. Zo by sebi włosy česała a pódla rjenje spěwała, kaž Schulenburg a po nim Máchal prajitaj, njeje wěrno.*)

Potajkim jeje podoba njeje jara wotkhlilna wot božeho sedleška. Hodźi so jenož prajić, zo so bože sedleško pokazuje nimalo bjez wuwzaća w podobje džěsća, mjzty m zo ma boža 'łosć tež husto podobu žony (druhdy so runje praji „stareje žony“). Tola tež tu so husto přistaja: „małeje“ žony, abo so z cyfa praji, zo bě wona „něšto małe, cyle małe“.***) Wo woběmaj bytosćomaj so praji, zo běštej bětej, zo měještej běte, dołhe włosy a zo kłodžeštej pak nahej,***) pak w bětej drasć.†)

Boža 'łosć móže so tež w podobje běleho hołbika pokazać.

19. Boža 'łosć jako běly hołbik.

Lubušan Měluša měla kopičku džěci, a ta je tu „božu wós“ widžala. Ta Měluša jo ze kachleńka wodu počerala, a duž jo tajki běly hołbik wuše njeje lětać khopił a jo tak jare žalosćil. Wona jo so prašala: „Nó, što ty požadaš?“ A wón jo prajił: „Ja drje nic njepožadam, ale twój muž b'džo witše njebohí -- a što te wbohe džěci?“ A Měluša jo se zasy prašala: „Tón, hak na 'rjedže jo?“ A rano jo buł honak mrtwy a tón muž bě žiwy.††)

Powědaše Madlena Měrěnkowa (wokoło 70 lět stara) z Narčaneje Winicy (pola Wojerec).

*) To tež Schulenburg přěje, Wend. Volkssagen u. Gebr. 145, pozn.

*) Schulenburg, Wend. Volkssagen u. Gebr. „Sie war ein Weibchen, zwei bis drei Fuss hoch.“ (145.) — „Sie war klein, nicht grösser wie ein Mädchen von vier bis sechs Jahren.“ (147.) — „Die Bużawose war früher ein ganz kleines Ding.“ (145.) — Jenički króć slyšese Schulenburg, zo ma čerwjenej woči. To móžemy měć za wliw přiwěrow wo kuzlafnićach.

**) „Je so tež jako běte holo pokazala“ (wokoło Wojerec). — Die Bużawose . . . war nackend wie ein kleines Kind. Schulenburg, Wend. Volkssagen 145.

†) Veckenstedt praji: „Nähert man sich ihr, so sieht man keine volle Gestalt, wohl aber einen Kopf mit langem, herabwallendem Haar.“ (139, č. 4.) To je cyle njeznate a słuša do kraja wumyslow Veckenstedtowych powědarjow.

††) Přir. Veckenstedt, str. 142, č. 23 a 24. W druhej bajcy prašachu so ludžo božeje 'łosće, čoho dla tak plaće. Wona wotmołwi: „Wy budžěće

Najbóle pak so praji, zo z cyła ničo widžec njeje, zo je jenož slyšec jeje płakanje a žaloscenje. Boža 'łosc płacze pak kaž małe džěćo, pak kaž dorosčeny čłowjek. Schulenburg wopisuje, zo sebi woči z rukomaj zakrywa a wobličo k zemi skhila, hdyž płacze (Wend. Volkssagen, 145.).

Jeje zjewjenje abo płac pokazuje na blizke njezbožo, runje tak, kaž zjewjenje abo žaloscenje božeho sedleška.

20. Boža 'łosc płacze kaž džěćo.

Mó smó měli z Michałkow jenu dzowku, ta jo jow lěhała. Ta jo raz rano čišta ke mui delej a praji: „O baba, džensa sym holo płakać słyšała.“ Ja ji prajach: „To su so kóčki tak kusalí.“ Wona mjenješo: „Ně, baba, ja sym derje holo płakać słyšała.“ — Hladajec: wona jo měla slěpoho nana, a Bóh wě kak wón jo se tu samu nóc spaliť. Snadž jo chcyl se wón sam kusk wóhnja scinić, a duž jo se wón Bóh wě kak spaliť. To smó mó potn zhonili. A duž smó wědzeli, zo jo wona tu „božu wós“ słyšała.

Powědaše M. Měrcinkowa z Narčaneje Winicy (p. Wojerec).

21. Boža 'łosc płacze kaž džěćí.

Moja mama jo šla na Pawoła po drjewo. Čez (přez) hat su buhí Rakec. Moja inama jo čišta nutś a jo prajiła: „Pola Rakec jo něchtó wumrěł, tam su džěćí jare płakaće.“ To pak bě tak daloko, zo wot tam žadn hlós słyšec być njemóžešo. To bě rano. Bliže tych Rakec su Zolic bydleli, khudzi ludžo. Hdyž jo naš nan wote mše šoł, jo widžeł, zo tam wokoło Zolic khěže ludze stoja. Hdyž jo čišoł bliže, jo zhoníť, zo stej dvě Zolic džěsćí swojeho nana z lěsa na trakaču mortwego čiwjezlej. Wón jo šoł z nimaj rano na drjewo, a přenja hałza, kotruž wón wotłama, padže na njoho a joho zarazy. — Hdyž jo to mój nan domach maćeri pówjedał, dopomni so wona na to płakanjo, kotrež

hišće wjac płakać, hdyž waš hospodar wumrje.“ Tuž so jeje ze směchom prašachu, hač měni hospodarja na łubi, štož wona wobkrućí. Bórzy wumrě honač; hospodar drje wosta žiwy, tola wumrěchu jemu někotre džěćí, tak zo běše płac w khěži, kaž je boža 'łosc wěšćíla.

rano z tamneho brjoha hata słyšeše, a wědžeše nětk, zo jo to tam „boža wós“ płakała.

Powědaše M. Měrcínkowa z Narčaneje Winicy.

Wona tež płáče tam, hdžež je wopor zleho skutka pohrjebany. (13.) Schulenburg je w Blótach zapisał: Hdyž holca džěćo, płód hrěcha, skóncuje, a dže na roje a tu rejwa, jako by čestna holca była, płáče boža 'łosé tam, hdžež je skóncowane džěćatko pohrjebane (Wend. Volkssagen, 146).

(14.) Pola Schulenburga (ib.) tež čitamy: Raz mějachu we wsy campór. To bě tajka dziwja hara. A jako holcy tak dziwje rejwachu, je boža 'łosé płakała. Tuž džěchu starši ludžo za njej hladać a so jej prašachu, što sebi žada. Wona pak jim wotmołwi: „Mi nic, mi nic, ale běda wašym žowkam.“ — K temu Schulenburg poznamjenja, zo boža 'łosé tehdy płakaše „propter infantes, qui venirent“; wón potajkim měni, zo boža 'łosé płakaše pře pócćiwosé holcow, kotraž bě w straše. Móže być, zo ma prawje; tola hodži so runje tak derje wuklasć, zo je wona płakała teho dla, dokelž bě strowosé holcow w straše; wšak je sebi hižo mnoha holca suchočinu wurejwala!

Tež boža 'łosé wotmołwja na prašenja ludži, tola jeje wotmołwjenja su runje tak čěmne, kaž božeho sedleška. To widźimy z bajki č. 19 wo bělym hołbiku a z Schulenburgoweje bajki č. (14).

Wot wašnja prašenja druhdy wotwisuje jeje wotmołwjenje. — Hdyž so jej ludžo prašachu: „Co wam? co wam?“ wotmołwi: „Mi nic, mi nic, ale běda wam, běda wam.“ Potom přińdže njezbože a něchtó wumrje. Tola hdyž so prašachu: „Co nam? co nam?“ je wotmołwila: „Wam nic, wam nic, ale běda nam, běda nam.“*)

Z cyła wěrnó njeje, zo boža 'łosé sama smjereć přiwodža a ludži kóncuje. To so nihdže w Serbach njepraji a njowěri, kaž so přeswědčich;**) to so jenož w Veckenstedtowej knizy namaka. Dyrhju na njewěrnosé tajkeho twjerdženja kruće pokazać, dokelž je wono přećiwó charaktorej teje bytosće a wo-

*) Schulenburg, Wend. Volkssagen 146. — Přirunaj, štož bě wyše prajane wo božim sedlešku w tym nastupanju (str. 7).

**) Schulenburg tež něčo podobne nima.

sebbe tež tego dla, zo je ta wopačnosť hižo do druhich studiji a knihow přešla.*)

Boža 'łosć so pokazowaše abo plakaše we všela-
kich džeńskich dobach, najbóle pak wječor abo w nocy.
Jako běly hołbik je so pokazala we jstwje wyše kachli;**)
hewak najhustějšo plače wonkach pod woknom.

Hdže přebywa abo zwotkel přikhadža, lud njepraji; wón
jenož rjeknje: boža 'łosć so pokaže, přińdže atd. Tuž dyrbju
twjerdženje Veckenstedta, zo wona wosebje štomy a kefki lubuje
a na nich syda (č. 7, 18, 19), jako njeprawdziwe wotpokazać.
Wosebje daleko je w tej wopačnosti zašoť Máchal; wón mjenujcy
praji: „Najradšo přebywa w bozowych abo wólšowych kefkach!“***)
To je jara zwažniwje jako wěšte postajene po cyle njejasnej bajcy
Veckenstedta (str. 143, č. 29): „Gulnica (gólnica) pola Drjowka
je prjedy z hustymi wólšemi wobrosćena była; koło wokoło teje
wólšoweje husćiny pak bě bahno. Na tajke wašnje bě Gulnica
njedostupna. Jenož jena stara žona znaješě potajny puć, kotryž
k rěčcy wjedžeše. Powěda so, zo' su prjedy w Gulnicy (in der
Gulnica) wječor husto spěw slyšeli. To pak njebě poprawom spěw,
ale skerje žalosćenje a kinkotanje, podobniše čłowječemu žalosće-

*) Měnju tudy wosebje studiju H. Máchala w českej „Zlatej Praze“
a teho sameho knihu „Nákres slovanského bájesloví“ (Praha, 1891), w ko-
trejž so při wopisowanju božej 'łosće (a tež božeho sedleška) hišće bóle
wot wěrnosće wotkhila, hač we swojej studiji z l. 1885. — Veckenstedtowa
č. 2 je změšnje ze smjertnicu (hl. tam).

***) Veckenstedt ma tule bajku (140 č. 25): Holca je raz njesla wodu
do kachleńka. Nadobo zaslyša z kachli hróžbny křik, tak zo wodu pušći a
ze jstwje čekny. To bě boža 'łosć zawołała. Někotre tydženje pozdžišo
wumrě tej holey w Debsku četa.

* *) Nákres slovanského bájesloví, 73. — Schulenburg drje w přehladnym
zawođe k powěšćam wo božej 'łosći praji: Sie kam nachts zu den
Häusern . . . sass oben auf dem Dache, im Fliederstrauche, . . . weinte wie
ein Kind.“ Tola z tego njesměny a njemóžemy hnydom sudzić, zo „boža
'łosć najradšo přebywa w bozowych kefkach! Druhi by móhł z runje
tajkim prawom rjec: „Boža 'łosć najradšo přebywa na třěše.“ — Do pře-
hladneho zawođa (tak rjec „essencije zeběraných bajkow“) je to Schulen-
burg přewzał z jeničkeje swojeje bajki; wjacj přikładow nima. Potajkim
so z tego njemóže hnydom sćinić prawidło, hdyž nimamy wjacj přikładow
abo druhich dopokazow. Ja sam wo tym ženje ničo slyšal njejsym, teho
runja žadyn wot serbskich zběrarjow ničo podobne zapisal njeje.

nju, dyžli wuču zwěrjoća.“ Kak so z teho hodža wotwjedować konklusije wo božej 'łosći, wostajam posudženju čitarja.*)

Zda so, zo je so prjedy — kaž wo božim sedlešku — wěriło, zo boža 'łosć přebywa w kóždym domje, tola zo so pokaže abo da słyšeć jenož tehdom, hdy so ma žane njezbože stać. Snadž so hodži jako powostanka teho přiwěrka wuklasé a sem zarjadować slědowace delnojužiske wašnje, při kotrymž so dopominamy na hornoserbske wašnje při wuliwanju borceje wody (hl. wyše str. 8). Delnojužiskim džěćom je mjenujcy hrěch khlěbowe drebjeńčki přeč čisnyč (po snědanju, po wobjedže atd.). Tola hdyž so při přeč čisnjenju (rozchysěnu) rjeknje: „čip, čip! Božim ži-šetkam šykno, cartowym žědkam (drje: žětkam?) nic!“ (Zaspy pola Khoćebuza), abo „put, put, Bogowym kurjatkam, cartowym smuwki (zmywki, zmyje?)!“ (Skjarbosć), abo skěńčuje „kiw, kiw, zmilnu rucycku božym žisam, cartowym nic“ (Skjarbosć), potom njeje to žadyn hrěch.**)

(15.) Slědowaca bajka Schulenburga zda so tež pokazować na to, zo woblubowane městno božeje 'łosće su kachle. „W kachlach so njesmě bozowe drjewo palić. Běštaj čłowjekaj, taj mě-ještaj rjany bóz (bez), porazyštaj jón a spalištaj w kachlach. W nocy 12 přińdže boža głosć (boža głos) a wołaše: „Běda wam! běda wam!“ Teho dla njepala ludžo bozowe drjewo w kachlach — tola w pjecy (khlěbowej) so wono móže palić.“***) Tu so nje-hodži prajić, zo boža 'łosć teho dla přińdže, dokelž su jeje wob-lubowany kerć spalili — přećiwo temu rěči ludowe wukłado-

*) Veckenstedt (a po nim Máchal) tež praji: „Unterhalb der Brücke, welche bei Muskau über die Neisse führt, befindet sich eine kleine Insel, auf welcher dichtes Gebüsch emporspriesst. Dort pflegte früher, berichtet Liebusch, die bože sedleško oder boža 'łosć sich aufzuhalten, welche durch Klagen und Weinen bevorstehendes Unheil ankündete.“ Wo božim sedlešku pola Mužakowa praja Hórcanski, Gräve a Smoleř jeničey, zo je so wono bliže městna słyšeć dało, hdžež su so pozdžišo ludžo tepić dyrbjeli — kaž přeco wěšći tam, hdžež ma so njezbože stać. Lud je zawěsće w tamnišim času jenož powědał, zo je tam bože sedleško plakažo prjedy njezboža, nic pak, zo je tam stajnje přebywało. To budže Liebuschowy domysl (dodawk), z ko-trehož so ničo wotwjedować njesmě, hdyž podobny přiškad (abo wjaey přiškadow) z ludoweho wěrjenja nimamy.

**) Poda k. kantor Šwjěla.

***) Ze Slepoho. Wend. Volksthum 73.

wanje, kotrež praji, zo so z tym drjewom móže tepić w pjecy. Příkladna bě widžomnje ta, zo su z tym drjewom runje w kachlach tepili. To sebi lohcy wujasniny, hdyž sebi naspomniny, kak serbski lud na bóz (bozowc) pohladuje. Wodu, z kotrež su mortwe čělo wumyli, abo kotraž je stróžele (khorosé) na so scáhnyła, pod bozowc wulinu.*) „Sy-li na zymnicu skhorjel, wzmi cworknowu nitku a dži rano do stónca pod bóz. kiž napřečo stóncu stoji, tola njewobhladni so! Pod bozom praj: Dobre ranjo, bozo, ja N. N. njesu éi swoju džewjeć a džewjećdzesatu zymnicu; pombaj mi, najswjećiša Trojica: Bóh wóte, syn a duch swjaty. Hdyž rjeknuješ: Bóh wóte, syn a duch swjaty, dyrbiš tři sučki po rjadu do nitki zwjazać. Sy to wšitko rjenje scěniš, přiwjazaj nitku na štom a wróc so, njesměš pak so wobhladnyć. Na to přińdže zymnica prawje zła a rozhněwana na tebe, tola njebój so: buďžeš bórzy wustrowjeny.“***) Hdyž so wječor pod kěćjacy bóz lehnuješ a wusnuješ, sy do ranja mortwy.***) Atd. Tajki štom, kotryž lud sam njelubuje, je po jeho zdaću tež tamnej dobrej bytosći, štož boža 'losć je, wobidny; teho dla wona njecerpi, zo by so z jeho drjewom w jeje woblubowanym městnje (kachlach) tepilo.

Příkladzamy nětko, hdyž přehladachmy wšo, štož so wo božej 'losći a božim sedlešku baje, k wukładowanju teju bytosćow. Přehladajmy najprjedy dotalne wukładowanja.

Wot serbskich spisaćelow wukładowaše wobě bytosći wobšěrnišo Pful, kaž wyše na str. 4 w poznamcy spomnichmy. Tola jeho wukładowanje je přejara hypothetiske, njewotpoćuju na žanych woprawdžitych podložkach, ale jeno na domyslach. Wšak je wón sam wot teho wukładowanja wotstupił hišće w tym samym nastawku, prajo na kóncu, hdyž bě wopisał wašnje mazanja kachlowych đuri pře woparjenje: „Čeho dla pak je so runje to městno mazało? Dokelž měnjachu, zo móže domjacy duch jako tajki jeno na huěsći (na tepjenišću) sydlić.“ A hišće třeće wukładowanje namakamy w tym nastawku. Pful mjenujcy praji: „Připadne samomylenje při słyšenju zynkow wětra abo wichora

*) Łužica, 1891, str. 6.

***) Łužiski Serb, 1886, str. 81. (Podał M. Wjesela.)

****) Schulenburg, Wend. Volkssagen 267.

abo nócných ptakow . . . je přičina wšitkich sem słušacych bajkow była.“ — Smolef, hdyž bě z krótka božu 'łosé a jeje charakter wopisał, praji jenož: „Etwas Aehnliches, aber in der Erscheinung anders Gedachtes haben auch die Oberwenden, und sie nennen es bože sedleško oder bože sadleško.“*) To tež wospjetuje Šolta, ničo ďale njepridawajo. Hórčanski a Ponich božu 'łosé z cyfa njemjenujetaj. Ponich liči bože sedleško k domjacym ducham.

Wot Němcow, kotřiž wo serbskich mythiskich bytosěch pisachu,**) zwaži sebi božu 'łosé wukładować Veckenstedt — tola jara njezbožownje. Wón ju mjenujey přirunuje z grichiskimi Sirenamy! „Das Wesen“, praji, „welches in der griechischen Volkssage als Sirene seine individuelle Persönlichkeit gefunden . . . wir treffen es wieder in der Wende“ . . .***) „Die boža 'łosé bethätigt ihre Wesensgleichheit mit den Sirenen“ (str. 177). Njecham wospjetować fantastisku paralelu Veckenstedta, dyrbbju jenož (pódlá druhich wopačnosći, kotrež hižo wotsudžich) tule lžu kruće wotpokazać: Luď mjenujey ženje njepřaji, zo je boža 'łosé skórzba zemřětych, kaž Veckenstedt wudawa („Klage verstorbener Menschen“, 177); to je wumyslana njepřawda.

Wot Słowjanow hičtaj ju Afanasjew a Sreznewskij k domjacym ducham. Afanasjew runje praji: „У лужичанъ домовый называется bože sedleško (или sadleško — божье сѣдалище = очагъ).“ †) Máchal z počnym prawom wotpokazuje wukładowanje Veckenstedta a podawa swoje, z kotrymž pak so tež njemóžu spřećelić. Wono je tež wopačne, dokelž wotpočuje na podložku Veckenstedtowych njepřawdžiwych sobudželenjow. We swojim nastawku w „Zlatej Prazy“ (1885, str. 343) wupřaja měnjenje, zo boža 'łosé††) słuša k bytosěm, kažkež su južnosłowjanske „wily“, ruske „rusalki“, česke „bílé paní“ (běfe knjenje) atd. Z wo-

*) Pěsnički, II., 269.

***) Gräve znaje jenož bože sedleško. Haupt ma wo božej 'łosći jenož někotre rynčki po Smolerju.

***) Verhandl. der Berl. Anthropol. Gesellschaft 1878, 176.

†) „Pola Lužičanow réka domowoj bože sedleško (abo sadleško — bože sydadlo = wohništó).“ Poetič. wozzrěnija II. 82.

††) Máchal piše doslědnje „bóža 'łosé“ — čeho dla?

prédka dyrbimy z tutych bytosći wuwzać „běle knjenje“, kotrež su njedwělomnje cyle druheho pokhoda, hač wily abo rusalki, a sebi cyle druge wukładowanje žadaju. Mjez wilami a rusalkami a božej 'łosću (božim sedleškom) widži Máchal slědowace podobnosće: 1) dołhe włosy, 2) podobu knježnow a džěci, 3) podobu běleje kokoški (z cyła ptaka), 4) wšitke přebywaja rady na štomach a humpaju so na jich hałozach, 5) wšitke wěšća blizku smjeré a rjenje spěwaju, 6) móža sćinić wichor, 7) móža čłowjeka skóncować, 8) zahojeja bolosće, kotrež prjedy čłowjekej načinichu a 9) powěda so wo nich, zo su duše zemrětych. Wot teho na žane wašnje njehodzi so wo božej 'łosći abo wo božim sedlešku rjec: zo matej podobu knježny, zo přebywatej na štomach, zo rjenje spěwatej, zo móžetej być z přičinu wichora, zo móžetej čłowjeka skóncować,*) abo zo stej duši zemrětych — to wšo je w Serbach cyle njeznate a namaka so jenož pola Veckenstedta. Skerje móžemy tej bytosći přirunać z českej „bělej knjenju“ w tym nastupanju, zo tež kaž wona wěšćitej blizku smjeré — wšě te bytosće wopokazuja so jako swójbne genije. Tola powěsć wo „bělej knjeni“ je nowišeho pokhoda a hodzi so historicy wuklasć, přez čož so podstatnje rozdžěla wot božej 'łosće a božeho sedleška. We swojej knizy „Nákres slovenského bájesloví“ (str. 74) nje podawa hižo tute wukładowanje, tola měni, zo „božej 'łosći w Českej wotpowěda Větrnice či Meluzina“, potajkim zo je boža 'losć (bože sedleško) personifikacija wětra. To pak tež njemóžu w tym hjewuwzacowym kategoriskim klinčenju připuścić — w ludowych bajach a přiwerkach so boža 'losć (bože sedleško) ženje do zwiska z wětrom njepriwjeduje, je wot njeho cyle njewotwisna, hdyž napřečiwo temu wo Větrnicy abo Meluziny jenož při wuču wichora so rěči a to wučé jasnje přez plač Meluziny so wukładuje.**)

*) To so praji wo smjertničcy, nic pak wo božej 'łosći. Hl. tam.

***) Wo plaču b. 'losće a b. sedleška so jasnje praji, zo je kaž čłowječe (džěcace) plakanje, zo so dawa slyšeć na wěstym městnje, zo jón jenož někotři ludžo (jenički čłowjek) slyša — plakanje Meluziny je pječa wurjadne, slyša jo w cyłej wsy nadobo a mjenujey jenož při wulkim wichoru. Tež njesměmy zabyć, zo b. 'losć (sedleško) njewěšći přeco přez plač, ale druhdy přez hoće pokazanje (hač runje so to rědčišo praji).

Widźimy, zo nas njemóže žane z poslednišich wukładowanjow spokojić. Mi so zda, zo móžemy hišće najskeršo we wěstej měrje přihosować Ponichej, Sreznenskemu a Afanasjewej. Hłowna wosebitosć wobeju bytosćow je ta, zo přez zrudne, sobuželne płačkanje wěšćitej njezbožowny přichod jednotliwych abo cyleje wsy (města) — zo so potajkim wopokazujucej kaž genijej swójbje abo cyłeho městna. Tež wosebitosć, zo po zdaću jeje woblibowane městno su kachle, a zo so znajmjeńša wo božim sedlešku wěri, zo přebywa w kóždym domje, zda so pokazować na to, zo tej bytosći stej přiwuznej z domjacyimi duchami.*)

Lutki, palčiki.

Małym kuboćikam so na wšelake wašnje přibližeja palčiki a lutki; teje podobnosće dla chcu wo nich tež w tym samym wotdźělu, kaž wo kuboćikach, porěčeć.**)

Mjeno lutki je nětko delnjoserbske,***) w Hornjej Łužicy z wuwzaćom namjezneho kraja nimale njeznate; na mjezach praji so pak lutki, pak lužki (w grodkowskej podrěči; jenički přikład toho wurjekowanja namakamy w Jordanowej bajcy „Lužki dawaju plona“,†) w Hornjej Łužicy palčiki (na někotrych městnach tež hišće „lutki“), hdžež njeje wěra do tych stworjenčkow hižo cyle

*) Runa přičina daemonologiskich předstawow wo b. sedlešku a b. ʼłosći móže być ludowe wukładowanje nahłych zynkow, kaž zasutanje sowy, zawučce wichora we wuhenju, tež woprawdžity džěacy płač atd. Tu sebi naspomnju serbski přiwěrk: Druhdy so pječa na někoho woła z hłosom jeneho z jeho swójbnych. Hdyž tón, kiž wołanje słyši, wotmołwi, dyrbi w tym léce wumrěć, — bdyž nic, wumrje w tym samym léce tón, z kotrehož hłosom je so wołało. Stara Lěwina ze Zaspow (w Delnjeje Łužicy) powědaše: „Ako raz z přeze som přišla a pon hokoło 10 krowam hyšći raz dawata, ga jo glos mojogo nana tři raz mě wołał: Maja! Ja pak nie něsom wotgrońta. Ako som do jšpy stupiła, som mojogo nana prašała, lec jo mě wołał. Ten pak njeběšo. Po někotarych mjasecach w samem léce jo nan humrěł. (Cyle podobny přiwěrk je znaty w Čěskej.) Tónle přiwěrk ma zawěruje něšto podobne z bajkami wo wěšćacym płaču božej ʼłosće.

***) Hač runjež so wo nich njesmě z tajkej wěstosću prajić, zo su „domjacy bóžkojo“, kaž to H. Máchal čini, prajo: „Bůžkové domácí zovou se u Lužičanů lutki.“ Koleda 1880, str. 344.

***) Jenož w Rogowje je dr. Muka zapisał „paljäckki“, štož je hornjoserbske „palčiki“.

†) HL. wyše č. 13.

woteznata abo zabyta. Woprawdže so nětko wo palčikach hižo jara mało baje a tež w staršich zběrkach je wo nich jeno něšto mało prajene.

Słowo lutki bě hač dotal stajnje „ludki“ pisane a wukładowane wot korjenja „lud“: ludki = mali ludžo. Tak wukładowachu Smolef, Pful, H. Jordan a druzy. Zda so woprawdže, zo lud te woteznate słowo nětko tak wukładowuje, na čož so zda pokazować twórba lužki. K tajkemu wukładowanju bě snadź lud přišoł přez analogiju; wón znaje mjenujcy „nócne žědky“ (njedwěłomnje wot korjenja „žěd“) a po tym słowje je sebi snadź tež lutki wukładował. Hewak móžeše sebi bjez teho přirunowanja čěmne słowo „lutki“ jako ludki wukładować, hdyž sebi při tym na jich wulkosć mysleše. Móže pak tež być, zo sebi lud při słowje „lutki“ na žane wukładowanje njemysli, byrnjež prajił, „lutki su byli tajke małe cłowjecki“ (Zagor) — wšak njepraji „lutki, to rěka małe cłowjecki“.

Dwěłowach přeco, hač móže so te wukładowanje jako wědomstne přiwać. Při tym rozsudžich takle: Forma „ludk“ (sing.) je drje móžna a rěka „mały lud“ (kleines Volk), „ludki“ pak je plur. teje twórby. Tola w tym připadze słowo „ludki“ rěka „małe ludy“ (kleine Völker) a ženje njemóže rěkać „mólčcy ludžo“ (kleine Leute), štož dyrbi poprawom słowo lutki woznamjenjeć. Z tajkim pućom přińdžech k póznaću, zo je twórba „ludki“ we wuznamje „mali ludžo“ njemóžna.

A tu mi bě jara witane wukładowanje Michała Hórnik, kiž ma te słowo za „ljutki“ abo „lutki“ = lątki, čes. loutky. Lud pak nětko wjacy njewupraja lątki, ale praji lutki, podobnje jako praji na př. ludać m. ludać, lačny m. lačny. Tute wukładowanje zda so mi jara prawdže podobne: w Słowakskej mjenuja podobne mythiske bytosće woprawdže lútki,**) štož je česke loutky (klanki, džěćace hrajk, n. Puppen), přez čož so prawdže podobnosć Hórnikoweho wukładowanja hišće bóle wobkruća. Słowo „lútki“ wužiwaju Słowakojo jenož w pluralu, štož so hodži tež wo serbskim słowje „lutki“ rjec; ludžo su mi wo nich přeco jenož w pluralu powědali, a hdyž tež druhdy dyrbjachu w sin-

*) Mjeno „nócne žědky“ pak jenož z rěčka přikhadza.

***) P. Dobšinský, Prostonárodnje obyčaje, povery a hry slovenské, 114.

gularu rěčeć, prajachu „jedin wot lutkow“, „wot nich“, „jedin tajki čłowječk“, abo pomhachu sebi podobnje, zo njebychu dyr-
bjeli sing. wot „lutki“ rjec.

Přehladajmy nětko delnojołužiske a namjezne powěsće wo lutkach; hakle potom přistupimy k powostankam hornjołužiskich bajkow wo palčikach a k podobnym bajkam w přeněmčenych stronach. Wšitke te bytosće budzemy potom přirunować z podobnymi bytosćemi druhich Słowjanow a druhich ludow, zo bychmy sebi mohli jich nastaće atd. po móžnosći wuklasć.

Štož *podobu* lutkow nastupa, wopisuje so najbóle jenož jich wulkosć, resp. mólčkosć. Ta so wšelako postaja. Najbóle so praji, zo běchu džěćaceje wulkosće: wulke běchu kaž džesać-lětno džěćo, prajachu mi w Jemjelicy. W Zagorju słyšach jenož, zo „su byli tajke maće čłowječki kaž džěćatka“, jedyn z Gózda pola Jasenja praješe, zo běchu mjeńše hač džěći. „Maće tolstě su byli kaž džěći“, měnjachu w Čisku. — Druhdy so z cyła njepraji, kak běchu wulcy, rjeknje so jenož, zo běchu mali ludžo. Tak je E. Muka w Rogowje zapisat: „Su to byli maluške clojaški abo paljčki, kótarež su spózy zemje bydli.“**) We Spalach mi prajachu: „Tajke jare maće ludže su byli.“ — Husto je tež ze wšelakimi wěcami přirunuja. Tak słyšach we Wojerecach: Lutki su byli tajke mačke kaž glašć (škleńca, karan) abo ta lampa.“ Pola Schulenburga čitamy: „Woni běchu wulcy kaž šěćka (wie eine Kleiderbürste) — stopu a pale (cól) — poľdra stopy“ (Wend. Volkssagen 277). — Kak mólčcy su byli, pokazuje lud tež na jich džěłach a podobnje. Tak na př. w Čornym Khołmcu słyšach, zo „su lutki we Narću na Dohec kachlach rejwali“. Pola Smolerja čitamy: „Dokelž běchu maće, je wšědnje jedyn zalěž do poččeneje džěže a pytaše sebje a sudobje na to wašnje domoj dostać, zo je so z džěžu walať.“***) Schulenburg praji, zo móžachu w khlěbowej pjecy młóćić,†) zo dyr-

*) Časop. Mać. Serbskeje 1884, str. 51.

**) Pola Schulenburga čitamy: Sie waren gross wie Kinder von einem Jahre (W. Volksthum 170, ze Slepoho). Sie waren ... wie zweijährige Kinder (Wend. Volkssagen 277).

***) Přir. Haupt, Sagenbuch str. 52. Schulenburg, Wend. Volkssagen ... str. 279. Veckenstedt č. 28, str. 162.

†) Přir. Veckenstedt č. 1, str. 157.

bjachu mały sudžik dwaj, wulki pak šesćo hač wosmjo njesć (Wend. Volkssagen 277).

Hewak so jara mało wo jich podobje powěda. Z wjetša so praji, zo mějachu cyle tajki napohlad, kaž druzy ludžo,*) potajkim mjez druhim tež, zo běchu běteje kože. Słyšach pak tež, zo su pječa čorne kaž čornuši: „Lutki su buli čorne kaž móry“, praješe mi stara Měrcínkowa z Narćaneje Winicy, wot kotrejž sym sebi wulku ličbu zajimawych bajkow, powěsći atd. zapisał.**)

Sem slůša tež tale bajka, w kotrejž so pódla drugeho wuzběhuje, zo mějachu čorne brody.

22. Carne čłojaški.

Při droze, kenž z Luboraza mimo Ochozy přez Ochozsku gólu do Chósebuza zo, blisko tatanskeje kjaremy jo „Žydojska górka“; tuta górka ma mě od žydojskich křamarjow, kótarychž su tam rubježniki skóncowali a hurubjali. Tam pak hyšći zinsajšy žen třašy. Howacej cysće strozby a wědobny člojek ulicowašo knězoju fararjoju Latkemu: Som šel wjacor pózdže z Luboraza do Ochozy z marku domoj; jak přišel som k Žydojskej górcce, kšel sebě fajfu tobaka zapališ. Ja šwyrám ze šwablickami ho kóžany zec a že'na njo'co se pališ. Toš chytam wšykne přeje na zemju. Na raz wížim około mě kopicu samych maľkich carnych čłojaškow z wjelikimi kłobukami a carnymi brodami. Z wjelikim třachom šwyrám šwablicki dale a te małe čłojaški wšykne spopadaju. A mjazy słyšym take žiwne borkotanje a babotanje a te čłojaški su skokali přecej jěsnjej około mě. W nejžwětšej třachose som uběgnuł, při tom kłobuk zgubił a w znoju kupany přiběgnuł domoj. Druge luže su mě gronili, až su to te lutki byli.

E. Muka, Łužica 1884, str. 10.

Lutki běchu drje małe, jara małe čłowječki, tola jara móčne. Tu hižo wustupuje jich daemoniska strona.

*) Štož Veckenstedt praji: „Die Ludki sind kleine Leute mit einem grossen Kopf gewesen“, je cyle njeznate.

***) Wona bě mi wosebje lube a wěryhódne zóřlo, dokelž hišće kruće wěřeše wšo, štož powědaše. Jeje duša je přeco hišće žiwa w tamnych časach, hdy běchu wšitke te a podobne přiwěrki bóle w ludu zakorjenjene. Z cyła sym jara mało podobnje zajimawych wosobow w ludu zetkał, kaž Měrcínkowa je.

Zwoblekane khodzachu wšelako. Někotři praja, zo nošachu čefwjenu,*) družy pak tež, zo mějachu bětu drastu.**) Wosebje so wuzběhuje, zo mějachu „cerwjenu micku“ (měcku, čapku, Skjarbosć a dr.). W někotrych bajkach so praji, zo mějachu tresate kabaty (hl. niže č. 23) a wulke kłobuki (č. 22).

Po *wobydlenju* dyrbimy dwoje lutki rozdželeć. Z wjetša so praji, zo lutki přebywaju w zemi; po družinje krajiny so praji pak, zo su přebywali w holi (w lěsach), pak w horach (hórkach). W holanskich stronach, hdžež žane hórkki a čím mjenje hory njejsu, so praji: „We tej goli su take džěry były, a tam su te lutki byli“ (Jemjelica). „Su byli tak w kefkach we zemi“ (Zagoń, Jabłońc). — Pola Wjeski (Lugknitz, bliže Mužakowa) pječa bydlachu spody wulkeho duba, pod kotryž džěše sćežka, hdžež su nutř a won khodzili (Jemjelica).***) W holi pola Prašiwicy w Delnjeje Łužicy su džěry, kotrež lud mjenuje „lutkowe doły“; tež pola Slepoho (bliže železnicy) su w holi „lutkowe džěry“ (ib.) a podobnje na druhich městnach. Tola husto so tež praji: „To žadyn čłowjek widzał njejo, hdže su woni won a nutř do zemje khodzili“ (Wojerecy).†) — Najbóle pak so praji, zo mějachu swoje wobydlenje w horach.††) Wjele hórkow w Serbach nosy mjeno „lutkowa hórka“, „lutkowa hora“; z cyła městno, hdžež pječa něhdy lutki bydlachu, rěka druhdže „lutkownja“.†††) Jene polo w Popojcach rěka „lutkowa górka“ a ta strona něšto dale „za lutkowej górcy“ (ib.). Na Horach pola Wojerec je „Lewic lutkowa hórka“, tež pola Němješka maju „lutkownu hórku“ atd. Tola su tež hory, wo kotrychž so powěda, zo w nich lutki bydlachu, kotrež pak njerěkaju „lutkowe h.“ Tajke su: pola Terpa, „grad“ w Bórkowach, Babina góra mjez Slepom a Prašiwicu atd. Tu so tež słuša naspomnić „koltki-

*) Schulenburg: „Hatten rothe Jacken und rothe Mützen.“ Wend. Volkssagen 277. — Wend. Volksthum 170. — Zo nošachu čornu, šěru abo módru drastu, kaž pola Veckenstedta čitamy (str. 158 č. 7, 8, 9), lud njepraji. Jenož w Hornjeje Łužicy so słyši, zo mějachu šěru drastu (hl. niže).

**) Schulenburg, W. Volksthum 170 (ze Slepoho a Jabłońca).

***) Schulenburg, l. c.

†) Přir. tež Schulenburg, Wend. Volkssagen 277.

††) „Lutki su we wilkich hórkach w zemi bydliłi“ (Hory p. Wojerec).

†††) H. Jordan, Łužičan 1876, str. 19.

domy“ (kolčče domy) na Čornobozy.*) W horach mějachu dołhe khódy do srjedza, kaž so na př. wo „lužcynej górze“ pola Syjka (hl. č. 13) powěda. — Jara porědko so (snadž) praji, zo nje-mějachu žane stajne wobydlenje, tola zo čahachu z městna na městno, kaž je Schulenburg w Górnjonowje zapisal;***) ja něšto podobne z cyfa slyšal njejsym.

Lutki druheje družiny přebywachu spody čłowjeskich khěži; tola tajke powěsće so w Serbach jenož z rědka slyša. Po tych powjesćach přibližuju so lutki domjacym ducham, kaž kuboćikam a hišće bóle ruskim „domowym“. Sem slišatej bajey A. Rabenaua, kotrejž pod čč. (1.) a (2.) we wotdžělu „Kuboćik“ podachmy. W Spalach mi prajachu, zo dyrbja „spody Wuškec khěže lutki być“. Schulenburg praji (Wend. Volksthum 7), zo w Grodku pod zemju wot kapački swj. Jurija hač do wěsteho twarjenja kbódba dže, wo kotrejž so powěda, zo su tam lutki byli. Zajimawa je slědowaca bajka:

23. Wotkhad lutkow.

Prjedy su buli tu we Worejcach knjejske hródze a bróznje. Jedn blidař jo se najmjeł tu jenu bróznju a jo wo njej khopił te kašće džělać. A toć su luźe prajili, žo njejsu to te lutki wutrač móhli. To běšo takle. Raz su na tom dworje bliže tej starej bróznje džěci hrajkali a wokoło jězdžili; jena holca jo we wozyku holo wozyła. W dwanatej štundže, jako jo přijět wotročk ze stanja, su te džěci khopili čěrjeć nutř do khěže, zo so njejsu zrumować móhli jare. Mać a wotročk su napřečiwo čěrjeli, ale njejtaj nic widžaloj. Džěci pak su powědali, žo su z teje bróznje tři pory tajkich małych luźi rejwajcy a spěwajcy čahnyli. „Tón jeden běšo tak tresaty, kaž husara, kiž tu swjatki běšo.“

Powědaše Madlena Měrcinkowa (70 l.) z Narčaneje Winiey.

Wěsty džěl bajkow jich jako woprawdžitych luźi wobhladuje a jim čłowjeske samsnosće přicipiwa. Woni su so rodžili a jich džěćatka běchu kréene, kaž so w bajkomaj č. (1.) a (2.) powěda, woni běchu w mandželstwje žiwi (kaž z teju sa-

*) Hladaj wo nich niže a we wotdžělu „Kuboćik“.

***) Wend. Volkssagen 277.

meju bajkow scěhuje) a dyrbjachu tež wumrěć. Štož jich pohrjebne wašnja nastupa, zdźěluje na jenym (jeničkim) městnje Schulenburg, zo „su svojich mortwych palili a popjeť a kosće su zahrjebowali do zemje. Najbližši přiwuzni su při tym jara plakali a su sebi pod wočomaj sylzowe nopaški dźerželi, do kotrychž su sylzy jimali a kotrež su potom do rowa wokoto wulkeje popjelnicy nastajeli“.*) Na tule powěsć dyrbiny z wulkej rezervy hladać hižo teho dla, zo bě z cyła jenož na jenym městnje pola Schulenburga (a na jenym pola Veckenstedta) zapisana; pola wšěch druhich zběraćelow nihdže ničo podobne njenamakamy a ja sam njejsym w ludu nihdže něšto tajke słyšať. Nawopak: słyšach drube, njedwěłomnje ludowe wukładowanje popjelnicow, mjenujcy, zo w nich latki warjachu, při čimž powědať (abo powědařka) přistaješe: „Tola knježa praja, zo su we nich svojich mortwych hrjebali.“ Připušćam, zo je snadź lud sam přišoť k poznaću wotpohlada popjelnicow, hdyž je we nich kosće namakať — tola zo by sam wuznam sylzowych nopaškow zhudať, zda so mi njemóžne. Te wukładowanje je do luda najskerje wot wučenych přišoť: w Delnych Serbach je so hižo husto we wšelakich městnach za archaeologiskimi powostankami ryťo, při kotrejž składnosći su ludžo prawy wuznam popjelnicow, sylzowych nopaškow atd. zhoniłi. Tute nowočasnne wukładowanje je lud za swoje přijal a tak swoje dotalne wukładowanje přeměnil, kaž teho přikłady wšudžom w Indowej tradiciji namakamy — na př. žadyn mythus njeje so w přenjetnej podobje zakhował, tola bě ze wšelakimi porjedženkami, debjenkami, nowymi nakładami atd. husto jara přeměneny, tak zo přenjetnu jeho podobu pak jara čezko spóznamy, pak z cyła spóznać njemóžemy. Někotři chcedža w tych (jara rědkich, nic powšitkomnje rozšěrjenych) wukładowanjach widjeć čemne reminiscencije ludu na póhanske časy. To pak je hoła njemóžnosć — lud drje móže njejasnje pomnić, zo běchu tu před tysac lětami póhanjo, tola detaile z jich žiwjenja nic. Přikład teho njenamakamy w žanym ludu. Wšelake ludy drje sebi powědaju wo svojich předhistoriskich předkhadnikach — tola w tych a podobnych bajach je jenož telko

*) W. Volkssagen 280. Přir. tež Veckenstedt č. 24, str. 162.

pravdy, zo su w tych abo tamnych krajach w předawnych časach někajke cuze ludy přebywale, wšě druge podrobnosće su pak cyle wubajene a wumyslene, pak na tajke wašnje přeměnjene, zo w nich přenjatnu podobu čezko abo z cyła spóznać njemůžemy.

Spody zemje su lutki cyle *hospodarstwo* měli kaž ludžo. *Jědź* su sebi warili w hlinjanych hornkach z jara tolstymi scěnanami (Zaspy, Rogow atd.). „Wšě urny“, swědči Muka w Časopisu Mać. Serb. 1884, str. 51, „kiž so we wokolnosći (Rogowa) husto wurýja, maju ludžo za nopaški a hornyčki tutech lutkow; haj stara žónka w blizkim Barbuku wužiwa tajku mału urnu za swój slony nopašk a praji, zo je sebi jón wot lutkow požčiła.“ Stara Měrcínkowa z Narća je mi powědała: Sym sama widžala tajke nopaški wot lutkow, kotraž su we Lowic lutkowej hórcy na Horach (pola Wojerec) wurýli. Te su měli jara tolsto scěny. Ludžo su se temu smjeli a su prajili: „To su museli jare drjewja měć, zo jo se w tych hornkach warić khopiło!“ — Z ředka jenož so praji, zo su přikhadželi k ludžom sebi jědź warić. Schulenburg (W. Volkssagen str. 15) praji, zo sebi džiwja žónka (wot lutkow) přikhadžeše k přěnim wobydlerjam Bórkow, jako woni sebi khěžu twarjachu, na wóhnju žabu pjec. Na druhim městnje pak (ib. str. 279), zo lutki, kotřiž běchu na hórcy zady Smogorjowa, wo dnjo spachu a w nocy do wsy přikhadžachu, sebi pola ludži jědź warić.

Kajke *jědže* a *pića* z cyła mějachu, spóznavamy najlěpje z bajkow, w kotrychž so powěda wo wobkhadže lutkow z ludžimi.

24. Lutki sebi džěžu počůja.

Či (při čělowej*) drozy, kotaraž wjedžo z Jemjelicy do Jabłońca, su te lutki bydlili. Te sa te'dn (tebdom) po „njedžěžu“ chódžili do Měta (swójbne mjeno Měto) a su čěli (cheyli) „njekolace“ (= pokruty khlěba) pjec. Su čeco prajili: Čiwjezco wašego wušćeracka (= psyka), ten nas kusa, a my činjesomy wašu njedžěžu zas.“ Tu „njedžěžu“ su na hugeń donjesli a górze na njen scynili (?) a potn su činjesli „njekolace“ za to požycenje.

Powědaše Hanso Mužik (70lětny) z Jemjelicy.

*) „Čěłowa droha“, drje teho dla, dokelž po njej čěto na pohrjebnišćo noša.

Pola Wětošowa pokazuje so městno, hdžež mějachu pječa lutki swoju khlěbowu pęc. „Jako na tym městnje starožitnosćerjo pytachu, namakachu tam z kamjenjemi wusadźenu jamku z popjelom a tež tajke kamjenje, z kotrymiž su w prastarych časach žito na muku tołkli.“*)

„Lutki su sebi přišli požćić štangaricu (Butterfass); potom su butru džělali a tu štangaricu zaso wróćo přinjesli“ (z Parcowa).

Za požćene sudobje su ludžom butřanku abo khlěb (tykancy) nosyli. Tola jich khlěb (tykane) bě pječa pěškojty, popjelojty; druhdy pak so runje nawopak praji, zo bě jara dobry. Pohončam, kotřiž su na polu worali, přinošachu druhdy tež piwo (hl. niže).

Zo bychu khlěb pjeć móhli, dyrbjachu tež žito syé. Družina trawy *Hordeum murinum* (Mauengerste) rěka delnjoserbscy „lutkow e žyto“ — a te su pječa lutki syli.***) Druhdze ničo wo tym njepraja. W Dešnje so powěda, zo su lutki při žnjach jenož kłóski zwotrězowali, slomu pak stejo wostajeli.***) Hdýž džělachu butru, dyrbjachu tež swoje kruwy męc.

Z jich słowow, z kotrymiž sebi pola ludži sudobje požćowachu, spóznamjemy, zo mějachu wosebitu rěć. Najbóle so praji, zo su wšě słowa (substantiva) najprjedy positivnje a potom negativnje wuprajeli. Na př. su prajili: „Dajšo nam zěžku nježěžku, my chcemy sebje kóřac njekóřac hupjac“. Podobnje: štandku nještandku, bžišku njebžišku (lžičku), šklicku nješklicku atd. — Druhdy jenož negativnje rěčachu, kaž w bajcy č. 24. W někotrych bajkach su z cyła nimale wšě jich słowa negativne: „Mó njechamó męc njewašu njedžěžycu.“ — W někotrych stronach (wokoło Baršća) zdžělaja, zo ludki prawje serbski njemóžachu, a zo móžeše so z nimi jenož éěžko dorozymić.†) Schulenburg (Wendische Volkssagen, 280) praji: „Woni mějachu druhu rěć, tak zo jim ludžo wšo njerozymjachu;

*) H. Jordan, Łužičan 1876, 19.

**) Schulenburg, Wend. Volkssagen 283.

***) H. Jordan, Łužičan 1876, 19. Potajkim su hospodařstwo jara primitivnje wjedli.

†) H. Jordan, Łužičan 1876, str. 19. — W bajcy „Lutowski zwón“ (hl. niže) powěda so wo njezrozumliwym napisu na zwonu, wot lutkow pokhadžacym.

tuž su pokazowali, što su mée chcyli. Štož serbski rěčachu, njerěčachu prawje, přeco jene słowo prawje, druge špatnje; jene słowo wot přédka, druge ze zady; wšo prajachu z jednym słowom.“ Zo derje serbski njemóžachu, je widzeć tež na jich sadach, kotrež njeběchu prawidlowne a dospoŕne; woni prajachu na př.: „Wagi wigi, kórytko (njacki) póžycéo, klěb upjac, klěb přinjasé“ (Schulenburg, l. c.). Do serbsčiny měšachu druge, Serbam njeznate słowa, kaž „wagi wigi“; wšelake wěcy hinak mjenowachu, hač Serbja, kaž n. př. město „psyk“ prajachu „wušcerack“.

Su tež rady *rejwali* a *lubowachu spěw* a *hudźbu*. Bajka č. 23 praji, zo su z bróznje won éahnili „rejwajcy a spěwajcy“. Tež hižo slyšachmy, zo su we Naréc „na Dohec kachlach“ rejwali. Smolef*) praji: „Woni běchu tež hercy a hrajachu na někajku družinu cymbala z tangentami. Teho dla wopytowachu jako hercy a husto tež jako rejwarjo, a rejwaŕki wjesela ludži a přinošachu sobu nimale wšědnje dary.“

Lutki běchu *dobri ludžo*; „chytre (dobre) ludže su byli“, praješe mi slepa žena w Zagorju. To je tež ze wšelakich bajkow, kotrež so wo nich powědaju, widzomne. Ludžom škodžili njejsu (jenož hdyž su jich ludžo dražnili), nawopak su z nimi přecelniwje wobkhađželi a jim husto wjele dobrego wopokazowali; znajmjeńša pytachu jim dzakownosć wopokazać, kaž wěđzachu a móžachu. Lutki, kotřiž su z wonka wsy w zemi (w borach abo w holi) bydli, přikhađžachu sebi k ludžom požčować wšelake wěcy, najbóle sudobje, kaž dzěže, butrobasy, mlokowe hornki, lžički, taletki, šklički atd. Druhdy sebi tež jědz požčowachu: „Přikhađžachu k ludžom a prajachu: My chcemy waš njetykanc, njekhlěb mée. Ten tykanc su wosrjedza wukrali a su prajili: My wam činjesemy waš njetykanc zasej“ (ze Slepoho). Lutki z Bórkowskeho hrodzišća (grodu) přikhađžachu k ludžom do wsy, sydachu so na „muŕku“ a wohrěwachu so při kachlach.***) Hdyž su požčene wěcy wroćo přinjesli, běše w nich wšědnje někajki dar ludžom (Smolef, Haupt). Su wšědnje jenož z jednej swójbu přecelný wobkhađ měli (Schulenburg); we wšelakich wsach so

*) Pěsniki II, 268. Po nim Haupt, Sagenbuch str. 52.

**) Schulenburg, W. Volkssagen 286; přir. Veckenstedt str. 160 č. 18.

praji, zo su do teje abo tamneje swójby khodžili (bl. niže bajku č. 29).*) Njeznatych lužič, wulkich lužič a psow su so bojeli. Po Smolerju su tež ludžom džěłać pomhali,**) štož lud w někotrych wokolinach přěje (Čisk, Jemjelica a druhdže). Zo běchu paduši, kotřiž su ludžom žito z pola atd. kradnyli, kaž Veckenstedt piše (č. 4 str. 157, č. 24 str. 162), lud nihdže njepraji.

Z wjetša so praji, zo k ludžom přikhadžachu wječor abo w nocy; tola słyšach tež, zo su runje připołdnu 12 hodž. přikhadželi (Zagof). To pokazuje na jich daemonisku stronu; přetož tež 12. hodžina připołdnu dawa wšelakim daemonam móc a tež hewak ma w ludowych přiwěrkach podobny wuznam, kaž dwanata hodžina w nocy.***) Sem tež słyša zarjadować, štož we Wojerecach zapisach: „Po slóncu nihtó njeje won smět; to su lutki ludžom jare šibałstwo činili.“

Druha družina lutkow (tych, kotřiž su spody čłowjeskich wobydlenjow přebywali) wopokazowaše so ludžom hišće bóle přečelniwa, hač lutki, kiž su w horach a lěsach swoje přebywanje měli. Chcemy je krótkosće dla domjace lutki mjenować. Domjace lutki wotbywachu rady swoje swjedženje w čłowjeskich wobydlenjach; přikhadžachu w nocy do jstwow a tu jědžachu a pijachu, rejwachu a so wjeselachu. Do jstwowy přikhadžachu pječa z podzemskimi khódbami a myšacymi džěrami, a to wosebje bliže kachli, kaž so w Rabenauowej bajcy č. (2.) wopisuje: jako kuchafka sedžeše při kachlach, počachu so nadobo kamjenje pod jeje nohomaj hibać a za mału khwilku zběhnychu so z cyła a ze zemje wulže mužik z čerwjenej kapičku. Štož je jich widzał, njesmědžeše jich na žane wašnje wobćežować, ale je spokojom wostajić; štož je jich wobćežował, teho dom zbože wopušeći. Po-

*) Von Grosskoschen geht die Sage, dass die Ludki noch in neuerer Zeit die dasigen Sorbeneinwohner heimlich und zur Nachtzeit besucht und mit ihnen geheimnissvollen Verkehr gehabt haben. Haupt, Sagenbuch str. 52.

***) Smolef praji: Lutki sind . . . dienstfertig. Přir., štož so niže wo palčikach praji.

***) Hl. Připołdnica, přeměnk. Připołdnu pokazuja so dawno rozpadane hrady atd. Z bróžnje w bajcy č. 23 su tež připołdnu 12 won čahnyli.

tajkim so nam tu lutki pokazuja jako wobstražerjo a zaškitowarjo domjaceho zboža.*)

Lutki, kotřiž přikhadzachu sebi k ludzom wšelake wěcy požčować, ludzom za požčenje dary přinošachu: swój khlěb, tykancy atd. Wosebje pak su domjace lutki ludzom dary dawali za služby, kotrež su jim ludžo wopokazali. Tajke dary wot domjacych lutkow mějachu kuzlařsku mócu: tak dołho, hač su je hdže w swójbje měli, kćeješe swójbje zbože, po jich zhubjenju pak swójbu zbože wopuści a wona padže do njezboža. Tak knjeni Heynicke (w bajcy č. [1.]), kotraž je lutkowej žónicy w porodnej nuzy pomhała, dosta za swoju službu wot lutkow pjeršćen. Tak dołho hač je so pjeršćen w swójbje zakhował, přebywaše zbože pod jeje třechu. Raz pak, jako bě knjeni Heynicke hižo zestariła, je so pjeršćen, kotryž je přeco na porstu nosyła, nadobo puknył — a wot teho časa bě Heynickec swójba njezbožowna.***) — Tola, hdyž tež sami ludzom za wopokazane přecelstwo dary dawachu, wot ludži rady darow njebjeryjachu. Hdyž su jim ludžo žane dali, njeprjúdžechu wjacy. Kuchařka w Rabenauowej bajcy č. (2.) zeši raz za swojeho mótku (lutkeweho hólčika) čerwjenu kapičku a přepoda ju jeho naněj, jako wón k njej raz wječor po swojim wašnju přjídže. Tón pak so wusmjaja, rjekny: „Dosć darjene a tola njeje dosć darjene“, wotehdže a wjacy so njepokaza.

Hórske a lěsne lutki dawachu druhdy ludzom dary z wěstym wuměnjnjom; woni mjenujcy swoje dary přeco z někajkim hudańčkom přewodzachu. Bajka wo tym so jara husto namaka; jeje motiw słuša k najhušćišim w Serbach — haj wón služi tež za podložk přiwuznych bajkow wo wódnym mužu. Podobna bajka je tale:

*) Smoleť l. c. praji: Ihr Lieblingsvergütigen war aber, in dem Hause eines Menschen bei Nachtzeit ein Gastmahl zu feiern. Wer sie zu belauschen das Glück hatte, sah sie dann durch unterirdische Gänge und Mäuselöcher zum Vorschein kommen. Beleidigen durfte man sie alsdann nicht, wenn man sein häusliches Glück lieb hatte.

**) Veckenstedt č. 25 str. 162 praji: Was von den Speisen bei der Mahlzeit übrig blieb, das liessen sie zurück. Am andern Morgen fand es sich dann, dass sich diese Ueberreste in Gold verwandelt hatten. Wo tym žadyn druhi zběraćel ničo njepraji a tež ja ničo tajke w ludu njezaslyšach.

25. Lutki pola Třělneho.

Moja wowka w Třělnom powědaše nam džěcom, zo su lutki něhdy při rěcy na „starych kutach“ bydli. A jako tam junu Janec hospodař woraše, čuješe wón lubozne wonjenje. Wón rjekny toho dla khětre: „To drje maju lutki někajki swjedžen, to móhli mi tež tykanca přinjesé!“ A hlej, po khwili — běše wokolo jědnaćich dopořdnja — přinđže jedyn wot lutkow, njeseše tykanc a karan pića, staji woboje na trawnik a rjekny: „Zjěsć móžeš, ale načec njesměš, wupić móžeš, ale karan njewzmi k hubje, hewak so ći derje njepóuđže.“ Janec hospodarjej při tajkich słowach derje njoběše, wón drapaše so w hłowje a jědžeše pomału dale. Jako běše hišće raz wobjět a zaso na kónc přijět, syny so na trawnik, wučěže nóz, wukra tykanc tak, zo kroma cyła wosta, wukrate pak je zjěđ. Pić so jemu tež chcyše, tuž wza stwjelco słomy, tykny je do karana a bórzy běše wšitko wupit. Lědma běše hotowy, přinđže tamny mužik, hrabny kromu a karan a rjekny: „To je ći čert sam radžil!“ a wotsali so.

H. Jordan, Łužičan 1876, str. 19.

Podobnu bajku je tež Zejleř w pěsni „Lutki pola Čělneho“*) wobdžětał. W tej pak so namaka druhi detail: Bur wuwjerća do dna škleńcy džěrku a z tej wšě piwo wupi — dokelž jemu bě mužik přikazał, zo njesmě wěčko karana wotčinić (nic pak, zo njesmě so karana z cyła dótknyć). — Podobnu bajku (tola nic tak dospołnu) podawa tež Schulenburg (W. Volkssagen 285). Tam tež so praji, zo su lutki raz burej na jeho žadosć butřanku přinjesli.**)

Hdyž su so jim ludžo wusmjeli, hdyž jim njejsu žadane wěcy požćić chcyli abo hdyž su jim z cyła něšto napřećiwu sćinili, su so lutki tež wjećić wědzeli. Tola přikłady toho su jara ředke. Schulenburg na str. 278 swojeje zběrki W. Volkssagen praji, zo su škodžili skotej tych, kotřiž jim ničo požćić nohcychu, abo zo su načinili, zo njeby so jim khlěb radžil (tola přistaja „vereinzelt“). Tam tež powěda wo jenej maćeri, kotraž je so přeco mólěkosći lutkow smjała a je prajiła, zo -dyrbi

*) Łužičan 1867, str. 57.

**) Přir. tež Veckenstedt, č. 7 str. 158, čč. 19, 20, str. 160. — Č. 22 je wot Jordana (naša bajka č. 25).

žortne byt, raz tajke małe lutki widzieć; potom jeje dzowka na přeco tajka mała wosta. Na str. 283 pak so praji, kak su raz lutki pola Stradowa holcu z křudom bili, dokelž je wona na jich horje pozdže wječor kruwy pasła.*)

Hdyž rěču wo wobkhadže lutkow z ludźimi, dyrbju tež naspomnić bajku, kotraž žiwje naspomina němsku „Schneewitchen“ a budže tež najskeršo němskeho pokhoda. Ja sam ju ženje w ludu njeslyšach a tež mi ju nihtó druhi podať njeje, serbscy zběračeljo pak ju tež njeznaju. Podawataj ju jenož Schulenburg a Veckenstedt; pola wobeju přindže holčka (pola Veckenstedta ze swojim bratříkom) do hórskéje prózdnjeńcy, hdžež namaka sydrom (třinaće) ložow, talefkow atd. Holčka lutkam zwari, lutki spóznaju, zo bě něchtó w jich wobydlenju, namakaju holčku, kotraž pola nich wostanje a jim kuchari. Pola Veckenstedta pokračuje so nětko, kaž w němskej bajcy; přikhadža zla žona a spytuje ju skónčować: přeni króc jej zakole při česanju jehŕu do hlowy, drahi króc da jej wobkuzłowane jabŕtuko zjěsć. Kóždy króc pak ju wjednik lutkow wot smjerće wumóže. Skónčnje ju sebi za žonu wozmjje. Kaž je widzomne, su tu jenož jara snadne wotkhilenja wot němskeje bajki. Wšak tež na kóncu Schulenburgoweje bajki steji: Das war „Schneebuchschen“ auf dem Berge bei de' sieben Zwerge.**)

Přikhadžamy k samownosćam, z kotrychž daemoniska powaha lutkow hišće jasnišo wukhadža hač z toho, štož bě hač dotal prajene. Tu najprjedy naspominamy mhlowu (kurjawojtu) měcu, kotraž jich njewidzomnymi činješe.

(16.) Schulenburg (W. Volkssagen 285) podawa bajku „Lutchen mit Nebelkappen“: Jedyn muž plahowaše na bórkwoskim

*) Z cyla wumyslene budže, štož Veckenstedt na str. 169 praji: „Woni škodžachu tym ludžom, kotřiž žane kadźidlo a myrrhu w domje njemějachu.“ Teho runja so nihdže w Serbach njepraji, zo bychu ludžom džěci přeměňaje (Veckenstedt str. 178).

**) Potajkim so zda, zo je tu bajku Schulenburgěj něchtó němscy powědať. Wend. Volkssagen 284. — Veckenstedt, Wend. Sagen str. 172. Sem tež słuša bajka, kotruž podawa Schulenburg w kn. W. Volksth. 172 pod napismom „Die Lutkenköchin“. W Jabŕońcu słužeše jena holčka pola lutka, kiž je ju sebi pozdžišo za žonu wzať. Jako bě wumřěť, je so wona z druhim lutkom ženifa, kotremuž je tež džěco porodžiła.

hrodzišću (groze) hroch, tola trukow bě kóždy džen mjenje. Wón drje słyšeš přeco, kak něšto w trukach knóskota, tola njewidžeš žaneho čłowjeka. Tn bě so rozbněwał, popadny raz cypy a z nimi do brochu biješe. Nadobo pokaza so lutk, kotremaž bě mhlowu čapku (měcu) storchnył. Tón pak skakaše někotre kročele, zběhny mhlowu čapku a sčahny sebi ju na hlówu — a bě so minył. Přetož hdyž ju na hlówje maju, su njewidžomni.

Wjele so wo tym baje, zo lutki maju abo wobstražuja pokłady. W někotrych tychle bajkow přiwjeđuja so lutki do zwiska ze serbskim kralom a ze spjacymi ryčerjemi; druhdy so runje praji, zo pokłady, přez lutkow wobstražowane, slujeja serbskemu kralj. Z tych bajkow je wosebje zajimawa tamna, kotruž je Wjelan w Syjku zapisal a H. Jordan w Časop. M. S. wozjewił; my ju podachmy we wotdžělu „Zmij, plon“ (č. 13. „Lužki dawaju plona“). Hdžež je poklad, tam so pječa płomješka pokazuja a ludžo praja, zo „pjenjezy hraja“, kaž bě hižo wyše prajene; praja tež: „Tam su lutki.“*) Přiwěrki wo pokladach su z cyła jara zajimawe, my pak móžemy tady podač jenož tajke, kotrež z powěšćemi wo lutkach zwisuja, drube jenož přehladnje. Wyše prajachmy, zo pječa tajki poklad dóstanje tón, kiž do „hrajacych pjenjezow“ nóż, sekeru a pod.***) čisnje. Něhdže so praji: „Štóz tón nóż do hrajacych pjenjezow čisnje, dyrbi činić, zo čeknje a na druhu džen móže po nje hić. Hdyž njeby čeknył, by jeho to zle skóncowało“ (z Němcow p. Wojerec). Příklad nam poskića tale bajka:

26. Hladaj, kajkej mam brunej woči!

Mrozakec su tři kráte hóley bóli a su raz widželi, až na Košynskej horje pjenjezy hraja. Ten mlódši jo se synył na konja, jo sykeru sobu wozel a jo tam rejtował. A 'dyž jo tam čišoł,

*) „Čaž jo nizi na pólu swětlaško było, su luže gromili: tam su lutki.“ Z Ochozy podal E. Muka, Lužica 1884, str. 10. — Podobnje wo Terpjanskej hórey słyšach: Pola Terpa je hórka, wo kotrež praja, zo su tam lutki. Tam je so přeco wječor swěćilo, ale hdyž su tam ludžo přišli, njeje tam žane swěćilo było.

**) Druhđe praja, zo móžeš tež pjaché abo druhu drastu na płomjo čisnyć a potom so njewohladaej domoj čeknyć; na druhu džen móžeš so wróćić a mamakaš spody pjachéa pjenjezy (Bolborey).

jo sykeru do tych pjenjez šlepiť, konja zawrócił a w skoku domoj rejtowať. A ducy jo čece něšto wołaťo: „Wohladni se a hladaj, kajkej ja mam brunej woči!“ Wón pak se njej' wohladnuť, a 'dyž jo pod kólnju čišoť, ta sykera jo lečeťa za nim a jo se zarubaťa do toh' stoľpa či tych (w)rotow. A na druhe ranje jo tam wón šeť na tón blak a te pjenjezy, ako je z tej sykeru strjechiť, su wonka leželi.

Powědaše stary Pěťik z Košynj.

Nimale w tej samej podobje je tu bajku zapisať dr. Muka:)

27. Lutki a jich pokład.

(Wot Košynjan korěmarja.)

Na Košynoje horje mějachu lutki piwnicu, wo kótarejž chowachu swoje krasne šacy. Na tute běchu plona za wajehtarja póstajite. Ten hraješo čecej z tymi pjenjezami nocy na tej horje. To su wjele raz Košynjańske luže wot zdala widželi. Toś pojedachu, že by ten te pjenjezy 'šykne skrynyť, keňž by tam sykeru do nich šlepiť. Ga běchu w Košynje třo bratřa; tym su prajili Mrozakec. A ten młodši běšo jara kruty. Ten jo se wukrućil, se na kónja synyť, jo janu sykeru sobu 'zyť a tak na horu rejtowať. Tam jo wón tu sykeru do tych pjenjez šlepiť. Na dobo jo hulečeť ze swojeje komory wilki plon na njoho, zo su tak škrě do wěťřa sapaťe. Wón pak jo w janom spēchu domoj rejtowať. A něšto jo čecej posledy wołaťo: „Wohladni se raz!“ Wón pak njejo se wohladnuť. Hdyž jo z kónjom pod třěchu čišoť, ga jo se ta sykera posledy njoho do janoho stoľpa zarubaťa.

E. Muka, Łužica 1885, 83.

Wo pokładach lutkow w Košynskej horje so z eyia wjele baje. Zajimawa je slědowaca bajka, w kotrejž so lutki jako wobstražerjo pokładow pokazuja:

28. Lutki wokoło bliđaška z pjenjezami.

Jena služowna holca, Hanasec z Łutow, jo we Košnej (Košynje) služila a jo raz čipońju na polo šľa čez Košynsku horu. Wot nazdala jo widžala, až wušej winicow třo tajke matke hólčki

*) Tu bajku sym we swojich papjerkach přewidžal, hewak njebych swoju variantnu podať. Tola dohladach so hižo pozdže.

(lutki) wokoło blidaška skakoce, a na tom blidašku jo se swěćilo, kaž same pjenjeze byli. A wona jo se bojala a šla wokoło.

Powědaše stary Pětrik z Košary.

W druhej bajce wo Košynskej horje ebcedža lutki swojemu lubuškej kluč k pokladam dać:

29 Lutki a wowčer.

(Wot Hóznjanskeho stareho wowčerja.)

W starych časach lutki swoje bydło we nutrkach Košynec hory wopušćowachu a khodžachu do domow člojekam, kotrymž běchu mile. Tak přikhadžachu tež često k janomu wowčerjej, kenž či podnobjach jich sydla wowey pasešo, pomgachu jemu wowey pasé a hrajkachu z tymi jehnjatkami. Tuž kšěchu jemu raz wilku dobrotu wopokazać a wjezechu jeho na horu, zož mějachu žurje do swójeje pjenježneje piwnice, w kotarejž zloto a dejmanty z bromadami khowachu. Tam kwicachu tři jara krasne blyšćate rože. Tuž zachu k njemu, že móžno sebě je wošćipnuć, janu pak dyrbi stejo wóstajić; njeprajachu pak, kótaru. Ta třeća bužo jemu žurje k piwnice wotanknuć; z tymaj dwěmaj druhimaj w ruce pak dyrbi do piwnice być. Na to se zhubichu. Wón wotergnu dwě tej rožišce a wjercašo z tej třećeje do zemje. Tola piwnica se žadna njewotwori. Z nutrkow zemje pak čiwoła jemu jadyn lutk, že jo tu prawu, kenž běšo ten kluč do piwnice, sobu wotergnuł a že něnto žadyn člojek wěcej do jich bogastwow čijé (přině) njemóžo. Wot toho časa njejsu lutki žednje wěcej k wowčerjej čišće.

E. Muka, Lužica 1885, 83.

Lutki běchu pječa póhanjo. Pola Štrupčanskeho wulkeho duba wotbywachu pječa swoje bože služby (Schulenburg, W. Volkssagen 22, 276). To tež někotři wukładaju z jich njepřečelstwa přeciwo zwonam: wšudžom, hdžež je njeno lutkow znate, so wo nich powěda, zo njejsu zwonow slyšć móhli a zo su je skazyć pytali. Hdyž so jim to radziło njeje, su so do znutřka horow khowali, abo su wučahnyli; druhdže so praji, zo su wumrěć dyrbjeli, zo su jich zwony pohušiše a pod.*) Tu móžu podać slědowace bajki:

*) „Prjedy su ludžo z trubu trubili na mšu, a hdyž su zwony přišli, potom su so lutki zhabili“ (z Zemjelicy). — „Te zwony su jich pohušyli“

30. Lutki chcedža zwón skazyó.

W starych časach běchu w našich serbskich Łužicach lutki. Jako so pak naši serbscy wótecojo na křesćansku wěru wobroćichu, počachu cyrkwje twarić a na jich wěže zwoy powěšeć, nje-móžachu lutki zynki zwonow a zwonjenje zujesć. Jena wot naj-prěńšich wsow, kotraž zwoy mješe, běše Delnja Bukojna w Del-njej Łužicy pola Hródk. A runje tam bě jara wjele lutkow. Lědom běchu Bukowjenjo někotre razy pozwonili, zhromadžichu so lutki, zo bychu zwoy rozbili. Woni wurychu sebi wulki kulojty kamjeń a cheychu z nim na zwóncu. Dokelž pak běchu jara małe stworjeńčka, nje-móžachu tajke óežke brěmjo pozběhnyć; při tym pak swoje mocy tola tak přez měru napinachu, zo wo-slabnychu a skoro wotemrěchu, tak zo nětko nihdže wjacy njejsu. Tón wuryty kamjeń pak hišće dołhe časy pod Bukowskich Retkec woknami ležeše a bu hakle před dwaceći lětami, hač tam pincu ryjachu, do zemje zapušćeny.*)

Łužan, Jutnička 1842, str. 53. — H. Jordan, Najrjeńše ludowe bajki, str. 8.

31. Lutki pola Wojerec.

Wo Lěwic huwnje na Horach jo tajka wilka hora. Z kónc teje hory su Budarjec bódlili, a tam su te lutki čece po džěžu khodzili. Wšeccko bu wopaki powědali. Su prajili: „Mó nje-chamó měć njewasu njedžěžycu, mó njechamó měć njewasu njeło-patu, mó njechamó wam njenašoho njekołačka činjesć.“**) Nětk bu woni činjesli toho njekołačka a to jo bót jare dobry khlěb. A 'dyž bu te Budarjec pjekli, d(b)a bychu sebi lutki čišli po khlěb, 'dyž jo dwójcy zawonjał. (Prjedy mjenujcy njejsu ludzo při pje-čenju khlěba na zeger hladali a su jenož kedžbowali, hač budže tón khlěb druhi raz zawonjeć. Tehdom, hdyž druhi raz zawoni, je dosć pječeny.)

(ze Zagorja). — Hdyž su w Gołkojcach ze zwonami zwonić počeli, su pječa lutki prajili: „To bužo naša smjers!“ Tež so tam powěda, zo njejsu šćow-kanje psow zujesć móhli (H. Jordan, Łužičan 1876, 19).

*) Tule bajku w krótsim klinčenju podawa tež K. Haupt, Sagen-buch str. 52. W dialece námsey rěčacych Serbow ju poskića K. Preusker: Blicke in die vaterländ. Vorzeit, II., 59.

**) Nje-kołačk, kołačk = huska, nowopječeny khlěb.

Prjedy su wšě ludže dyrbjeli kemšach pobóc: 'dyž su tři ludžo bóli, jedn džěše rano, drubi dopołdnja a treći popołdnju do cyrkwe. Tak podjanske hišće džěłaju. Raz jo stara Budarka šła rano kemši, jako hew we Worejcach jo bół přěni zwón horje sěchujeny; prjedy tu žadyn bół njejo. Ducej je dosćahnuła dweju lutkow, a teju jo wona znała, ak jo jima tu njeđžěžicu požěwała. Ale wona jo se jej' nětk jare bojała, dokelž jo hišće óma bóla. Teju jo se wona prašała, hdže tola wonej chcytej? Wonej stej prajiłoj, wonej njesotej kamjeń a džotej tu Worejsku klampawu rozbić. A duž jo se wona bojała a jo jare khwatała, a hdyž jo na přěni móst čišła, dba jo zwón zazwonił. A tej stej tam bólej šwary kusk wot města a stej ten kamjeń šlepiłoj; wonej pak njejestej wjacj móc mětoj, jón hač na cyrkej šlepić. A duž jo tam ležo wostał a jo tam hišće bół, hač su se te Worejske bróznje palili.

Powědaše Madlena Měrcinkowa z Narćaneje Winicy.

W přitomnej bajcy su zwonam připrajeli klampawy. Schulerburg je druhe tajke připrajenje zapisał: „Te brumbaki lagu do swěta, my musymy něto ze swěta.“*) W přichodnej bajcy so praji, zo su tež zwoy měli, tola małe a luboznje klinčacy; zynk čłowjeskich zwonow bě jim jara mócnj a twjerdy, tak zo jón znjesé njemóžachu.

32. Łutowski zwón.

(Wot stareho wowčerja z Hózneje.)

Srjedź Košyny, Tačec a Łutow leži na mrokach Delnjeje Łužice kralojnska hora, kenž Košynoje hora rěka. Tule horu běchu sebje w dawnych časach džiwne čłowječki, kenž se lutki mjenowachu, k swojemu knježestwu wuzwolili, natwarichu sebje na jeje wješku rjadnu kapačku, nalachu sebje luboznje klinčacy zwón, z kotrymž k svojim wjasołym swjećinam zwonjachu. Ako pak se wokolni Serbja, z kotrymiž běchu lutki we dobrej jadnosći žywe, ke křesćanstwu wobročichu a sebje w blizkich Łutach cyrkej natwarichu a tam tež ze zwónom zwonjachu, njemóžachu lutki tutyn druhj zynk znjesé a pytachu swoje přećełe nagronić, zo bychu to jich mjerzace pobožnistwo zaso spuščili.

*) Wend. Volkssagen 281.

Hdyž pak so jim to njeradzi, wopušéichu zwjefch hory a podachu so do jeje znutřkow. Potom se jenož hyšće čłowjekam pokazowachu, kotrychž běchu sebje za svojich lubuškow wuzwolili a hopokaz'wachu jim wilke dobroty. Wopušéeny zwón pak Łutowarje do swojeje noweje cyrkwe čewjedžechu a z nim k božej česći zwónjachu. Na wjetšk lutkoweje kapałki postajichu křesćanski křiž a čewobročichu ju do božeho domička. Dležke časy běšo něto ta kapałka wuwolane hnadne město a mějašo dziwny wobraz mačerje božej. W rěčnych časach drohowašo tam z cyteje dalokeje wokolnosće wšyken lud. We třicecílětněj wójnje pak čigna se raz na tu horu črjóda Khorwatow; čí rozbichu najprjedy swječo a zapalichu potym kapałku, a ta so cyła wotpali. To stanu se we léće 1633. Jenož podložk wostanu a běšo hyšće wokoło zachopka tutoho lětstotka widžeć. Džensa tam janož hyšćer hromadki kamjenjow we kole wokoło leža. — We reformaciji běšo Łutowska cyrkej wokuhdžila čez to, zo běšo wony Łutowski farař, kenž se z wosadu k reformaciji čizamknuć nječašo, ze wšymi tymi wjelimi cyrkwinymi pjenjezami do hyšćer podjanskeho Khołmca luběhnul. Duž wobzamknychu Łutowarje, tutyn swój najlěpšy zwón čedać. Komorowarje jen kupichu za tajki pjenjez, zo jim drohu wot Komorowa do Lutow z jany molarjom po druhim posadzachu. Nětko wjezechu zwón z dwěmaj konjomaj do Komorowa. Kaž pak na Łutowske a Komorowske mroki čijdžechu, zwjazny so wóz a njejdžěšo dalej. Tež štyri konje njemóžachu jen wučahnúć. Te se ze zwonom do Łutow wróćichu. Tak ako běchu jen wobročili, móžeštaj jen zasej dwaj konjaj đerje čahnúć. Powěsnuchu zwón zasej do zwonownje a tohla (toho dla) maju hyšćer džensa we Łutach tutyn stary rjadny zwón z tym dziwnym nikomu zrozumliwym napismom.

E. Muka, Łužica 1889, str. 39.

Z podobnych powěsći móžeše nastać delnjotołužiski přiwěrk, zo su jednotliwe kamjeniska (tak mjenowane bludne kamjenje), kiž tu a tam na polach leža, wot lutkow do kraja přiwjedzene.*)

To su delnjotołužiske a namjezne bajki wo lutkach. Štož wo nich Veckenstedt hewak praji, je pak njewěste, pak njedwědomnje

*) Pful, Łužica 1887, 69.

podčisnjene. Wosebje njeznate je, štož wón na str. 157 praji: „Die Wenden stammen von den Ludkis ab . . . Es wird wieder eine Zeit kommen, in welcher die Wenden wieder so klein wie ein Finger werden.“

W sakskej Hornjej Łužicy je nětko wěra do lutkow-palčikow nimale zabyta. Nětčiši zběraćel namaka hižo jenož drjebjenčki teje wěry, starši zběraćelojo pak su jara mało zapisali. Tola tež z toho, štož bu wo palčikach čišćane a štož bě so nam hišće zeběrać radžiło, widźimy, kak daloko su woni lutkam podobni a móžemy sebi po tym dosć jasny wobraz wo tych bytosćach sčinić.

Měnju, zo mjeno palčiki njeje stare, přenjetne mjeno tych bytosći, ale zo bu jim te mjeno hakle pozdžišo přidawane, hdyž starše „lutki“ do zabyća padže; móže pak tež być, zo bu w pozdžišich časach parallelnje z mjenom „lutki“ wužiwane jako wukładowanje tych bytosći dla jich mólčkosće, a zo bu při nim přenjetne mjeno „lutki“ (hižo woteznateho pokhoda) pomałku zabyte.*) Móže być, zo je mjeno „palčiki“ na tych bytosći přešlo z basnički „hólčk-palčk“ (čes. „paleček“).

Za moje twjerdženje reči najprjedy fakt, zo najstarši zběraćelojo mjeno „palčiki“ njeznaja, ale jenož „lutki“. Čitamy jo přeni króc hakle pola Smolerja — tola tón, hač runjež ma mjeno „palčik“ mjez serbskimi mythiskimi bytosćemi, měni poprawom basničkoweho palčika, nic pak bytosć, kotraž by „lutkam“ wotpowědała.**)

Runy dopokaz swojeho twjerdženja widžu w tym, zo je so mi radžiło tež w sakskej Hornjej Łužicy — hač runje jara rědko — nadeńć mjeno „lutki“. Mam jo z dweju městnow: znaješe jo moja powědarka z Boranec, a pódla toho jo dostach zapisane z Bolborc.***)

*) Podobnje je tež dr. Muka w delnjoserbskim Rogowje zapisał palčicki pódla „lutki“, kaž bu horjeka prajene.

***) We swojim nastawku „Powostanki ze serbskeje mythologije“ w Časop. M. S. 1848 str. 220 praji: „Palčik. Wón njeje wjetši hač pale a swojeje mólčkosće dla přikhodži často do wuzkosćow a strašnosćow, z kotrychž pak so najbóle zaso přez swoju mudrosć a překlepanosć wumóc wě.“ Podobnje wupraja so w „Pěsničkach“.

****) Wot k. wučerja Domaška.

Powěsće po palčikach kryja so nimale z podatymi powěsćemi wo delnołužiskich a namjeznych lutkach. Jenož někotre charakteristiske podrobnosće w hornjołužiskich (sakskich) bajach a powěsćach pobrachuja. Tak wosebje ničo so wo tym njepraji, zo bychu popjelnicy nopaški palčikow byle, dale njepodawaju hornjołužiske*) bajki wo lutkach-palčikach charakteristiku jich řeče, skóněnje so tež njezetkujemy z wěru, zo njejsu palčiki zwonow słyšeć móhli.

Kaž wo delnołužiskich lutkach, tak tež wo palčikach so wěri, zo su měli swoje bydlenje w zemi w džěrach abo jamach, wosebje pak w horach. Sem snadź móžemy z džěla tež „koltkidomy“, wo kotrychž Haupt řeči a kotrež hižo naspomnichmy, zarjadować — přetož tu so kuboćiki a palčiki (lutki) jara blisko dótkuja a nimale so kryja.***) Tu słyša tež naspomnić, zo so w Hornjej Łužicy wosebje Wósmužowa a Lubijska hora jako sydło palčikow poznamjenjatej.

Štož podobu palčika nastupa, praji so wo nim, zo bě mały kaž palec (na ruce), abo po druhich tak mały, zo su jeho w zaku nosyć móhli;***) w bajcy č. 33 so praji, zo je raz w konjowym wuše sedzał. Tola bewak so tež praji, zo běchu palčiki wulkosće małych džěćí. — We wobliču běchu běli kaž ludžo a nosachu najbóle krótku a šěru,†) nic pak čerwjenu drastu (z Bolbore).

Wječor wukhadzachu ze svojich džěrow a přikhadzachu k ludžom; husto sebi wot ludži požčowachu wšelake wěcy, kaž grat, łopaće, widły, łopaty a pod. Za požčenje pokazowachu so džakowni; pak běchu ludžom we wšelakim jich domjajem džěle k pomocy, pak jim za požčenje plaćachu ze zlotom, slěbrom abo drohimi kamjenjemi (Boranecy, Bolborecy). Tola jeližo jich ludžo luboznje njepriwzachu a jim k woli

*) Z tym słowom budžemy w studiji wo „lutkach“ krótkosće dla saksku Horuju Łužicu poznamjenjeć.

***) Pannach l. c. mjenje „lutki“ a „koltki“ (kuboćiki) jako synonymje wobhladaje, podawajo druge njeno póđla přěnjeho we spinkach: lutki (koltki).

****) Pful, Łužica 1888, str. 69.

†) Přir. tež Haupt str. 45, č. 34.

njesčinichu, štož woni sebi žadachu, su so tež wjećić wědzeli a ludžom wšelake klubu činjachu (Pful, l. c.). Tak jim na př. we swojej njespokojnosći a roznjemdrjenosći rozbiču šklě, horncy, talerje a teho runja, zwutorhachu nasadźane rostliny atd. (Boliborecy).

W nocy, hdyž wšitko spaše, přikhadźachu do twarjenjow swojich woblubowanych swójbow a dožďětachu njeskónčene domjace džěta. Tež hewak běchu k ludžom přećeluw, kaž tale bajka pokazuje:

33. Palčik pomha worač.

Na Łomšćanskej Křemjenjej (Łomsk pola Njeswaćidla) je w prjedawšich časach wjele wulkich kamjeni spody zwjeršneje zemje ležało, a tež lišće džensa so tam druldy wulki kamjon wuwora. Hdyž so tam něhdy prěnje woraše, sydže so palčik konjej do wucha a piskaše: kón sam khodžeše, a kamjenje so jeno tak do boka walachu, a nježli so pohoně dohlada, bě polo hotowe. Palčik bě pomhał worač.

Pful, Łužica 1887, str. 69.

Při wobkhadže z ludžimi dawachu jim pječa palčiki (lutki) hudańčka abo wšelake hudańčkowe nadawki. Tak so wo palčikach w Boranečanskej a Wósnužowej horje powědaju podobne bajki, kaž wo lutkach pola Trělncho (hl. č. 25) a druhdže w Delnjej Łužicy.

34. Lutki pola Boranec.

Na polu woraše raz pohoně horje a čele, a kóždy króć, hdyž bě na jedn kónc přišoł, tam slyšeše, zo so tam přecy z tykancowymi łopatami njece a wołanjo slyši: „Marata, přinjes łopatu! Marata, přinjes łopatu!“ A duž wón zawoła: „Marata, přinjes tykanca!“ A hdyž wón jedn króć z brózdny wokoło jědžeše a zasy přijědže, nětk tam stěješe blidko z tykancem, z butru a z karaněkom piwa. A nětk so praješe: „Jěz a pij tak wjele hač chceš, ale tykanc dyrbi cyły wostać a butra tež, a do škleńcy njesměš nós tykać.“ Nětk pohoně hladaše, što by činił; jěse dyrbi, hdyž bě sej kazał — kak bźe to dokonjeć? Po khwili wuceže uož won a wukra srjedźne won z tykanca a žanu kromu njeprěra — a duž jědžeše. Butrje wotkra špicu,

sčini ju dele a sebi z nutřka mazaše; potom staji zasy khop butry horje — a duž bě tež butra cyła wostala. Nětk hlada na te piwo, kak by je wupil: pić dyrbi a nós njesmě nutř tykać. Duž wuwjerći spody do dna z nožom džěrku a piwo wot spody wupi a škleńcu zasy staji. Nětk přińdže por holěkow a prajachu jom': „Štó bě tebje tak mudreho činił, zo sy to wšo dokonjał?“ A hdyž wón zasy přińdže, bě blidko přeč.

Powědaše Khata Bjarsec (73lětna) z Boranec.

W tutej bajce su hudańčkowe nadawki trochu hinaše hač w bajce „Duchoj we Wósmužowej a Lubijskej horje“,*) a tež wuhudanja su z džěla druhe. Podobnje je tež wuhudanje w mjenowanej bajce wo Wósmužowej horje trochu rozdźělné wot prjedawšich; tuta bajka podawa tež zajimawe podrobnosće žiwjenja palčikow (a drubich duchow) w horje. Wosehje zajimawe je, zo bě njezhudanje (ze strony ludźi) jich hudańčkow wuměnjenje jich dalšeho přebywanja w horje. Jako je pohoně jich hudańčkowy nadawk dokonjał, dyrbjachu z hory wučahnyć.

Wo wobkhaźe palčikow Wósmužoweje hory z ludźimi ma Haupt dvě bajce:

(17.) W přenjeje (str. 44) powěda so wo Wósporčanach, kotřiž cheychu raz piwo warić, tola njemějachu piwoweje pónwje; wědźachu pak, zo ju maju mužikojo (Bergmännlein), kotřiž we Wósmužowej horje pokłady wobstražuja. Tuž wuzwolichu dweju ze swojeje srjedźizny a jeju posłachu k hórskim mužikam po pónoj. Tymaj na jich žadosć wotmołwi z nutřka hory hlós, zo byštaj při slóněka skhadženju z wozom k stopje hory přińšli, zo budže jim tam žadana pónoj data. Za požćenje dyrbjachu při wotedaću pónwje do njeje pšěńčny khlěb a slěborny pjenjez položić. Tak so tež sta. Na druhí dzeń při slóněka skhadženju namakachu Wósporčenjo pónoj; hdyž piwa nawarichu, dowjezechu ju zaso k horje a do njeje položichu žadanu zapłatu. Tak sebi dołhi čas wot palčikow pónoj požčowachu. Tola raz je jich jedyn Wósporčan při wotedaću pónwje zjebał, wzawši khlěb a pjenjez a pónoj wonjerodźiwši. Hdyž pak su druhí raz Wósporčenjo z wozom k horje přińšli, zo bychu sebi zaso pónoj požčili, wu-

*) Bajku samu na tutym městnje njepodawamy, dokelž zwisuje z druhej, kotraž do wotdźěla „Spjacy ryčerjo“ słuša. Hl. ju tam.

stupichu palčiki z hory a zabichu z wulkimi kamjenjemi wołow, kotraž běštaj do woza zapřehnjenaj.

(18.) Druha bajka (str. 45) je podobna našej „Lutki pola Boranec“. Bur dostawa w njej jenož jedyn nadawk: zjěse njenačaty tykanc. Hdyž bě jón wuwjedł, wolaše palčik: „Čert je će mudreho čini! Hladaj so, zo na tebi njesčiwimy, štož sy ty na našim tykancu dokonjał.“ Za něšto lět namakachu bura na Wósmužowej horje skóncowaneho:*) jeho wutrobno bě rozpróte a wutroba bě rozrěznjena.

Tute wjesele lutkow (palčikow), zo hudańčka abo hudańčkowe nadawki dawaju, bjezdžak dopomina na bajku, kotruž tudy podawamy:

35. Cyketarušk.

Junu běštaj nan a mać a měještaj hołcu, kotraž běše smjerć lěnja. Tuž hrabny sebi nan kij a bonješe ju wokoło kběžki. Tu jědzeše wosobny knjez nimo a woprašo so nana: „Čeho dla biješ swoju džowku?“ Nan rjekny: „Wšitkón len je wupřadła a je počala z wowsneje słomy židu přasć.“ Tuž rjekny knjez: „Daj mi ju sobu, chcu jej dosć přasć dać.“ Wza sebi ju sobu do kryteho woza a dowjedže ju na druhi dzeń do bróžnje, hdžež běštaj wobě komorje poľnej wowsneje słomy; tu dyrbyeše na židu zepřasć.

Hdyž bě knjez wotešoł, plakaše bolca jara, zo njemóže len přasć a nětko dyrbi ze słomy židu přasć. Z dobom steješe šěry mužik před njej a woprašo so: „Njewěsíčka, slubiš-li mi, zo chceš moja być, chcu ěi wšitko zepřasć.“ Hołčo slubi jemu to rady, a njetraješe dolho, bě mužik wšitku słomu na židu zepřadł. Na to praji mužik: „Nětko budu sej tebje brać.“ Tola w tym stupi knjez do bróžnje a mužik so zhubi, potom hač bě jej zasukotal: „Njezhudaš-li moje mjeno, dyrbiš moja być.“ Knjez pak rjekny, hdyž bě napředženu židu wuhladał: „Nětko budže hosćina, ty budžeš moja knjeni.“

Hołčka drje mjelčo jara plakaše, zo je so mužikej slubiła, a hač runje běchu kwasni hosćo jara wjeseli, njeprěsta wona plakać a žane žorty njechachu ju zawjeselić. Tuž pošla knjez

*) Přir. bajku č. 13 „Lužki dawaju plons“.

dweju služobnikow, zo byštaj do hole a do pola štoj a něšto noweho zhladaťoj. Tam twarješe mužik kloftry (sažnje) a skakaše po nich horje a dele a spěwaše sebi: „Hdy by njewěsćička wědzala, kak mi rěkaja, by so dawno wusmjala; ja sym Cyketarušk.“ Služobnik wróci so domoj a powědaše, zo je w holi mužik sažnje twarił a spěwał: „Hdy by njewěsćička wědzala, kak mi rěkaja, by so dawno wusmjala; ja sym Cyketarušk.“ A njewěsta poča so smjeć a bě wjesota, kaž druzy kwasni hosó.

A njeje dołho trało, přińdže šěry mužik na kwas a skakaše po jstwjje horje a dele a spěwaše: „Zhudaj, zhudaj, njewěsćička, kak mi rěkaja?“ Njewjesta praji: „Sy dha wózhriwy Pětr?“ — „Chacha!“ zasmja so mužik, „to hišće njejsym“, a prašeše so dale: „Zhudaj, zhudaj, njewěsćička, kak mi rěkaja?“ Njewjesta rjekny: „Sy dha hlupy Hansk?“ — „Chacha!“ zasmja so mužik, „to hišće njejsym“, a prašeše so třeci króč: „Zhudaj, zhudaj, njewěsćička, kak mi rěkaja?“ A njewěsta rjekny: „Sy dha Cyketarušk?“ A teho stróži so šěry mužik a zhubi so; tola za nim rozeńdže tajki smjerd, zo wšitecy hosó rozčěkachu — njewjesta pak so směješe.

H. Dučman (Wólšinski), Łužičan 1860, str. 57. — Wotšćana tež w H. Jordanowej knižcy „Najrješe ludowe bajki“, str. 77.*)

Něšto podobne powěda so w Pólskej wo boginkach**) — hač tež tudy nimamy před sobu něšto wjac, hač jenož basničku? Wšak mějachu pječa palčiki tež dziwne mjena, kaž „Hipelpapel“ a dr. (hl. niže), w přeněmčenyh stronach Hornjeje Łužicy pomhachu tež ludžom přasé, nošachu šěru drastu atd. —

Tež hornjołužiske palčiki maja abo wobstražuja pokłady. kotrež so přez płomješka přeradžuja a kotrež móžeš na te same wašnje dobyć, kotrež bě hižo horjeka wopisane. Někotre pak su jenož za wěste wosoby (za ludži wěsteje staroby) postajene.***) Sem słušatej teje bajcy:

*) Podobnu bajku ze Słowakskeje ma K. J. Erben w zběrey „Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských“ pod napisnom „Zlatá přadlena“.

*) Hl. niže we wotdžěle „Přeměuk“.

***) W Delujej Łužicy so praji, zo su postajene jenož „za řezelske žisi a cyste kněžuy“.

36. Pokład palčikow w Kralec horje.

(Z W. Wosyka, wot njeboh Kralec Hańže.)

W Kralec horje pola Prěčec běše w starych časach piwowa pónoj polna zlotych wot małych palčikow wobkedźbowana. Za njej janu wšitcy Prěčečenjo ryjachu. Jako běchu hižo wulke wucho doryli, dohladaju so z dobom, zo jich cyła wjes we wóhnju steji. Ruče běža na pomoc. Hdyž pak do wsy přińdžechu, so ničo njepaleše, ale wšo bě w dobrym měrje. Wróćichu so zaso na horu, ale tam žanu pónoj wjacj njenamakachu. Njebychu-li so wottrašić dali, jako mějachu hižo wucho pónwje w rukach, bychu pjenjz měli dosć a na dosć, zo bychu džesać tajkich Prěčec natwarić móhli.

E. Muka, Łužica 1888, str. 31.

37. Palčikowy pokład.

Něhdy so šewski hólc rano zahe z Bóšic na puć poda, zo by nowe škórnje do Khasowa donjesl. Hdyž Łuhowsku Křemjenjej dóńdže, wuhlada při puću čmneho muža. Tón k hólcej rjekny: „Wotkal džeš? a dokal chceš?“ Hólc jemu woboje praješe. Potom čmny muž někotre kročele z nim džěše, při čimž so jeho wopraš: „Kak stary sy?“ Hólc nastróžany njewědžeše, što rěči, a praješe jemu nekajke wopačne lěta. To pak běchu runje te lěta, kotrež dyrbjese tón mječ, kotremuž bě wulki pokład sudženy, by-li wón tehdy rano zahe nimo Křemjenjeje šof. Tuž so čmny muž hišće raz wopraš, kak stary hólc je, a hólc jemu zaso zelha. Na to přistupi muž z hólcem k wysokemu kamjenjej; tón so wočini: nutřka steješe šikowany mały kašćik, a na kašćiku sedžeše palčik. Tón so hólc wopraš: „Kak stary sy?“ Hólc wotmolwi, kaž bě prjedy prajił. Palčik so z nowa wopraš: „Je to wěsće wěrnó, zo sy runje tak stary?“ Hólc rjekny: „Haj.“ W tej khwili so skała zaprasny, a fhař změ tajku plistu, zo štó wě kak ǵaloko zleća. Palčikowy pokład pak čaka tam na teho, kotremuž je sudženy.

Pful, Łužica 1887, str. 70.

Dla přirunowanja su jara wažne powěsće wo bytosćach, lutkam podobnych, kotrež so w přeněmčenyh stronach Łužicy powědaju. Tajke bytosće su: Feensmännelchen*) we wokolinje

*) Haupt piše Feensmännel, Sagenb. 45.

Ostritza na naraňšim brjozy Nisy, Heinchen*) we wokolinje Němška (Niemitsch) p. Gubina, Querxe**) k poľdnju wot nětčišeje Hornjeje Łužicy, Bergmännlein k ranju wot njeje, Buschmännchen we wokolinje Königshaina pola Zhorjelca, Holzweiblein a Buschweiblein tež k ranju wot H. Łužicy.

(19.) Wot tych so najbóle delnołužiskim lutkam přibližeja tak mjenowane *Heinchen*, wo kotrychž Gräve takle powěda: We wokolinje Němška pola Gubina bydlachu Heinchen. To běchu móľčcy, zbožni, měrniwi ludžo. Před klinčenjom wowočich zwóněkow, kotrež bě jim njelube, su pod zemju čeknyli. Hdýž jim ludžo bjezdžak jich wobydleněka kaža, proša jich Heinchen wo smilnosć a wobdarjeja jich z tykancami a sadom.***)

(20.) Teho runja jara při wuzni z luž. lutkami su *Feensmännel*, kotřiž pječa wobydlachu „Feensmännelberg“ pola Ostritza na prawym brjozy Nisy. Woni husto wopytowachu ludži, pomhachu jim w domjacym džěle, wosebje přasć a šić; džělo so pod jich rukomaj množeše a derje so radžeše. Při zawjedženju zwonow wotěahnychu a přilubichu, zo so w lěpšich časach zaso wróća. Woni pak njewotěahnychu do drugeho kraja, ale jenož so hluboko w mjenowanej horje zasydlichu, zo njebychu zwo-njenje slyšeli; teho dla tež nětko wjac z hory njewukhadzeju. W božej nocy so hora wotčinja; štóž w tej khwili nimo dze, móže nutřka při hromadach złota sedžacych mužikow wobładać, kotřiž wołaju: Greif ein Griff — und streich ein Strich — und packe dich! (Gräve 105, Haupt 45.)

(21.) Jara zajimawa je slědowaca bajka, kotruž podawa Gräve na str. 174 pod napismom „Die Zwerghochzeit“ (po nim a po slyšenju w ludu tež Haupt, str. 38). Tale bajka je tež teho dla wažna, zo na mjezach serbskeje rěče jedna. Mjez serbskej wsu Husku a němskej Wjazońcu (Neukirch) dze puć

) J. Grimm, D. Mythol. (2. wud.) I, 414 ma mjeno „heimchen“ a praji wo nim: „Ich treffe ihn nicht über das Vogtland und einen Theil des östlichen Thüringens hinaus an.“ Za lěpše ma klinčenje „heinchen“.

**) Słowo Querx slyši so jenož hišće w Durinskej (Thüringen). Grimm I. c. 415 pozn.

*) Gräve, Volkssagen str. 106. Haupt, Sagenbuch str. 50.

přez zarosćenu hórku. Tu bě kónc zaúdzeneho létstotka*) trawnik (tučka), „Tanzplatz“ mjenowany. Na tym městnje wustupi kóžde léto w nocy swj. Bartromja (potajkim 24. augusta; Haupt praji, zo w nocy swj. Jana Křćenika, tuž 24. junija) mħla ze zemje a z teje wukhadźachu drobne stworjenčka, muže a žónki, starcy a džěci. Wšitecy džěchu w porach. Z kefkow wuúdzěchu hercy a počachu piskać. Jako přiúdzěštaj nawoženja z njewěstu, džěchu wšitecy třikróć wokoło městna, synychu so potom za blido, jědzachu a swjećachu kwas mlódeho pora. Potom rejwachu hać do rańšeje mħly, po čimž so do zemje wróćichu. By-li něchtó připadnje nimo šol, přeprosychu jeho k reji a wobdarichu jeho; jich đary přinošachu zbože a žohnowanje do domu. Štóz pak je jich z wěipnosću w jich zabawje molił, dosta wot njewiđzomneje pjasće puki.

Pendant k tutej bajcy twori druba bajka pola Gräve: „Der Leichenzug“ (149), kotraž wopisuje pohrjeb „Zwerga“. Tu pak spuščimy, hdyž w serbskich bajkach žanu podobnu njenamakamy.

Powěsće wo *querxach*, kajkež so k poúdnju wot serbskeje Lužicy słyša, su tež na wšelake wašnje podobne bajkam wo lutkach a palčikach. Tež woni su mólcý a bydla w džěrach w zemi, wosebje w horach, maju „Nebelkappe“, kotraž jich njewiđzomnych čini,**) tež woni přikhadžeju w nocy do čłowjeskich wobydlenjow a tuďy swoje hosćiny wotbywaju, za čož gospodarjow wobdarjeja z darami, kotrež zbože přinošeja***), tež buchu woni přez zawjedženje zwonow zabuać.†)

(22.) Wo Lubijskej horje ma Haupt (str. 42) tule bajku: Raz přiúdzěštaj dwaj Lubijčanaj na horu, hdžež wobładaštaj wjele

*) Gräve: „... vor etwa 50 Jahren“. Jeho zběrka wuúdze w l. 1839.

*) Haupt, str. 87. Ze swojimi „Nebelkappami“ khodźachu na burske kwasy a tu njewiđzeni khřóšćachu z kwasnych jěđzi.

**) Haupt, č. 27, str. 38. Přikhadžeja do jstwy njedželniče a tuďy so zabawjeja. Nahle přikhadža Querx a wota: Stara mać Pump je mortwa. Wšitecy čěkaju, jenož jedyn wostawa a předpowa njedželniči zloty pjeršćen, z kotrymž so w swójbje zbože zasydli.

†) Haupt, č. 31, str. 43. Při wotkhadže pječa prajachu, zo so zaso wróća, „wann Sachsenland wieder käm' an Böhmerland“. Rjanu bajku wo Querxach (podobnu Hauptowej č. 25), zapisanu w dialektě, podawa K. Preusker, *Blicke in die vaterl. Vorzeit*, II., 52.

drobnuškich čłowječkow, kotřiž su kehele kuleli a su tež jeju přečelnje k sobubraču přeprosili. Hraješe so hač pozdže do nocy a hdyž so skónčnje Lubijčanaj poručestaj, dostaštaj wot tych čłowječkow kóždy jednu kulu. Kuli běštej jara čezkej, teho dla jedyn swoju kulu po puću do kečkow přeč čisny. Drubi pak bě mudriši a so ze swojej kulu hač domoj wlečeše. Tu pak so pokazo, zo bě wona wot čisteho zřota. Přez to bu wón bohačk a hišće džensa su jeho potomnicy zamožići ludžo.

Na wšelake wašnje so tež „*Holzweibchen*“ a „*Buschmännchen*“ lutkam podobaju; powěda so wo nich w tych samych wokolinach, hdžež su „*Querxe*“ znači, tola čini so mjez nimi a tymile rozdžěl. Najbóle wustupuja jenož „*Holzweibchen*“, małe žónki, kotrež přikhadžeju k ludžom a jim słuža (Haupt, č. 37), móža dobre tykancy pječ (č. 38),*) dawaju sebi wot busafkow abo čelefkow włosy hładzić (česać) a wobdarjeja jich za to z lisćom, kotrež so w zřote pjenjezy přewobroća, abo tež dawaju žonam za jich služby wrjećeno předžena, kotrež je dotal poňne, hač so žona njeđžiwa abo hač z wěpnosću njehlada, što je teho přičina (č. 39, 40), skónčnje tež přelčam při jich džěle pomhaju. Maju swojeho wjercha abo wjerchowku, kotrež mjeno we wšelakich bajkach přikhadža při skřadnosći jeju smjerće: Hipelpipel, Deuto (č. 36, 37). Tež jich su zwony zalnałe (č. 36).

* * *

Serbske lutki a palčiki maju w bajach europejskich ludow wjele přiwuznych bytosći. Pola druhich Słowjanow jim najbliže steja pólske krasnoludki, druge jim podobne bytosće słowjanskich bajow su górzoni Lüneburgskich Słowjanow, słowakske lůtki, česke divé ženky, z cyla diví lidé, z džěla tež su jim přiwuzni morawscy lučkové, kašubské krošniěta, pólsocy karzeley, krosnalecy atd.***) Litwinojo maju swoje parstuki (= palčiki). — Z našimi lutkami jara přiwuzne, druhdy ranje identiske su němske Zwerge, Querxe, Unterirdische, Hein-

) Hdyž je na horach prawje kurjawa, praja burja wokoło Žitawy: die Holzweiblein kochen Kaffee. Haupt, str. 43 pozn.

**) Poslednje mjenowane bytosće: lučkové krošniěta, karzeley a krosnalecy so bóle přibližeja kubočikam.

chen, Heinzelmännchen atd. Tež pola druhich europejskich ludow namakamy podobne bytosće; sem słušeja tež włóšske (sicylske) mercanti a gomitini, jendželske elves, danske underjordiske atd. Wobkedźbujmy nětko, na kajke wašnje su wšelake tych bytosćow lutkam podobne abo so wot nich rozdźěleja.

W pomnikach rěče Lüneburgskich Słowjanow (kotraž je po swědčenju Němca Wersbe hakle na spočatku našeho lěstotka dospołnje wotmjelknyła) namakamy mjeno hórskich duchow, podobnych lutkam. Tajcy duchojo rěkachu gōrcony (z něm. orthografiju: gōrzonū, sing. gōrconik);*) přebywachu w horach a přikhadźachu sebi k ludzom požčować džěže a druge pjekařske potrjebnosće, cyle tak, kaž lutki; za požčenje płačachu z pokrutu khlěba, hdyž wječor požčene wěcy wróco přinjesechu. Rozdźěl mjez nimi a lutkami je tón, zo njewidźomni přikhadźachu.**)

Pólske krasnoludki zblizuju so z domjacymi lutkami, t. r. z tamnymi, kotřiž spody čłowjeskich wobydlenjow přebywaju. Tež krasnoludki pomhaju ludzom při jich džěle, přikhadźeju wosebje w nocy skónčić spočate džěla, tež woni rady rejwaju, wobdarjeju ludži za jich sluzby, khodža w pisanej drasće; tež wo nich so praji, zo počachu mrěć po zawjedženju zwonow. Rozdźěleja so wot našich lutkow přez to, zo maju pječa wulku hłowu z hroznym wobličom a zo džěci kradnu a za nje přeměnkow poděsisuja.***)

Našim lutkam a palčikam, pokłady wobsedzacym a wobstrawowacym so tež trochu přibližeja słowakske lútki abo permo-

*) W rukopisnym słowničku Chr. Henninga čitamy: Erdmännchen, bey den hiesigen Leuten, sowohl Teutschen, als Wenden Untererdschen genannt, gōrzonick, plur. gōrzonū. Scheint herzukommen vom Wort tgōra, ein Berg, quasi Bergmännchen. Tónle słowničk podawa Dobrowskeho „Slovanka“ 1814 a 1815. Hl. Časop. Mać. Serb. 1863, str. 85 a sl., hdžež je jón Pful ze „Slovanki“ we swojim nastawku „Pomniki Połobjan słowjanšćiny“ wočišćał.

***) J. Grimm, D. Myth. str. 423 pozn.

***) Wiśła, 1889, str. 729, O. Kolberg, Lud, jeho zwyczaj, sposób życia atd. na wšelakich městnach. Wo tym, zo tež lutki džěci přeměnjeja, drje čitamy pola Veckenstedta, nic pak pola druhich zběraćelow; tež ja wo tym ženje ničo njestyšach.

níki a pólski skarbník abo ziemny duch.*) Su to hórsko bytosée, kotrež su žiwe w bajach hewjerjow; skarbník njeje pječa wjetši hač 15lětny hólčec, lútki pak su jenož „na piad“ (pjedžne). Sem tež słuša bajka wo čerwjonym mužiku (čerwený mužík), kotraž so powěda w austrijskej Šlezskej. Tu pječa w Pólko-Ostrawskim hrodže pod zemju přebywaše „čerwený mužík“ a měješe tam swoje pokłady. Raz džěchu tam hólcy ze šule wokolo, jedyn wza druhemu měcu a čisny ju do džěry čerwjeneho mužika. Hólčik plakaše a prošeše mužika, zo by mu ju podał; w krótkim jemu ju mužik čisny poľnu złota a slěbra. Druhi hólce čisny sam do džěry swoju měcu — tu pak jemu čerwjeny mužik roztorha.**)

Tež na kupje Siciliji wěrja do drobnych lutkow, kotřiž přebywaju pod zemju a wobstrazuja zakuzłowane pokłady; rěkaju gomitini. Podobne drobnuške čłowječki z dołhimi brodami rěkaju mercanti a pokazuja so jenož tři króc za lěto.***)

Z lutkami nimale identiske su němske Zwerge atd., kotrež wosebje husto w pomorjanskich bajach wustupuja. Po swojich wobydlenjach rěkaju najbóle Unterirdischen (Unnerérschken, Unnerérsken, Unterirdschken, Unnerértzken atd.), tola pak jim tež Ulke, Ulkes, Öllekes, Öllerken atd. praja, štož rěka „die kleinen Alten“ (woť „olt, ult“). Wěri pak so wo nich, zo su „poslednje powostanki někajkeho zańdženeho luda“,†) štož so tež wo lutkach praji.††) Woni bydlachu hromadže a mějachu swojich kralow abo wjefchow. Woni so rodžachu kaž ludžo (Jahn č. 88 a dr.), mějachu kwasu (ib. č. 119) a tež mrějachu a buchu pohrjebani. Čłowjeske žony pomhachu jich žónkam w porodnej nuzy (ib. č. 88), ludžo (wosebje holey) stejachu jich džěcom jako kmotra při křćenju (ib. č. 77, 80, 90). Tež wo nich so powěda, zo swojich zemrětych w hlinja-

*) St. Ciszewski, Lud rolniczo-górnicy z okolic Sławkowa . . ., Krakow 1887, str. 171. Sem tež słuša „Bergmann“ čěskich hewjerjow. Národnj pohádky a powěsti (wudawk Slavije) str. 138.

**) V. Prasek, Vlastiwěda Slezská I, 47. Přir. Haupt, č. 248.

†) Pitrè, Usi e costumi, credenze e pregiudizi di Sicilia. Wisła III, 888.

†) Jahn, Volkssagen aus Pommern, str. 50.

††) Schulenburg, W. Volkssagen 280.

nych horněkach (popjelnicach, „Aschpötte“ mjenowanych) pohrjebowachu, a městna, hdžež su tajke wuryli, rěkaju w ludowym ertu pohrjebnišća tych małych čłowječkow (ib. č. 92). Tež jich sadza ludowa wěra do hrodzišćow, kaž w Serbach do bórkwoskeho „grodu“ (ib. č. 103). „Unterirdischen“ rozdźěluja so do dweju družinow: su dobre a zle „Unnerërdschken“. Serbske lutki su jenož dobre;*) tež jich daemoniske samownosće njemóža jich zlych sćinić. Wosebje so wo serbskich lutkach njeprija, štož so wo zlych „Unterirdischen“ wěri, mjenujey zo su paduši (ib. č. 67, 69,**) zo džěci přeměnjeju (ib. č. 66, 120, 124) atd. Dobre „Unterirdischen“ podobaju so jara našim lutkam: přikhadžeju w nocy***) pomhać ludžom (ib. 103, 106), tola za wopokazane přečelstwo njedachu sebi płaćić (ib. č. 66), požčowachu sebi wot ludži džěže (ib. č. 106) a za požčenje dawachu swój khlěb, přinošachu buram, na polu woracym, jědz a piće (ib. č. 116) atd. Tež woni mějachu měcu (klobuk), kotraž jich njewidzomnych činješe, a wobstražowachu pokłady (ib. č. 83).†) Tež woni njemóžachu zwony słyšeć (Grimm, D. Myth. 428).

Wšě bytosće, z kotrymiž hač dotal serbskich lutkow přirunowachmy, maju podobu drobnuškich čłowječkow. Tola někotre baje wo lutkach naspominaju nam jasnje tež druhe bytosće. Měnju tudy česke divé ženy, z cyła divé lidi, kotřiž so po někotrych powěsćach wot druhich ludži w podobje njerozdźělachu. Přebywachu w horach a lěsach: z krajínow, hdžež běchu zwony zawjedzene, čeknychu. Wot ludži sebi požčowachu džěže a druhe wěcy z cyle podobnej, negativnej rěču, kaž serbske lutki: „Ne-

*) Snadž jenož „nócne zědky“ móžemy za tajke zle, bóle daemoniske lutki měć. Wo nich čitamy pola Schulenb., W. Volksth. 64: Nócne zědky sind die Nachtgeister im Walde, Mäunchen ohne Kopf, halb schwarz, halb weiss, wie Sträflinge. Jedna žona, kiž zetka črjodu tajkich čornych čłowjekow, wuspěwa kruch pěsnje: „Ihr Höllengeister packet euch, hier habt ihr nichts zu schaffen“, a woni so hnydom minychu.

**) Jenož w jeniškej bajcy č. (16) so praji, zo pokradnychu hroch na polu.

) Do jstwy přikhadžachu pola kachli (Jahn, č. 66), kaž naše lutki.

†) Přir. tež J. Grimm: D. Myth. str. 408 a sl., W. Mannhardt: Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme s. 110, Am Urquell, I., 69 atd.

prosím vás, nepřijďte mi nedíží“ atd.)* Z cyta jich řeč někak cuza klinčeše. Tež „divoženy“ přinošowachu ľudzom, kiž běchu na polu, nowopječeny khlěb;***) tež w Českej pokazuja so „diví pece“, t. j. pjecy džiwich ľudzi.***)

Příkhadžamy nětko k wukładowanju lutkow. Lud sebi te bytosće takle wukładuje:

1) Pak praji, zo běchu lutki přeni wobydlerje Łužicy, kotřiž tu bydlachu prjedy Serbow. Pódlá praji, zo běchu póbanjo.†)

2) Pak praji, widžomnje pod wliwom křesćanstwa: „Lutki su zli jandželowje. Jako buchu zli jandželowje z njebjes zesterčeni, padnychu někotři do wody, a to su wódni mužojo, družy pak padnychu na zemju, a to su lutki a błudne swěčki.“ (Jemjelica, Khrósćicy a dr.)

Zo móže so w powěsách wo lutkach khować čěmne wopomnjeće prawobydlerjow Łužicy, kotřiž běchu někajkeho druhého splaha, hač Serbja, zda so sčěhować nie jenož z bajkow wo lutkach, ale tež z podobnych powěsći druhich ludow srjedźneje a nawjěčorneje Europy. Tak so w pomorjanskich bajach praji, zo su „Unnerêrdschen“ poslednje powostanki někajkeho zańdženého luda“ (hl. wyše). W Českej pola Šlapanice (na wječor wot Velvar) je znate ležownostne mjeno „v ludkách“; jako su tam ryli, wotkrychu stare pohrjebnišćo.††) Na druhim městnje w Českej powěda so wo hórskich prózdnjeńcach podobna powěsć, kaž w Serbach wo lutkach; su to prózdnjeńcy, mjenowane „Drábske swětničky“ (jstwički), na horje Mužskim (Mužský) pola Mníchova Hradišće.†††) Na Morawje so powěda něšto podobne wo „štamberskich prózdnjeńcach“; w tych pječa w zastarsku přebywaše čorný lud małeje postawy, kiž běše přećiwo wobydlerjam

*) Časop. Mus. král. Českého, 1855, str. 47.

**) J. Košťál, Diví lidé (wočiše z progr. gym. w N. Bydžowje 1889), str. 2.

***) Ib. — Tež Máchal přirunowaše lutki z džiwimi ludzi w nastawku „O divých ženách“, Světozor 1882, str. 222. — Hišće bóle so z čěskimi „divoženkami“ zblížjeja „Buschweibchen, Holzweibchen“ atd. z přeněmčenyh stronow Łužicy.

†) Schulenburg, W. Volkssagen 280.

††) Památky archeologické I., 285.

†††) Dr. Píe v Pam. arch. XIV., str. 354.

njepřečelscy zmysleny.*) Čěski anthropolog dr. Lubor Niederle měni, zo su te a podobne powěšće a bajki „stopy tradicije, po kotrejž bě w zastarsku pola nas pódla słowjanskeho luda žiwy hišće druhi, cuzy, njeznaty lud małeje postawy a ómoweho typu“.***) Dale praji, „zo njedyrbimy přeč prawdopodobnosćměnjenja, zo tajke powěšće móžaměć woprawdžity podložk.“

Historiske zorno w powěšćach wo lutkach pytachu tež do-
talni zběraćeljo a prepytowarjo serbskich bajow, kaž H. Jordan***),
Pful†), H. Máchal††) a druzy. Někotři w tym zańdžechu
daloko a spytowachu po bajkach wo lutkach wopisać tamón lud,
kotryž so snadź w nich khowa, jeho wašnja atd. Na wopačnosć
tajkeho prócowanja pokazach hižo horjekach. K tym wukła-
đowanjam liču tež tute: dokelž lutki zwony njelubowachu, dyr-
bimy sudžić, zo běchu póhanjo. Wšak běchu naši prjedownicy
tež póhanjo, a jara dołho! To je wěste, zo lud w někotrych po-
wěšćach ruuje praji, zo njemóžachu teho dla zwony słyšeć, do-
kelž běchu póhanjo — tola tute ludowe wukładowanje móžemy
bjez dwěla wliwej křesćanskeje wěry připisać. Wšak hižo w dru-
hich bajkach wustupuje daemoniski charakter lutkow jako při-
čina teho jich zahnadženja; přir. na př. bajku č. 30, hdžež po
tym, zo so poča zwonić, lutki swoju móć zhubichu a wostab-
nychu. Zynk zwonow z cyla zahonja wšitkich złych
duchow a tež kuzłarniče (wiedzmy).†††) Je mythologiska
theorija, zo njewjedro rěkaše metaforiscey zwón — a teho dla
zwón jako symbol njewjedra po powšitkownej wěrje Słowja-
now, Němcow a druhich ludow zahonja nječiste mocy, daemonow
a kuzłarniče (ib.).††††)

*) Časop. Musejniho spolku Olomouckého, 1886, str. 60. Hl. tež Mitth.
der Anthrop. Gesellschaft in Wien, XVIII. str. [40.].

*) Příspěvky k anthropologii zemí českých, Praha 1891, I., str. 119.

***) H. Jordan: Ludki, Lužičan 1876.

†) Dr. Pful, Lužica 1887, 69.

††) Dr. H. Máchal: Ludki, Koleda 1880; O shodě nár. luž. pověstí se
starožitnostmi a historií, Světozor 1882; O divých ženách, ib. — Zwahr
we svojim słowniku praji: Ludki, fabelhafte Zwergmenschen der Vorzeit.

†††) Mikl. Sumcow: Boginki — mamuny, Wisła 1891, str. 586.

††††) Přir. wěru, zo kóžde léto zarazy njewjedro jedneho wódneho
muža (hl. tam).

Josef Jireček přivjeduje džiwich ludži, bytosće na wšelake wašnje lutkam podobne, do zwiska z domjacymi duchami (kuboćikami), rozsudžejo: „Po přiwěrku Bojkow su pječa zdžiwjeni did'kovje tež zwonka khěži hromadže žiwi w někajkim towarštwje a maju swoje wobydlenja na tonidľach a tymjeniskach, swjećo tam kwasy a křízna... Tak su bjez dwěla tež naši (čěscy) prjedownicy měnili, zo ‚hospodáříčkové‘ (kuboćiki), kiž su so ze svojimi swójbami rozhuěwali abo kotrychž swójb su zaše, bjez domizny po pustych městnach wokoło dundaču. To su tamni džiwi mužojo a džiwyje žony...“*) Ja pak jemu njemóžu w nastupanju čěskich džiwich ludži přihřosować, přetož pola nich njenamakamy ničo, štož by jich z domjacymi duchami zblížowało. „Lesní ženky“ atd. su personifikacija lěsow.

Po podatych bajkach, přirunowanjach a po naspomnjenju wšelakich wukładowanjow, móžu samsne měnenje wo lutkach z tymile słowami z krótka wuprajíc:

Su tři družiny serbskich lutkow:

1) Domjace lutki, kotraž přebywaju spody čłowjeskich wobydlenjow, přibližja so „domowym“ (domjacym ducham, kuboćikam).**)

2) Pólne, lěsne a hórsko lutki, na kotraž so najbóle při mjenje „lutki“ myslí, su bytosće, podobne džiwin ludžom, w kotrychž je so snadž škrička wopomnjeća prawobydlerjow našeje domizny zakhowała.

3) Wšitke lutki wobsedža pokłady; tola wěsta družina lutkow wustupuje jenož jako wobstražerjo pokładow.

II.

Spjacy ryćerjo.

Lutki bywaju husto do zwjazka přivjedowane z wojakami, spjacymi pod zemju w horach a wočakowacymi wěsty čas, w kotrymž wuńdu ze svojich kbowankow, zo bychy za někajki dobry princip wojowali a jemu k dobyću dopomhali. Teho dla, a tež

*) J. Jireček: Studia z oboru mythologie české, Čas. Mus. 1863, 265.

**) Na př. Pannach mjenuje lutki z cyla mjez domjacymi duchami a zjednoća je z kuboćikami. Hl. wyše: Lutki so hewak změšja z wódnymi mužemi (Schulenk., W. Volksth. 172) a z připoľdnicu (ib. 46).

z teje přičiny, zo so hodźi nastaće teje wěry podobnjo wuklasć, kaž nastaće wěry do wšelakich domjacych duchow, chcemy w druhim wotdźěle wo spjacych ryčerjach porěčeć.

Bajka wo spjacych ryčerjach namaka so we wšelakich podobach nimale pola wšěch europiskich ludow, haj tež pola druhich ludow namakamy bajki z njej přiwuzne. Tuž dyrbymy na serbske powěsće wo spjacych ryčerjach pohladować jako na dźěl wulkeho koła powěsći, kotrež su mjez sobu bóle abo mjenje přiwuzne.

Wšitke powěsće teje družiny počahuja so k wšelakim horam, z dźěla k tajkim, na kotrychž su rozpadanki starych hrodow abo hźež su hrodzišća. Do tych borow sadžeju z wjetša historiske wosoby z wulkim wójskom, abo jenož te wosoby, abo skónčnje wojakow samych a hordžinow bjez mjena. Wo tych potom praja, zo budža spać do wěsteho časa, hdyž budže na swěće najhórje, na čož wuńdu, wumóža swój lud z bědy abo budža přećiwo Antikhrystej wojować; někotre tych powěsći powědaju, zo potom budže bórzy kónc swěta.

Tak so pola Němcow baje, zo Korla Wulki drěma w Odenbergu, w horje „Kaiser Carls Berg“ mjez Nürnbergom a Fürthom a druhdže, podobnje zo spi Wedekind w horje Babyloniji we Westfalskej, Bjedrich Čerwjjenobrodaty (Rothbart) na Kyffhäuseru w Durinskej, w hórskiej prózdnjeńcy pola Kaiserslautern, w Unterbergu pola Salzburga a druhdže, Siegfried w Geroldsecku atd.*) Wulke wójsko pječa spi w Guckenbergu pola Fränkischgemünden (ib.), w Schütbergu w južnej Stormarnskej (k póhnoćoranju wot Hamburga,**) w hrodzišću Herthaburgu***) atd.

Danojo powědaju wo Holgeru danske, kiž pječa ze swojej družinu w někajkej pincy pola Kronburga spi (Grimm, D. Myth. 913). We Francózskej powědaju sebi wo Mac-Mahonu, spjacym we wokolinje hrodu Ronayne, wo kralu Arturje so w Jendźelskej baje, zo spi w horach Eildonhills z wulkim wójskom, w Portugalskej wěrja, zo so ryčer (kral) Dom Sebastian, kiž

) J. Grimm, D. Myth. 905 a sl.

*) Am Urquell, II., 42.

**) Jahn, Volkssagen aus Pommern, č. 692, str. 554.

bu l. 1578 zabity w bitwje přećiwo afriskim Mauram, zaso raz wróci atd.*)

Podobne tradicije su tež w Orientu; tak na př. tamniši Židzi wěrja, zo profeta Elias wukhadza kóžde lěto we wěstych dnjach z rowa, khodži po wsach, městach a khěžach a přinoša wšudžom bože žohnowanje (Wisła III., 856) atd.

Tež we słowjanskich zemjach powěda se wjele podobnych powěsći. Powšitkownje znate su česke powěšće wo horje Blaníku w poľdnisich Čechach; znatosé teje hory a powěšće wo spjacych ryčerjach blanických je so wosebje přez „wěšćenja slepeho mlóždenca“, kotrež buchu wjelekróć éišćane, rozšěrila. W tych so praji, zo w Blaníku spi swjaty Wjacslaw ze swojimi ryčerjemi; wokolny lud sebi tež powěda, zo tam ze swojim wójskom Oldřich z Rožmberka drěma, po druhich powěšćach Wok z Rožmberka abo skóněuje Stojmir ze swojimi towaršemi. — Druha tajka hora je Svidník, tež w poľdnisěj Českej w tábořskim kraju; w tej pječa we wulkej prózdnjeńcy spja ryčerjo swj. Wjacslawa, po druhich powěšćach Táboritojo (Husitojo), kotřiž (podobnje kaž ryčerjo z Blaníka) ze Svidníka wuńdu, hdyž so Čecham najhórje póněže.**). — W Šlezskej bliže Opawy stej w lěsu, kiž rěka Hanuše, skała „Žimřovská“; wo tej so baje, zo w njej čaka zakuzłowane wójsko, kotrež buďe raz z Antikhrystom wo wěru wojować.***)

Mjeno hory „Blaník“ wustupuje tež w někotrych powěšćach pólskich, hdžež rěka „Bładnicka“ abo „Błanicka góra“, w kotrež pječa spi kral Władysław Łokietek ze swojimi towaršemi a wojakami (druha powěsć powěda jenož wo zakuzłowanym wójsku). Podobnje pječa spi w horje Chełmskej we wokrjesu Radomskowskim kralowa swjata Jadwiga ze swojimi wojakami, tež Czarniecki pječa we swojim rowje jenož drěma, w Babjej horje w Karpatach spi Bolesław Śmiały (Zwažliwy), hjezmjenowi spjacy ryčerjo su w horach Kamyku pola

*) Wład. Weryho: Śpiący rycerze, Wisła III., 855; H. Carnoy w „La Tradition“ 1838.

**) Národní pohádky a pověsti, wudate wot tow. „Slawije“ w Prahy, str. 105—112.

***) V. Prasek, Vlastivěda Slezská I., 26.

Częstochowy, Chełmje, Czantoriji a drubdže.)* Połdniši Serbja wěrja wo Marku Kralewiču, znatym hordžinje serbskich pěśni, zo je hišće žiwy a zo spi w někajkej prózdnjeńcy.**)

Tež čornohórski wjeřch Iwan Čorny pječa drěma w prózdnjeńcy pod hrodem Obod. Podobne powěsće powědaju so tež w Rusowskej wo „caricy Helenje“, wo Steńcy Razinu a drubich.***)

Tež w serbskej Łužicy su podobne powěsće znate; namakamy w nich te same podrobnosće kaž w powěsćach tudy runje spomnjenych. Tajke powěsće powědaju so wo Lubinje (něm. Thronberg), 1½ hodźiny k połdnju wot Budyšina, wo Lubijskej horje (něm. Löbauer Berg) pola Lubija na mjezach serbskeje rěče, wo Kaponicy (n. die Hahneberge) tež w H. Łužicy na saksko-pruskich mjezach pola wsy Njeradka, wo Wósmužowej horje (u. Stromberg) pola Wósporka; podobna powěsć powěda so w Střadowje w Delnej Łužicy. We wšelakich stronach Delnych Łužic a pruskeje Hornjeje Łužicy powěda so wo ryčerjach, spjacych w horje z mjenom „Plonicka“. Sam słyšach tajku powěsć wot Měrcinkoweje z Narća, kotraž pak ju jasnje nje-wědžeše. Hdyž so jej naprašowach za tym, háže dyrbi hora „Plonicka“ być, praješe wona: „Ta drje je něhdze w Českej pola Prabi.“ Dale praješe, zo je to wšo někajki wěšćer předprajił. Tu je widzomne česke źórło teje powěsće, mjenujcy „wěšćenje slepeho młodźenca“ wo horje Blaniku (Blanická hora — Plonicka). Přirunaj mjeno „Plonicka“ z wyše naspomnjenymaj mjenomaj w pólskich powěsćach: „Bładnicka“, „Blanicka góra“. Podobnu powěsć widzomnje českeho pokhoda je tež Schulenburg†) zapisal:

(23.) Dwanaćo bratra, dwanaćo wojacy njemóžachu we wójnje dobyć, a tuž buchu wot swojeho wjednika zakuzłowani, zo dyrbja na tym městnje wostać hač do poslednjeje wójnje. Woni stejachu na runinje, tola we wokomiku běchu přikryći ze zemju, a

*) W. Weryho, Wisła 1889, str. 847 a sl., Bronisław Grabowski, Błuszez 1881.

**) Wuk Stef. Karadžić: Живот и обичаји народа Српскога, 1867, str. 240.

***) Wisła III., 852, 853.

†) Wend. Volkssagen, str. 64.

hórka, kotraž takle nasta, rěka Ponica abo Ponicka (Plonica, Plonicka). Woni dyrbja do teho časa spać, hač budža zawołani; potom wšo dobudža. Jedyn dzeń w kóždym lěće móže kóždy do hory zastupić, hdžež jich woblada spjacych. Jedyn bě raz nutřkach a dótkny so jednoho wojaka z nohu; tón zběhny błowu a woprašo so: „Je hižo čas?“ Dohladowať, kiž jich hlada, rjekny: „Ně, Symano, spi.“ Ta hora je w Čěskej. Dzeń, na kotrym je hora wotčinjena, je w meji.*)

Z teje, z druheje Schulenburgoweje (hl. niže) a z našeje bajki, kotruž niže podawamy, slěduje, zo maju tamni spjacy ryčerjo wocućić někotry čas do skónčjenja swěta; to nas dopomina na šlezsku powěsć wo ryčerjach w lěsu z mjenom Hanuše, a wo kralu (kejžoru) Korli Wulkim abo wo Bjedrichu Čerwjnobrodатыm. Ryčerjo z lěsa Hanuše wuńdu ze Žimrowskeje skaly, zo bychu z Antikhrystom wo wěru wojowali; w Salzburskej praji so wo Korli Wulkim a wo Bjedrichu Čerwjnobrodатыm, zo wuńdžetaj z Unterberga krótko před sudnym dnjom, hdžž so tež Antikhryst pokaže.**)

Tež pólske powěsće powědaju, zo spjacy horďinojo wuńdu „wojować wo wěru“. Sem słuša hišće druha Schulenburgowa bajka:

(24.) Něbdže w zemi spja sedmjo bratřa; raz za sydom lět wuńdže jedyn wot nich so woprašec, hač je hišće měr na swěće. Hdžž poslednja wulka wójna nastanje, woni wuńdu, zo bychu ju dowojowali — hač do teho časa budža spać. Potom budža zaso rjane časy. Kruwarjo, kotřiz su pola Stradowa

*) W Schulenburgowej bajce steji dale: Das hat mir ein alter Wende, ein Soldat aus den Freiheitskriegen vor 50 Jahren erzählt. Der sah den Berg selbst und wollte auch hinein gehen, aber hatte nicht so viel Zeit, denn sie zogen weiter. Z tych słowow sěčuje, zo je tale bajka cyle młodeho čěskeho pokhoda — tamny wojak je ju w Čěskej slyšať a je ju do Serbow přenjesť. Tola podawam wučah z njeje, dokelž so wot přenjetnych čěskich powěsći kusk rozdžela a dokelž podobnu powěsć wo horje Plonicka wot stareje žony (Měrcinkoweje) slyšach, kotraž ma ju wěsće z druheho žórta. Tež Veckenstedt ma na str. 27 štyri ryučki wo horje „Plonicka“ tež z Błotow, kaž Schulenburg.

**) Grimm, D. Myth. 908. — W Efezu powědaju, zo swj. Jan njeje wumřel; spi pjeća jenož a wuńdže z rowa, hdžž přindže Antikhryst (Wista III., str. 856).

kruwy pasli, su jednoho wot tych bratrow husćišo widźeli; wón přikhadžeše so prašeć, hač je hišće měř.

Tež w slědowacej hornjołužiskej bajcy so praji, zo budža spjacy ryčerjo předznamjo blizkeho sudneho dnja:

38. Horjenjo.

Hdyž jedyn kral (abo kejžor) tak na hłowu zbity budže, zo jomu jenož někotři žiwi wostanu, wón hišće junu ze wšěch stronow svojich swěrných zebjerje a so do njepräčelow da. Tehdy wuńdu tež z hory (z kajkeje?) jězdni a wojacy na pomoc. A z tymi dobudže. Čile ryčerjo rěkaju horjenjo. Woni spja w tej horje na wočomaj ležo. Kóžde lěto je ta hora jedyn dzeń wotewrjena, a tehdy ma tam kowař nutř bic a jich konje pódkować. Mzdu ma tam ležo přibotowanu. Junu kowař jenomu na hłowu stupi; tón wocući a so wopraša: hač je čas, hač hišće te *ptaki* z tymi dołhimi wopušemi wokoło lětaju? (Z tym su sroki měnjene — ludžo mjenujey měnja, zo wone 7 lět do sudneho dnja so zhubja.) Sydom lět do sudneho dnja stanu a wumoža toho krala (kejžora) ze wšeho stracha.

M. Róla, Časop. Mać. Serb. 1877, str. 101.

Detail teje bajki: zo tamnemu kralej jenož někotři žiwi wostanu, přikhadža tež w cuzokrajnych powěsćach. We wěšćenju slepeho młodźenca“ so praji, zo wuńdže swj. Wjacław ze swojimi ryčerjemi a ze swojim wójskom z Blanika tehdy, hdyž budža Češa hižo tak wot njepräčelow zbići, zo jich jenož telko wostanje, štož by so jich na jeničkim rěblowanym wozu změsćilo. Danojo praja, zo Holger danske tehdy wocući, hdyž njebudže Danoj wjacy, hač by jich na jeničkej tunje stać móhlo (Grimm, D. Myth. 913). — Tež Měrcínkowa we swojej powěsći praješe, zo tamni ryčerjo z hory „Plonicki“ wuńdu tehdy, hdyž njebudže wjacy Serbow, hač by so jich pod jenej krušwinu khować móhlo.

Druha zajimawa podrobnosć su słowa: Lětaju hišće wokoło te *ptaki* z tymi dołhimi wopušemi? W druhej serbskej bajcy (wo horje Kaponicy, hl. niže) so dohladowař spjacych ryčerjow praša, hač hišće te čorne *ptaki* z tymi čerwjonymi wušemi (dźiwje kapony) wokoło hory lětaju? W po-

wěsí wo Lubijskej horje (hl. niže) prašeše so wubudzeny ryčér tež za srokami: Lětaju hišće we Łužicach te šćekotate ptaki z dołbimi wopušemi wokoło? — Podobnje so tež Bjedrich Čerwjnobrodaty jeneho wowčerja woprašo: „Fliegen die Raben noch am den Berg?“ (J. Grimm, D. Myth. 906).

„Horjenjo“ we swojich horach přeco njespja. Jedna česka powěsć powěda, zo so w noci zwonka hory w jězdženju a wojowanju wuwučuja.*) To same so tež w slědowacej, jara zajimawej serbskej bajcy praji:

39. Kaponica.

Wyše Hermanec k połodnju a wyše Psowjow ke kušemu wječoru pozběhuje so mała hórka nimale 300 stopow wysoka, kiž je z džěla z khójnami wobrosćena, z džěla pak naha, z mjenom Kaponica, z kotrejež je rjany wuhlád po Serbach wokoło. Powěda so, zo je tam něhdže w starym času wjele brězow rostło a zo su tam džiwje kury plahowale, w kotrychž je wjele kaponow było, přez což je hora swoje mjeno dostała. Druzy pak powědaju, zo su w tej horje wojacy zažohnowani, kotřiž we wěstych časach noci w dwanatej hodžinje wušedši tam buhnuja a čahaju, a su jich w starych časach husěišo widželi, na což tež slědowacy podawk pokazujo.

Běše něbdy, zo pućownik, po rjemjesle kowač, přez Kaponicu k swojim staršim domoj čehnješe wjesoteje mysle, zo jich skoro wuhlada, dokelž běše dołho w cuzbje přebywał. Wón běše khudušk a w cuzbje njebě wjele zaslužić móhl. Puć wjedžeše jeho wot Łupoje k Hermanecam. Hdyž pak přińdže cyle blisko k spomunjenej horje, na kotrejež běchu runje khóječki nimale tohč wysoko, wosta wón nable stejo, dokelž so na něšto dohlada, štož prjedy ženje widžal njebě. Hlaj, před nim džěchu wulke wjelbowane wrota do hory nutř, kiž běchu wočinjene. Wón sebi mysleše, zo snadž su tu hewjerjo, kotřiž w tej horje džělaju, a chceše sebi je bliže wobhladać. Jako pak so bližeše, wuhlada tam šěreho mužika z dołhej šěrej brodu zarosćeneho; tón jemu khiwa, zo by bliže přišoł. K njemu přišedši stroži so kowač před nim, dokelž tón z wótrymaj woćomaj na njeho hladaše,

*) Přir. „Nár. poh. a pov.“ str. 110 ž. 7.

a cheyšě zaso čěknuć. Šěračk pak jemu přiwoła, zo njetrjeba so bojeć, a prašeše so jeho, hač je kowař. Jako pućowař to wobkrući, jeho dale prošeše, zo by jemu prjedy hač domoj dže, službu sčinił a sobi na puć hišće něšto zaslůžil. Kowař bě k tomu zwólniwy a džěše za nim z wrotami do hory. Hlaj, ta běše kaž njepřeměrnje wulka a wysoka wjelbowana hródz, a rjana swětłosć tam knježeše, runjež tam žane stónco njeswěćeše. Na lěwym boku stoješe połk pěškow wobronjenych, w čornej drasće na čěle a w třirůžkatych kłobukach na hlówje; starožitne hlebije před sobu do zemje zaštapjene w rukomaj dđeržo spachu stojo z pokhilenej hlówu; dołha běła broda běše jim hač k zemi zrostła. Na prawym boku pak stoješe połk jězdnych w čerwjonych drastach a ryćeřskich kłobukach, wobronjenych z ryćeřskimi mječemi na lěwych bjedrach; woni sedzachu wšitcy na čornych konjoch a spachu na woći zlehnjeni, dołhe běše brody jim po prawym boku konjow dele wisachu.

Šěry mužik kowarjej praji, z ruku pokazujo na jězdnych: „Tutym dyrbiš konje wobkować; sčiniš-li twoju wěc derje, dostanješ za kůždu nohu kroš; pódkowy leža tudy, a grat přinjesu tebi hnydom; trjebaš jenož přibijeć.“ Z tym so wotsali. Hdyž zaso přińdže, přinjese kowařski stol z gratom a přiwjedže jeneho pěška sobu, kiž dyrhješe konjom nobi dđeržeć. We wokomiku pak, jako mužik z gratom a wojakom přińdže, hlaj, začinichu so wrota, a kowař běše wot zwonkowneho swěta wotrěznjeny. Wón so jara naboja a běše jara zrudny, zo je do toho zwolił. Mužik pak jeho spokoješe: „Njeboj so, tebi so ničo njestanje, a započni jenož kować, zo sy skerje lěpje hotowy. Jenož to chcu tebi radźić, zo so žaneho wojaka njedótknješ, přetož dótknješ-li so junu, dyrbiš sydom časow tudy wostać; dótknješ-li pak so dwójcy, dyrbiš za sydom časow wumrěć; dótknješ-li pak so trójcy, dyrbiš na měsće dušu z čěłta spušćić a tudy wostać; tohodla bjeř so na kedźbu!“ — Kowař poča kować a činješe swoje džěło derje a khwatnje, pódla pak bě jara kedźbliwy, zo so njeby žaneho wojaka dótknył. Jedyn rjad bě hižo wobkowany, a džěchu k druhemu; jako pak bě kowař tu z přěnim konjom hotowy a cheyšě druhého kować, bě tam khětro wuzko, a hlej, wón storči jenemu wojakej do nohi. Na to šěry

mužik zastona: „Aj, aj!“ Wojak pak wocući, zběže so na konju a woprašo so: „Je nětko čas?“ — „Ně“, džeše mužik, „nětko hišće nic! Lehń so zaso a spi!“ Wojak pak zaplaka a skoržeše: „Kak dołho, ach kak dołho dyrhju tu hišće přebywać! Njeje dha přeco hišće to džesac dołhich časow nimo?“ Potom so zaso skhili a wusny. Mužik pak kowarja swarjo džeše: „To nječin wjacy, ale bjeť so na keđzbu!“ Kowar po tym jara keđzbliwje kowaše, doniž bě skónčnje hotowy, a bě wjesoły, zo so žaneho wjacy dótknuť njebě. Čas bě jemu rače zašoť a wón mysleše, zo je to lědma wokoło sydrom hodźin trafo.

Šěračk so z kowafskim gratom a wojakom wotsali, přińdže potom sam zaso a přinjese kowarjej pjenjezy a wuplaći jemu za kóždu nohu kroš. Kowar wza te pjenjezy a měješe cyły měšk polny, we wutrobje pak sebi přeješe: „Ach, hdy bych jeno z teje hory skerje lěpje won był!“ Mužik pak wjedžeše jeho zaso na městno, hdžež běše jeho nutř přiwděl, a praješe jemu: „Ty sy twoje džělo derje dokonjať; praj wšak mi tola, hač hišće te čorne ptaki z tymi čerwjonymi wušemi (měnješe te džiwje kapony) wonkach wokoło hory lětaju?“ Na čož kowar wotmołwi: „Haj, te tu hišće lětaju!“ A mužik skoržicy jemu rjekny: „Ach, tuž dyrhju ja tu tež hišće dołho přebywać; prjedy njebudu pušćeny, doniž so te ptaki njezhubja.“ Na to so kowarjej podžakowa a so z nim rozžohnujo pokłoni. Ale jako so pokłoni, hlaj, wočinichu so zaso wrota, a kowar wustupi z hory; lědma pak běše wustupiť, zaprasnuchu za nim zaso wrota a na jich měsće widžeše wón wulku pěskowu jamu.

So na puć winuwsí, po kotrymž bě přišoť, wuhlada — hlaj, kajki džiw! — zo su khójčki, kotrez běchu prjedy jenož nimale łohé wysoke byle, nětko na wósom łohéi wysoke, a tola bě wón po zdaću jenož wokoło sydrom hodźinow w horje přebyť. Zo pak móhte te khójčki za něšto hodźin tak dołhe narosé, so jemu wěrić njechaše; tuž ličeše lětně zróstki na nich a naliči jich sydrom. Na tym spózna, zo je sydrom lěť w horje přebyť, a zo su so mužikowe słowa dopjelniše. Zrudny, zo je tam tak dołho był, khwataše swoju dróhu k staršim domoj. Běše rjany nalětny džeań popođnju, hdyž do swojeje narodneje wjeski zakroči. Džěci na wsy hrajkachu, a jako jeho wuhladachu, bojazniwje

před nim čekachu; přetož wulka dołha broda, kiž bě jemu w horje narostła, je šerješe. Wón khwataše do swojeho staršiskeho domu, a hdyž do jstwy přińdže, wón spodžiwany stejo wosta: cuzy ludžo jemu napřećiwo hladachu, a muž w srědnich lětach so jeho prašeše, što chce. Wón pak wotmołwi: „Ja sym tu w mojim staršiskim domje; hdže pak moji starši su?“ Při tym mjenowaše jich mjeno. Na to tón muž rjekny: „Ach, dha sće wy tón Kowarjec Handrij! Wašej staršej staj před štyrjomi lětami ze styskom a starosću wo was wumrětoj, a my smy sebi wašu khěžu wotnajeli.“ Kowarjec Handrij płakaše pře swojich staršich hótke sylzy. Na to džěše k wjesnemu rychtarjej, wozjewi jemu, zo je zaso domoj přišoł a dosta khěžu swojeju staršeju, najeńk pak z njeje čehnješe. Bórzy wottorha Handrij stare twarjenja a natwari sebi rjanu nowu kowarju, za lěto pak přiwdže sebi susodec Hanku za mandžełsku domoj. Wonaj so mjez sobu lubowaštaj a džěše jimaj wšitko k zbožu.

E. Helas, Łužica 1884, str. 18.

Podobne powěsće wo kowarju, kiž bě w horje spjacym jězdnikom konje wobkował, su jara rozšěrjene. Wšě so nimale kryja ze serbskej powěsću wo Kaponicy; jenož podrobnosće su trochu rozdźelne. Tak w českej powěsći wuńdže kował za lěto (druhi raz wowčef za 100 lět), w českej a němskej powěsći dostanje za swoje džěto wšě stare pódkowy, kotrež so pak wonkach na złoto přewobroća.*) Hač do zemje dołhe, běte brody spjacych ryčerjow naspominaju němske powěsće wo Korli Wulkim, Bjedrichu Čefwjenobrodatym a druhe, a dansku wo Holgeru danske; éi hordžinowje pječa sedža za kulojnym blidom a jich broda rosće koło wokoło njeho; hdyž třikrát wokoło blida wobrosće, tehdy hordžinojo wocuća a z hory wuńdu.

Hižo w tejle bajcy wustupuje mužik, kotryž z ryčerjemi w horje přebywa; to nas dopomina na lutkow, kotřiž zjawnišo wustupuja w slědowacej bajcy wo spjacych ryčerjach; zawod teje powěsće je poprawom znata bajka wo lutkach, přinošacych worakej tykanc a piwo z hudańčkowym nadawkom. Tuta powěsć je w tym nastupanju originalna a jara zajimawa, zo so w njej powěda wo zhromadnym přebywanju a žiwjenju lutkow

) Nár. poh. a pov. 107; Am Urquell II. 42.

ze spjacymi ryčerjemi a wo přečahowanju wšěch z hory do hory. Podobna powěsć njeje drubdže znata.

40. Duchojo we Wósmužowej a Lubijskej horje.

Jako běše před starodawnymi časami Wósmužowa bora pola Wósporka přestala woheńpluwace horisko być a prózdny, přez woheń nastate, woliwknych, so do nich šerjenja a pjenježni duchojo zasydlichu, kotřiž na horje a we wokolnosći wšelaku haru a škerjedu ćěrjachu. Woni mějachu tež swoje wosebite swjate dny, za kotraž we Wósporku wšu klamařsku tworů, we wokolnych wsach pak sydr a mloko bjerjechu. Při tym ludźom wšelake hudańčka dawachu, kotraž pak tući k wulkemu wjeselu duchow ženje wuhudać njemóžachu. „Přetož“, prajachu duchojo, „jelizo što naše hudańčka zhuda, dha wjacý we Wósmužowej horje wostać njesměmy, a to by nas zatrašnje mjerzało, dokelž so nam tu přez měru lubi.“

Junu běchu duchojo we Wósporku wšě klamařske twory, w Žarkach a Malećicach pak wšón sydr a mloko pokupili, a ludžo tehodla hudachu, zo so we Wósmužowej horje přihoty k wulkemu swjedženju činja.

Nazajtra woraše jedyn kuježi pohoně pola Wósmužoweje hory a wusłyša při tym wšelaku haru, kaž mjetanje z tykancowymi łopatami a deńcami. Jako bě khwilku tajkemu činjenju připoslušal, zawoła na swojeju konjow: „Džítaj, brunačej, džítaj! jow džě je tež tak, zo nós wšo a huba ničo njedostanje.“ Kak pak so džiwaše, jako bě brózdů zworał, a zaso k horje přińdžo na mjezy rjane bliđko, z běłym rubom wodžžete, wuhlada. Na nim běše sydrowy tykanc, nóż ze złotými čronami a piwo w točenej krystallowej škleńcy. Z hory so wołaše: „Tykanc směš zjěsć, ale dyrbiš jón cyły wostajić. A piwo směš wupić, ale njesměš nós do škleńcy tyknyć.“ Pohoně přemysli sebi tu wěc khwilu, potom wza nóż a wukra tykanc, zo kroma cyła wosta; wza na to škleńcu a piješe piwo tak, zo nic nós, ale brodu do škleńcy tykny. Jako bě wšo zjědł a wupił, woraše dale. Hdyž běše zaso brózdů zworał a k mjezy přińdže, bě bliđko přeč a z hory so wołaše: „Tehje je djaboł mudreho sćinił! Nětč dyrbimy z čězkeje wutrobu přeč.“

Nazajtra dostachu Krapowčenko a Ketličenko wot duchow přikazane, přichodnu noc psy na rječazy zwjazać a so z měrom w domach zadžeržeć. Jena holčka pak tu noc runje z piwa džěše a duž wot Wósporka ropot wozow a stupy koni wuslyša. Wćipna stupi pod jene wrota a widžeše, kak najprjedy syła małych duchow w dobrym rjědže nimo džěše. Na to přijěchachu jězdni w starych plěsniwych kabatach, za kotrymiž dwanaće rjanych ćelcow wulki wóz ze sameho železa a ze slěbornymi wobrućemi ćehnješe a na kotrymž wulki piwny kotoł, khopaty ze złotymi napjelnjeny, steješe.

Jako bě so wóz holčcy minył, přijěchachu zaso jězdni, nawjedowani wot wulkeho muža z wysokim pjerowcom. Před wrotami, pod kotrymiž holčka třepjetajo steješe, zasta nawjedowaf njejabcy a něšto starobliwje pytać poča. Jako ničo dale njeslědowaše, skhrobli so holčka, přistupi k pytacemu a džěše: „Knježe, što pytaće?“*) Tón brodaty wobličo ze sapatymaj woćomaj na nju wobroći a po njemdry wotmołwi: „Sym pjeršćen zhubił“, a pytaše dale. Holčka so tež zmuži, poča pytać a po khwili pjeršćen namaka. Wón bě wot najwosebnišeho złota z błyskotatym, wulkim dejmantom. Holčka ruče ke knjezej přistupi a jemu pjeršćen poda. Wulcy zwjeseleny wón pjeršćen přiji a k holčcy džěše: „Nětko runje ničo při sebi nimam, ale přińdź za lěto na Lubijsku horu, tam će derje zaplaću.“

Za lěto so holčka na puć poda, ale nic sama: bě jej baćon małego synka přinjesł, a z tutym wona na Lubijsku horu džěše. Jako na horu přińdže, wuhlada w jenej skale wrota šěroko wotčinjene. Wona do skały zańdže a wuhlada wulku prózdničku. Wosrjědza steješe wulke złote blido, při scěnach pak tamni jězdni, kotrychž bě před wrotami widžala — ale woni spachu. Lědy pak bě zastupiła, jako wšitcy hłowu pozběhnychu; jedyn wot nich k nej přistupi a so ju woprašaja: „Dawaju sebi hišće Serbjo mjez sobu nowopječene pokruty?“ Bjez hrozy wona wotmołwi: „O haj!“ Starc so dale prašeše: „Lětaju bišće we lužicach te šćekotate ptaki z dołhimi wopušemi wokoło?“ Holčka přemyslowaše, što móhi starc

*) Tehdy pak hišće nikomu „wy“ njeprajachu.

z tym měnić; duž jej nahle připadže, zo móbte to sroki měnjene byé a ruče wotmołwi: „Haj, haj, tych je tu hišće dosć.“ Na to starc hłowu powěsny a džeše: „Dha naš čas hišće přišoľ njeje“, a poda so na swoje město, hdžež wšitcy hnydom wusnychu. Duž přistupi tamny nawjedowať k njej a pokaza jej wulke kotoly ze zlotymi, jej prajicy, zo móže sebi brać, tak wjele hač chce. Holčka sebi doľho kazać njedaše, sadži synka na złote blido, nahraba poľny šóreuch a dybzaki a khwataše won, zo by potom synka wunjesta. Ale lědy bě před skaľu, dha so wrota zaprasnychu a w Lubiju jenu wotbi. Holčka hjezmóčna k zemi padže, jako jenož hoľu skaľu před sobu wublada. Jako zaso k sebi přińdže, woľaše, plakaše a ľamaše rucy, Boha na kolenomaj wo synka prošo, ale podarmo, skaľa so njewotewri. Jej pjenjezy wjacý lube njeběchu. Ruče khwataše do Lubija a tam wšěch duchownych wo radu prošeše; ale tež tući jej pomhać njemóžachu. Nazajtra ji stary mudry muž radžeše, přichodne lěto zaso na horu hić a wotčínjenje skaľy wotčakać.

Kak doľho ji pak tele lěto traješe, so njehodži wopisać. Hižo tydžeň prjedy postajeneho časa wona před skaľu steješe, zo tola njeby časa skomdžila. Tak tež poslednju nóc čakaše. Tu w Lubiju na wězach dwanaće biješe, a hlej: skaľa so wotewri a z wjesolým zakřikom holčka do prózdnjenicy khwataše. A, o radosć! na blidže sedžeše jejny synk, brajo ze zlotým jabľučkom. Jeho hrabnyé a wučeknyé, bě džěľo wokomika, a prjedy njezasta běžeć, hač w Krapowje njebě, hdžež so Bohu horey dzakowaše za džiwne wumóženje lubowaneho synka.

E. Kerk, Łužičan 1870, 187. Wocíšćane tež w H. Jordanowych „Najrjeńšich Ľudowych bajkach“ 4.

Posledni wotdžěl teje bajki dopomina žiwje na čěsku powěsć, kotruž je K. J. Erben w rjanej pěsni „Poklad“ wobdžěľaľ. Tež tu žona, zaslepjena z bľyskom zľota, wostaja swoje džěćo w horje (dwójcy), hora so začinja, žona přikhadža za lěto, namaka swoje džěćko, brajkace ze zľotom, kotrež je jemu před lětom do klina daľa, a z nim wučekny. Tola čěska powěsć ničo wo spjacych ryćerjach njepraji.

W žanej z podatych powěsći njewustupuje někajka historiska wosoba, štož tež žadyn dźiw njeje: čas serbskeje njewotwisnosće a wojowanjow wo nju je hižo tak dawno minjeny, zo wo nim w historiji jenož mblówe powěsće nakhadžamy; čím mjenje je so što w ludowym pomjatku zakhować móhlo. Jenož wo horje Lubinje, w kotrymž pječa tež zakuzłowane wójsko spi, čitamy [poła Gräve*) powěsć, kotraž so zda tajka někajka historiska reminiscencija być. Toła za tajku ju měć njemóžemy; mjenju, zo je tuta powěsć pozdžiše ludowe wukładowanje němskeho mjena hory Lubina: Thronberg abo Kronenberg, a zo potajkim słuša do rjada wukładowanjow ležownostnych mjenow. Rěka takle:

Na Lubinje su so junu sedmjo serbscy kralojo zešli, synychu so na kamjenjach, kotrež tam hišće džensa su, a wuradźowachu, kak bychu Němcow ćežki sprah wotčisnyć móhli. Wšitcy radžachu k wójnje, a jako mějachu bórzy po tym Serbjo wótru bitwu z Němcami njedaloko Lubina, padnychu tamni sedmjo kralojo wšitcy w bitwje. Na bitwišću padnjeni buchu pohrjebani, kóždy ze swojej krónu, pod kamjenjom, na kotrymž bě přjedy bitwy sedzał. Gräve kónči: Króny wobsedžeja zle duchy, a tuž je je ćežko dostać. Jeně pak zakónča: Tam jich króny hišće džensniši džen wotpočuja, na lěpše časy čakajo a na swobodnosć serbskeho luda.**)

To su wšě serbske powěsće, ketrež móžemy do koła powěsći wo spjacych ryčerjach zarjadować. Jenož poła Veckenstedta namakaju so podobne powěsće wo „serbskim kralu“ w Bórkowach — woprawdžite ludowe powěsće wo tak mjenowanym „serbskim kralu“ su druheje družiny (hl. niže). —

Prěnja přičina nastaća bajkow wo spjacych ryčerjach je bjez dwěla přenjotne pohladowanje na smjerć jako na son***) (hl. zawod I. wotdžela). Lud we swojich horđzinach wobhladuje wyšše bytosće. připisuje jim nadčłowjesku móc a tež nadčłowjeske samownosće;†) z teje přičiny njewěri, zo su wumrěli, a praji, zo jich smjerć je jenož son, z kotrehož raz zaso wocněa. Na tajkim

*) Gräve, Volkssagen, 71.

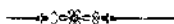
**) K. A. Jeně, Powěsć wo serb. kralach, Čas. M. S. 1849—50, str. 23.

***) W. Weryho, Wisla III., 858.

†) Henry Carnoy, La Tradition 1888.

puću nastachu w mysli ludu mythiske bytosće „spjacy ryčerjo“. Přiwuzneho nastaća su tež wšelake nowiše powěšće: wo Napoleone je na př. je so dołho powědało, zo je žiwy a zo so zaso wróci. (Wisła III., 857.) Čěski burski lud njewěrješe, zo je kejžor Josef II. wumrět; naša wowka je nam husto powědała, zo su město njeho jenož kašć polny kamjenjow pohrjebali.

(Pokračowanje.)



Sto přisłowow.

Wot *J. Wehle*.

1) Bodžakej narjeknu čělc. Bóle so předawať zaroća, mjenje jomu wěrja. Brjuch přjedy wočow nasyciš. Brus wótry njeje, a tola nóz nawótri. 5) Cofať so krawaweho khribjeta zminje. Cuzemu wosuškej rěkaju całta. Čert rady mokrym krkam přiliwa. Časy ranja, časy hoja. Črjopy ěi praja, kajki je karan byť. 10) Čezki křiž stula proste khribjety. Dobroměwć wosrjedza Khudec a Bohatec bydli. Dobra lojtka ma bórzy móšničku prózdnu. Dobre słowo ěi z hnójnicy pomha. Do swěrneje ruki nakładu khlěba. 15) Dušnych ludźi dla njetrjebaš zamkać. Droha kup je často najtuńša. Hdy kruwa so kóci, do protyki piš, ale nic, hdy sy komu što dať. Hdyž chce kral přeměnka měć, da khěžkarkej knježi dwór. Hdyž pomazki nimaš, je selenka dobra. 20) Hdyž tebi kiwaja, wuwalej woči, što su. Hdyž wjelki zabiwać njechaš, skóncuješ sebi wowcy. Hdžež džěło we domje bydli, njemóže khudoba do jstwy. Hdžež kury spěwaju, woněmi kapon. Hdžež so dwaj wo jejko čahataj, třeci je do zaka fuknje. 25) Hdžež džěrawe pičele smola, so spancaja ruki. Hlódnemu njeje žana skórčička twjerda. Hubjeny ratař, kiž sebi płuha naklinič njewě. Chceš-li luty měd lizać, budže ěe kutleško boleć. Khlóšćawa na posledku pomyje šlapa. 30) Komuž na reje dže, tomu so bjez huslow rejwa. Komuž ma k njezbožu hić, sebi pale wo wusmužu zlemi. Kowarjec hóley njeboja so škrjow. Kóždy ptak sebi jstwu rjedzi, a byrnje byť hupak. Kóždy ma někajki špak, a jelizo to přěje, je jich traš polny. 35) Kóždy tam masa, hdžež jeho boli. K přěnjemu njezbožu lěpi so druhe a třeće.

Korčaty brjuch ma mjerzacu hłowu. Kisałši płonuch ma druhdy najrjeńše ličko. Krupy njesćinja droheho khlěba. 40) Mała rěčka tež dobre rybički žiwi. Małko a často je naposledk wjele. Muchow naťojiš z mjedom, a ludźi z mjedowym słowěkom. Najlěpša mjedawka na wjeřsku wisa. Na kruwařskich kholowěkach krawski hólce wuknje. 45) Nazymu maleny pytać je pozdže. Něchtóžkuli zandželiwši woči hlada. Něšto je lěpje dyžli ničo. Njezbožu njećeknješ, byrnje z khortami hnať. Njezbože druhdy zbože wulehnje. 50) Njekraj sebi wjetšeho dórtika, hač do huby dže. Njewěš-li so dohladać, domasaj so. Nichtó khošći dosć nima, za swojej posleńcu wumjesć. Nuza nawučí so modlić, ale tež swarić. Palene njeje walenc, ale walencow čini. 55) Po horstkach so luhja syna wotnosy. Pomału kormjene počće su spore. Pjekarnja so za piwarnju praša. Po kapkach wukapa pońniši sud. Prostak je hrabišćo póžrěť. 60) Płone drjewo, płone jabłoka. Přistojne wašnje, kemšaca suknja. Po njezbože njetrjebaš nikoho słać. Přez nizki pločik ći kóžda khromula kroći. Próžny wozo jědž z puća, pońnički jědže! 65) Po dobrej pući tež kruwař za pohonča dže. Spokojnu wodu za wino pija. Sony su bludnički. Sami sej njezbože činja, a potom na horjo skiwla. Slěpcowa hordota nazajtra slaknje. 70) Swinipastyř ma tež swój hamť (zastojnstwo). Skiwla tež kermušu skiwli. Stare škórnje chceja wjele mazu měć. Stary Serb a sprawná duša. Skludženy jazyk je porědky ptačk. 75) Swětle stupnički Holofernesow slepja. Swjaty Měrcin na přaza zwoni. Škowrjena přaza so hubjenje tkaje. Štóž khudžincy požči, tomu Bóh dani. Štóž sazy na druhich duje, wočorni sebje. 80) Štóž na požčonku khodźi, so hubjeńše wróca. Škrabole tež lehnje, ale hołbiki nic. Štóž srokam na wopuš wjazaš, škerjedźi w polach a holach. Štóž wobjeda skomdźi, ma pozbytki jěsć. Škoda ći hłowu mudrišu čini, ale nic pońnišu móšeń. 85) Štóž zekřiwiš pjany, maš stróžby runać. Tež stara hila so za selu młodźi. Tež lěpša krušeń bjez prašiwych hołuškow njeje. Tři žony, tři sroki haruja bóle hač kulowski hermank. Wjele plaw a małko zorna. 90) Wot slubjenja k daću je daloki puć. Wjele počatkow a žanocho kónca. Wotstorki su rady nječinki. Wułki paduch małemu padučeji šibjeńcu brozy. Wot luboznych słowow će jazyk njebudže boleć.

95) Wón maćefku majka, hdyž je jemu wo jeje Madlenku. Za džakom njehlada, abo nabladaš sebi bolacej woči. Z khudym začinkom wučeriš sebi dobrego wotročka. Z rypakom wostupy předželać boli. Zandželiwši woči po wikach khodzić je zło.
100) Žana woda na swěće njeje, kiž by Pilatusa zmyła.

Hdže pišemy jotowane pismiki?

Rozestajil *M. Hórník*.

W kóždej žiwej řeči wurjekuju so wěste słowa abo twórby w rozdžělnych stronach wšelako, tak zo potom spisowaćerjo tež wšelako pisaju. Spisowna řeč pak žada, zo so tajke wšelakosće po něčim wotstronja a zo so prawidła za pisanje postaja. Tak je serbski prawopis so tworil a z časami trochu přeměnjał, z čimž často njewěstosće w pisanju mnohich słowow nastachu a hišće nastawaju.

Jako podložk za zjednoćenje w prawopisnych maličkosćach chcenu nětko rozestajić, hdže mamy w hornjoserbsčínje jotowane pismiki **š, ǰ, w, ů, ů, ƒ** pisać.

Hłowne prawidło wšak je, zo jotowane pismiki na wukóncu (auslaut) a wosrjedz słowow před konsonantom naložujemy abo z krótka, hdyž wokal po nich njeslěduje, na př. hošš, seš, čerw,*¹) zleń (imperativ), Bartroń, Korzyń, kón, čehń (imperativ), kowaf, zleńće, kamjeńtny, kowafski, ale hošbje, sepje, čerwje, konje, kowarjo.

Tola z tutym prawidłom njeje wšitka njewěstosć wotstrojnena; přetož w serbskich knihach a nowinach dotal widžimy mnohe słowa a kóncowki dwojako čišćane. Snadž zjednočimy so dospołnje, hdyž tudy přehladnje postaju, hdže jotowane pismiki pišemy 1. w korjenjach a kmjenach,*²) 2. w grammatiskich formach a 3. w kóncowkach wotwodženych słowow. Lěpšeho do-

* Před „i“ a na kóncu přeměni so „w“ často do „j“: hlóžka město hlóžička, prajić (dla rozdžělenja wot „prawić“); cyrkej, pónoj Šfanne (ale pouow! imperativ); tež rukajca, jačojca m. rukawica, jačowica.

**y) Kmjen, delnjoserbske słowo = Stamm, korjeń = Wurzel.

widženja dla podam w kóždym wotdželenju wjacore z prócu wupywane přikłady.

I. W korjenjach a kmjenach stoja jotowane pismiki:

1) hdžež je jotowanje słyšeć,*) wosebje při *ń, f*: zeński, bańka, hańba, ćeńki, teń (imperativ), keńk; wjeńba, wjeńch, mjeńwa, pjeńchnyć, swjeńbjeć. Tajke jotowanje słyši so tež posrédnje, hdyž jasne „é“ před „r“ wuprajamy: čerw, čerwjeny, čerpjeć, séerb m. séerw, jako w Róženće (Róžant);

2) hdžež so „i“ wuwostaja: žeńtwa m. ženitwa, towańš m. towaríš (tehodla towarstwo m. towaršstwo), babđuška m. babiđuška, babjađuška;

3) hdžež chcemy słowo wot jenajkoklinčneho rozdželeć: hórki (n. př. palenc), ale plur. hórki (hórka, hora); móřski (morjo), ale móřski (mór).

II. W grammatiskich formach pišemy jotowane pismiki w imperativach, n. př. bjeń, rozpoń, ćeńń, teń, njezhuń, woněń, stuń, ćeńńmoj, stuńmoj, wopomńtaj, njebjertaj, zleńće, wotmońće!

W spočatku tworženja noweho prawopisa, hdžež so njetrěbnje wjele jotow a jotowacych znamješkow pišaše, nałožowachu jotowane pismiki tež w komparativach, wot čohož su spisowarjo hižo dawno pušćili, pisajcy nětko n. př.: hłubši (prjedy hłubši), lěpši, starši, nowši. Tola, hdžež so jotowanje słyši, tam wězo so piše: mjeńši, ćeńši, rjeńši m. rjaniši.

III. We wotwodženych słowach přikhadža „ń“**) w slědowacych kóncowkach:

1) -ik, -nik, -eńk město -nik, -eńk m. -ničk: deleńk (deleni = delni abo delnik), horjeńk (horjeni = horni abo hornik), młyńk m. młyńnik (ale młyńk, mały młyn, Zwahr), zwóńk m. zwóńnik (ale zwóńk, zwóńek), cydžeńk m. cydzennik, stodeńk m. stódnik, łažeńk m. łaźnik (łaźnja, kupjel), kbórjeńk m. kbórnik,

*) W delnej serbsčinje je druhdy *ń*, hdžež je my nimamy: kóńc, słyńco, młożeńc.

**) Druhe pjeć jotowanych pismikow tudy njestajamy, dakež wone (z někotrym wuwzaćom „i“: duńka) kóncowkowe „i“ z wjetša njezesrěbaju: hubica, kopica, kopička, stomička atd. Jenož „wi“ bywa w tych padach = j: rukajca. Město „kromica“ praji so: krjeńca atd.

khódnik (jako sturnja m. studnja), kachleńk m. kachłownik (wulki kachlowy hornce), šćenik m. šćen-nik, Žaŕpeč; — kachleńek atd.

2) -ica, -ička, -eńca m. -nica, -eńčka m. -nička: srěńca m. srěńica, khmjelnica, husańca, běhańca, dóńčka m. dójnička, — křeńca m. křeńnica, wokeńca m. wokennica, — swjateńca m. swjatnica, krjepjeńca, — krjepjeńčka.

3) -ico, -ičko, -eńčko m. -ničko: deńco m. dennico, lóńco (łono), — hudańčko m. hudaničko, spěwańčko, wěšeńčko, powědańčko.

Přispomnjenje. Deminutiva na -k, -ka, -ko maju před sobu njezmjehčene „n“: plečenk (plečeny korb), smjetanka, mjenko, łopjenko.

4) -ski při wotwodźowankach wot verbalioŭ na -nje: křeński (n. př. list), woprawjeński (rjad), džěłański, khostański, powołański, powitański, wěrowański, spěwański.*)

5) -eństwo m. -nistwo abo při verbaliskich wotwodźowankach: zhromadžeństwo m. zhromadnistwo, babjeństwo, wabjeństwo atd.

Póznawši prawidła, po kotrymž so jotowane pismiki pisaju, přistajmy kóncowki, kotrež bychu so měte z njezmjehčenym „n“ a „r“ pisac. Su to wotwodźowanki na:

1) -e při substantiwach z adjektivow a participioŭ tworjonych: zelenc (zeleny), poprjanc (popjerjany), młodzenc (*młodzany); tajenc, palenc, wučenc, kruženc, kupjenc, mazanc.

2) -ka při substantiwach z participioŭ: lěpjenka, sušenka, čerwjenska, požčenka (nic požčonka, dokelž požčony njeje hornjo-serbscy), khowanka, pjanka m. pijanka, kwitowanka; pluralia: bluwanki, łamanki, drjebjenki (ale drjebjeńčki), powostanki, dorunanki atd.

3) -enc (čěski -inec): kurjenc, hosćenc, konjenc (nic końjenc), zwěrijenc. Wopak tworjene słowo je kniherc, snadž ze skazěneho „kniheńc“ m. kniženc abo knihowc wudžěłane a po nim tworjene: blešerc, klučerc.

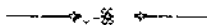
4) -arnja, z přehłosowanjom -ernja, kotrež je njebohi Pful w młodostnych lětach (1844) w jeničkim zešiwku serbskoněmskeho

*) Spěwański swjeden = Singefešt; lěpje spěwański abo spěwny. Z cyta je tuta twórba na -ski z verbalioŭ mjenje słowjanska; lěpje na př. khostace prawo, powitacy wubjerk atd.

słownika počal -aŕnja, -eŕnja pisać a kotrež potom njeje přeměnił. Tola dokelž so tuta kóncowka w serbskich słowach runje tak wu-
praja jako w cuzym „latarnja“ a dokelž wšitcy Słowjenjo tudy
njejotowane abo njezmjehčene „r“ pisaju, dyrbymy skóněnje tež
my Serbja pisać:*) wowčernja (pólscy owczarnia atd.), kowarnja,
kruwarnja, piwarnja, čakarnja, čitarnja, lutowarnja; hojernja,
čišćernja, jědžernja, požčernja.

Přispomnjeje. Wot słowow na -arnja, -ernja tworja so
substantiwa na -arnik, n. př. lěkarnja — lěkarnik (hapykaf),
kuzłarnik, femin. -arniča, -erņiča: prajerņiča = płokafka, my-
jerneriča = čěłowa žona. Z cuzeho słowa pokhadžu: martrarnik
m. martraf, martrarnica m. martrafka.

Z krótka napisach wo jotowanych pismikach w tutym Časo-
pisu hižo před 30 lětami (1860 str. 37) w nastawku: Dorunanki
w serbsćinje. Tam sćinich někotre concessije dotalnemu prawo-
pisu a wobkedźbowach je w tehdy so čišćacym serbskim słowniku.
Zaměr dospołnišeho zjednoćenja w spisownej serbsćinje měješo
tohorunja mój nastawk: Hdže mamy „ó“ pisać; po nim su so
wšelacy wudawarjo zložowali hač na małe wuwzaće, w kotrymž
sym sam tróšku wotkhadzał. Tež nałożowanje pismika „ě“ (ê)
cheu do prawidłow stajić. Přichodnje podam hišće přehlad wše-
lakosći w grammatiskich formach a njestajnosće w serbskim
słowniku, w kotrymž ma so něštožkuli dorunać a porjedzić; přetož
wón poča hižo l. 1857 so wudawać a skóněi so l. 1866, wot ko-
trehož časa je so wjele serbski pisało a tohodla tež spisowna
serbska řeč wjele wudokonjała.



Wučahi z protokollow M. S.

1) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 18. měrca 1891.
Přitomni: kk. Hórnik, Fiedler, Kapler, Mjerwa, Mütterlein a
Skala. Wuradža so najprjedy wo přichodnej hłownej zhroma-
dźiznje. Potom postaja so plaćizna exemplara „Bitwy pola Bu-
dyšina“ na 50 p. Jako nowe sobustawy so přijimaju: Ludovika

*) Ja sym podobne słowo hižo tak čišćeć dał, n. př. w Nowym Zakonju
a druhdze.

a Haňza Roubínkec z Prahi, professor dr. Pastrnek z Wina a překupec Sztejnike z Waršawy. Zarjadnik domu rozpraja, zo je frontowa murja so znova natwarie dyrbjala. Předsyda wozjewja, zo chce redakcija „Neue Heidelberger Jahrbücher“ z Maćicu knihi wuměnjec; „Alterthumsverein“ we Freibergu pak chce z připósčelanjom swojeho časopisa přestać. Tež to wozjewja, zo je M. S. „parte“ wo smjerći dr. Franca Miklošiča († 7. měrca) z Wina dostała. Na to je předsyda synomaj zemřeteho najslawnišeho slawisty sobuželenje lužiskich Serbow a M. S. wuprajil, „dokelž je njebohi M. w swojich epochalnych knihach wo słowjanskich rěčach tež na našej serbskej narěči wšudže džiwal a tohodla tež nas Serbow wustojny wučer byl“. Džak je aktam připoloženy.

Do aktow bu přijaty wotpisk testamenta k. fararja Wjelana ze Slepoho z dnja 15. hapyrła 1879 z wotkazanjom wěsteho kapitala a džěla knihownje za M. S.

2) Hłowna zhiromadžizna, 1. hapyrła 1891. Wona wotby so na třělerni a bě wot 55 sobustawow a hosći wopytana. Hłownu rozprawu čitaše pismawjedzeř k. faraf Skala. Wón spominaše najpřjedy na džěla a starosće, kotrež su wot spočatka z wjednistwom M. S. zjednoćene byle, a potom na zastojske powyšjenje, kotrež bě so nětčišemu předsydze dostało. Wudate buchu wob lěto: 1. Časopis z hłownym džělom k. Adolfa Černeho wo mythiskich hytosćach lužiskich Serbow; 2. Předzenak wot k. diakona Křižana; 3) Bitwa pola Budyšina wot J. Wehle. Rozprawnik porěča hišće wo z džěla jara njeporjadnym plaćenju lětnych přinoškow a wo darach za dom, za kotryž je lětsa k. kanonik Herrmanu šesty króć 100 hriwnow dał, Serbowka w Prazy 100, stud. theol. Šewčik z předatych cedlkow „dar za dom“ 220 hr., wubjerk spěwaňskeho swjedenja 120 hr. 20 p. atd. Ze składu M. S. je so 7686 exemplarow wšelakich knihow (mjez tym 5710 protykw) wudało. Dokhodow běše 2691 hr. 83 p. a wudawkow 2519 hr. 8 p., tak zo 172 hr. 75 p. zby, z čimž zamoženje 2285 hr. 25 p. wučinja. Pokładnica za dom měješe 5805 hr. 38 p. dokhodow a 5612 hr. wudawkow, tak zo bě 193 hr. 38 p. zbytk. Zamoženje za nowotwař domu wučinja nětko 10947 hr. 75 p. Stary dom wopokazuje 2275,53 dokhodow, 1689,80 wudawkow,

tak zo bě 586,13 čisteho wunoška. Při nowowólbje buchu kk. Mjerwa, Kapleř, Imiš a Jenč z nowa wuzwoleni. Jako nowe stawy so přijimaju: kk. stud. theol. Jan Just w Prazy, kubleř Mónk z Čemjeric, wučerka Mina Kramattec z Prahi a wučer Karl Wjenka z Rožanta. Jako čestny sobustaw bu jenohłósnje wuzwoleny k. universitny professor Měrcin Hattala w Prazy, kotryž ma wulke zaslůžby wo pražskich studowacych Serbow a z tym tež za Serbowstwo. Po rozpominanju wšelakich serbskich naležnosći skónči so zhromadžizna po dotalnym khwalobnym zwuženju ze spěwom: „Hišće Serbstwo njezhubjene!“

3) Posedženje předsydstwa a wubjerka, 17. junija 1891. Přitomni: kk. Hórnik, dr. Kalich, dr. Grólmus, Mjerwa a Skala. Najprjedy přisudzi so stipendium Kraszewskeho; dokelž pak bě jenož jedyn žadaćel, woteda so počojca do pokładnicy za dom M. S. Potom předpožiči so rukopis krótkich powědańčkow, kotryž mataj kk. dr. Grólmus a Fiedleř přehladać a rozsudžeć. Skónčnje řeči so wo předawanju maćičnych knižkow.

Wučahnył M. Hórnik.

Dary za dom M. S.

Wot 16. měrca 1891 su dale darili w hriwnach: kkk. wučer Jordan z Popoje 2; farař Bjedrich z Raibic 4; redaktor wučer Šwjela 2; farař Lenik z Klětnoho 2; Bjar z Brězy 5; farař Wjelan ze Slepoho 30; agronom Jelski z Warszawy 6; agronom Januszewski z Warszawy 6; wučer Kral z Radworja 2; zbytk stipendija 30; řečnik dr. Gintl z Hořowic 3; kubleř Libš z Wumjowa 6; towafstwo „Čornobóh“ w Drježdžanach 6,90; praeses kanonik Łusčanski z Prahi 10; wjeřch Anatol Gagarin z Odessy 14,40; na duchownskim kwasu pola Gudžic w Kinje 10; Serbowka w Prazy 30; přez stud. Jakuba Šewčika nahromadžene „wótcínske dary“ 13,70; tohorunja Liska Suškec 6,50; kapłan Kral z Drježdžan 3; Pětr Narčík ze Šunowa 3; stud. Michał Žur 2; Jurij Šudek 2; Serbske towafstwo w Bukecach 5; Króna z Bukec 1; sudnik Niklaus z Rychbacha 4.

Tute dary su tež w Serbskich Nowinach a we „Łužicy“ kwitowane, zo by so přeco z nowa kedźbnosć na našu zhromadnosć serbsku naležnosć wobročala. Dyrbi so dale prosyć a hromadžić.

Zličbowanje domu Maćicy Serbskeje.

A. Dokhody.

I. Zbytk w pokładnicy.

Po wotedaću 600 hr. z l. 1889 105. 53.

II. Wunošk přenajeća.

Wot Smolerja 750, Valtena 600, Barthela 480, Grofy 160, Kučki
60, Hulča 30, za knihownju 90 2170. —
2275. 53.

B. Wudawki.

I. Dań hypotekarneho dolha.

Farskemu lennistwje w Hrodzišću za 1200 hr. wot l. okt. 1889
do 30. sept. 1890 480. —
Towarstwu Pomocy za 5300 hr. na l. 1890 212. —
Měšćanskej lutowarni za 4000 hr. do 30. sept. 1890 155. —
Tapecirarjej Mäuselej za 4000 hr. (wot okt. 4^o/_o) na 1880 160. —
Wicazowej w Janecach za 1500 hr. do 30. sept. 1890 60. —
Fondej Kraszewského za 2000 hr. na 1890 60. —
Twarskemu fondej M. Łahody za 500 hr. na 1890 20. —
Fararjej K. A. Jenčej za 1000 hr. na 1890 40. —
Fondej Tyburowskeho na l. 1890 (do knižneje pokł.) 40. —
1227. —

II. Dawki a bjernje.

Měšćski dawk 34. 10.
Ležownostny dawk 6. 78.
Wotpaleńska pokładnica 24. 34.
Bjernja (geschoss) 8. 30.
73. 52.

III. Twarske porjedženja.

Tyšerjej 24,25, murjerjej 305,13, za jamy, wuhnjerjej 6 335. 38.

IV. Zarjadniske wudawki.

Administracija, na sudže atd. 53. 50.

Rekapitulacija.

Staw I. 1227. —
" II. 73. 52.
" III. 335. 38.
" IV. 53. 50.
1689. 40.

Přirunanje.

Wšě dokhody 2275. 53.
Wšě wudawki 1689. 40.

Zbytk jako wunošk 586. 13.

Na kóncu l. 1890.

E. Mütterlein, rečnik,
zarjadnik domu.

Zličbowanje M. S. w 44. léce (1890).

A. Dokhody.

I. Zbytk w pokładnicy.	VII. Z předawanja knihow.
Z léta 1889 . . . hriwnow 37. 67.	Z cyta (w tym za protyki 1097) . . . 1933. 87.
II. Domoj wzate kapitale.	VIII. Dobrowólne dary.
Vacat.	Farat k. Wjelan . . . 30. 52.
III. Daň z wupožčenych pjenjez.	Wučer k. Marhan z Karlina . . . 8. 80.
Z knižkow č. 54600 . . . 4. 60.	Professor Petrów z Krasno- ufimska . . . 7. 20.
Z statneje papjery wot ře- nika Jakuba . . . 12. —	Duchowny k. Halabala (ku- ponaj) . . . 8. 35.
Z 500 hr. na domje M. S. . . 20. —	Zbytk přinoška dr. Havlička . . . — 22.
Z legata dr. Tyburowskeho (900 hr. a wot Mašicy při- dateho 100) na domje l. 1890 40. —	Zbytk př. prof. Szumowskeho a Sztejniuke 1. 60.
	51. 69.
76. 60.	Rekapitulacija.
IV. Přinoški sobustawow.	Staw I. 37. 67.
Wot 67 sobustawow . . . 268. —	" III. 76. 60.
V. Předplaćenje.	" IV. 268. —
Wot 7 sobustawow . . . 68. —	" V. 68. —
VI. Doplaćenje.	" VI. 256. —
Z cyta 256. —	" VII. 1933. 87.
	" VIII. 51. 69.
	Do hromady 2691. 83.

B. Wudawki.

I. Zaplaćenje loňšeho wułožka.	VI. Papjera za kniži.
Vacat.	Bitwa p. Budyšina . . . 242. —
II. Wupožčene pjenjezy.	Spěwna radosć . . . 23. 30.
Vacat.	265. 30.
III. Čestne myto.	VII. Wjazanje knihow.
Za „Bitwu p. Budyšina“ . . . 60. —	Spěwna radosć (400) . . . 30. —
IV. Čišć knihow.	Čitanka (800) . . . 142. 50.
Časopis č. 79 262. 50.	Bibliške stawizny (1200) . . . 295. —
Bibliške stawizny (rest) . . . 380. —	Towaršny spěwnik (50) . . . 10. —
Bitwa p. Budyšina (1000 ex.) . . . 218. —	Bitwa p. Bud. (600) . . . 36. —
	Partitury 4. —
	483. —
V. Wudawki za protyku.	VIII. Wšelčizny.
Čišć (6000 ex.) 252. —	Dokhodny dawk 6. —
Papjera 192. 20.	Inseraty p. Monse 5. 28.
Wobrazy a pjenčk 177. 55.	Wotnajeće za knihownja . . . 90. —
Wjazanje 90. —	Zawěšćenje 17. 50.
Spisanje kalendarija 12. —	Porto pola pokładnika 7. 75.
723. 75.	126. 53.

Rekapitulacija.		Zamoženje knižnej pokladnicy.	
Staw III.	60. —	W lutowarni na č. 54600	153. 50.
" IV.	860. 50.	Na mačičnym domje	1500. —
" V.	723. 75.	Awstriska statna papjera	
" VI.	265. 30.	k Halabale	162. —
" VII.	483. —	Sakska statna papjera č.	
" VIII.	126. 58.	60945 řečnika Jakuba	297. —
Do hromady	2519. 8.	Zbytk p. pokladnika	172. 75.
Přirunanje.		Z cyta	2285. 25.
Wšitke dokhody	2691. 83.		
Wšitke wudawki	2519. 8.		
Zbytk w pokladnicy	172. 75.		
W Budyšinje, 25. mërca 1890.		M. Mjerwa.	

Pokladnica mačičneho domu.

A. Dokhody.

Zbytk pola pokladnika	243. 35.
Čisty wunošk stareho domu z l. 1889 přez k. Mütterleina wotedaty	600. —
Daň w lutowarni na knižki č. 49828	119. 69.
Wot Serbow a w Serbach skladowane	696. 80.
Wot přečelow Serbowstwa zwonka Němskeje	125. 54.
Domoj wzaty kapital (knižki) k zaplaćenju hypoteki	4020. —
Do hromady	5805. 38.

B. Wudawki.

Do krajnostawskeje lutowarnje na knižki č. 49828	1600. —
Wudaty kapital na zaplaćenje hypoteki	4000. —
Diskonto	12. —
	5612. —

Přirunanje.

Wšitke dokhody	5805. 38.
Wšitke wudawki	5612. —
Zbytk p. pokladnika	193. 38.

Přehlad zamoženja za nowotwar.

Na lutowarni	1654. 37.
Na starym domje M. S.	8100. —
Wotplaćene na dolh	1000. —
Zbytk p. pokladnika	193. 38.

Z cyta 10947. 75.

W Budyšinje, 25. mërca 1891.

M. Mjerwa, pokladnik.

Přinoški sobustawow M. S. (1890).

W běhu lěta (1889) zaplaćichu přinošk tute sobustawy:

Na l. 1894: k. faraf Bjedrich z Ralbic.

Na l. 1893: k. faraf Bjedrich z Ralbic.

Na l. 1892: k. faraf Bjedrich z Ralbic.

Na l. 1891: kk. wyšši wučef dr. Muka z Freiberga; kaplan Chejnovský z Marijneje Hwězdy; dwórski radźiel Jakub z Drježdžan; wyšši wučef Myšnař z Barlina; překupec Ernst Barth z Lipska; wučerka Ludovika Roubínkec z Prahi; wučerka Haňža Roubínkec z Prahi; professor Kopytčak z Tarnopola; faraf Kubaš z Njebjelčic; professor Bandouin z Dorpata; professor Petrów z Krasnoufimska; professor Pastrnek z Wina; faraf Bjedrich z Ralbic; kubler Guda z Hornjeje Kiny.

Na l. 1890: kk. stud. theol. Hicka w Prazy; stud. theol. Křižank w Prazy; stud. theol. Šewčik w Prazy; Pětr Narčík ze Šunowa; stud. theol. Žur we Wrótšlawju; faraf Daniel Lanček z Łupoje; wučef Jenč z Drježdžan; faraf lic. theol. Imiš z Hodžija; faraf Jakub z Njeswačidła; faraf Waltař z Wóslinka; kantor em. Kocor z Ketlic; faraf dr. Kalich z Budyšina; faraf Renč z Ketlic; faraf Henčka z Wochozow; Gustav Hatas z Dubrawy; kubler Renč z Čornec; kaplan Sykora z Ketlic; seminarski wučef dr. Grólmus z Budyšina; řečnik Mütterlein z Budyšina; řečnik dr. Havlíček ze Železneho Brodu; wyšši wučef dr. Muka z Freiberga; faraf Mrózak z Hrodžišća; kaplan Chejnovský z Marijneho Doła; wučef Kuba z Poděbrad; faraf kanonik Herrmann z Wotrowa; faraf Wjelan w Slepom; wučef em. Rostok z Huski; kantor Sinoła z Budestec; farski administrator Žur z Radworja; dwórski radźiel Jakub z Drježdžan; dr. med. Pětranc z Malešec; kan. kap. senior Kučank z Budyšina; faraf Gólc z Rakec; wyšši wučef Myšnař z Barlina; překupec Barth z Lipska; kan. kap. scholastik Hórník z Budyšina; dr. Laras z Karwina; praeses Łusčanski z Prahi; serbski seminar w Prazy; piwarc Radca z Přěec; faraf Wjacka z Wujězda; rentier Simon z Budyšina; faraf Domaška z Nosaćic; kaplan Kral z Drježdžan; stud. theol. Šořta z Wrótšlawja; stud. theol. Mikł. Jawork z Wrótšlawja; stud. fil. Broniš w Lipsku; professor Szumowski z Warszawy; překupec Sztejniuke z Warszawy; wučef Strehla z Móšec; katholska Bjesada w Ja-

seńcy; spěwarske towarstwo „Jednota“ w Khrósćicach; faraŕ Wendt z Čorneho Kholmca; prof. Kopytčak z Tarnopola; wučer Domaška z Bolbore; wučer Schütza z Rachlowa; dr. jur. Kaizl z Prahi; wučer Rězak z Wotrowa; prof. Petrów z Krasnoufimska; prof. dr. Pastrnek z Wina; wučer Jordan z Popoje; prof. Konvalinka z Kraloweje Hradca; dr. Hromadka tam; dr. J. Stranský tam; překupe Mjerwa z Budyšina; duchowny Halabala z Rajhrada; překupe E. Glien z Budyšina.

Na l. 1889: kk. redaktor M. Smolef z Budyšina; stud. Šewčik z Prahi; Pětr Narčík ze Šunowa; faraŕ Reně z Ketlic; kantor Hanka z Wjelečina; překupe Měřš z Budyšina; faraŕ Kubica z Bukec; faraŕ dr. Reně z Wjelečina; faraŕ Handrik z Minakaŕa; wyšši wučer dr. Grólmus z Budyšina; faraŕ Lenik z Klětnoho; řečnik Mütterlein z Budyšina; dr. Muka z Freiberga; faraŕ Mrózak z Hrodzišća; kapłan Chejnovský z Marijneho Doła; wučer Kuba z Poděbrad; kantor Smoła z Budestec; dwórski radzičel Jakub z Drježdžan; dr. med. Pětranc z Malešec; sekretar Deleňčka z Marijneje Hwězdy; faraŕ Matek z Hućiny; dr. Laras z Karwina; praeses Eusčanski z Prahi; serbski seminar w Prazy; piwarc Radca z Přěčec; kapłan Kral z Drježdžan; serbske towarstwo w Bukecach; katholska Bjesada w Jaseńcy; wučer Nyčka z Essena; wučer Schütza z Rachlowa; řečnik dr. Kaizl z Prahi; probst Sołowjew w Koburgu; prof. Petrów z Krasnoufimska; wučer Jordan z Popoje, seminarski wučer Černý z Kraloweje Hradca; řečnik dr. Ryba tam; překupe Glien z Budyšina.

Na l. 1888: kk. zapóslanc kubler Kokla z Khrósćic; faraŕ dr. Sella z Krehje; dr. Grólmus z Budyšina; kantor em. Bartko z Budyšina; řečnik Mütterlein z Bud.; dr. Muka z Freiberga; kapłan Chejnovský z M. Doła; dwórski radzičel Jakub z Drježdžan; dr. Pětranc z Malešec; sekretar Deleňčka z M. Hwězdy; Radca z Přěčec; Schütza z Rachlowa; probst Sołowjew z Koburga; prof. Petrów z Krasnoufimska; překupe Glien z Budyšina.

Na l. 1887: kk. kubler Kokla z Khrósćic; faraŕ dr. Sella z Krehje; faraŕ Handrik z Malešec; dr. Grólmus z Bud.; řečnik Mütterlein z Bud.; radzičel Jakub z Dr.; dr. Pětranc z Malešec; Radca z Přěčec; wučer Šewčik z Ralbic; probst Sołowjew z Koburga.

Na l. 1886: kk. řečnik M. z B.; dr. P. z M.



W o b s a h.

Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Adolf Černý (po- kračowanje)	str. 3.
Sto přisłowow. Wot Jana Wehle	„ 68.
Hdže pišeny jotowane pismiki? Rozestajit M. Hórnik	„ 70.
Wučah z protokollow M. S.	„ 73.
Dary za dom M. S.	„ 75.
Zličbowanje wo domu Maćicy Serbskeje	„ 76.
Zličbowanje M. S. w 44. lěće (1890)	„ 77.
Pokładnica maćičneho domu	„ 78.
Přinoški sobustawow M. S. (1890)	„ 79.

Z tutym wudawa so:

88) Protyfa na I. 1892.

K wužitku maćičneho domu předawaju so w maćičnym knihoskladze a pola pokładnika Mjeřwy za dvě hriwnje wot Ludwika Kuby wubjernje harmonisowane a serbscy a čescy krasnje wudate:

Písne lužické (serbske ludowe pěsnje).

Tute pěsnje hodza so derje za serbske koncerty.

Wo zapłaćenje lětnych a wosebje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 *M* abo w cuzych pjenjzech po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwolnišo prosymy. Lěto so bórzy minje! Pokładnikowa adresa za póst je: Kaufmann M. Mörbe, Bautzen (Sachsen).

Tež prosymy, zo bychy naše česćene sobustawy swojich znatych k přistupjenju do našeje Maćicy Serbskeje namolwjeji.

Přinoški kwitujemy w Časopisu a „Lužicy“, darjene knihi dotal jenož w „Serbskich Nowinach“. Přeměnenje adressy njech so předsydzje abo pokładnikowej wozjewi.

Časopisa M. S. su tež mnohe stare lětniki hišće na předaň přez knihokupca Rühla abo přez direktne skazanje pod adresu: An die Maćica Serbska in Bautzen (Sachsen).

Rozeslanje maćičnych spisow (dwójcy za lěto) wobstara knihokupstwo E. Rühla. Hdý by něchtó wozjewjeny spis njedostal, njech napiše kartku z adresu: Herrn Kaufmann Mörbe, Bautzen (Sachsen).

Druhi zešiwk na to lěto wuńdže před jutrownej hłownej zhromadźiznu.



Č A S O P I S
MAĆICY SERBSKEJE
1891.



Redaktor:
Michał Hórnik.

Létnik XLIV.

Zešiwk II.

(Cyłego rjada čisto 84.)



B u d y š i n.

Z nakladom Maćicy Serbskeje.
W kommissiji E. Rühla.

Mythiske bytosće lužiskich Serbow.

Napisał *Adolf Černý*.

(Pokračowanje.)

III.

Kaž na wšo wokoło sebje, tak tež na wšě rostliny a wot tych wosebje na štomy pohladowaše přenjatny čłowjek jako na žiwe bytosće, wožiwjene z podobnej dušu, kajkuž čłowjek sam we sebi čuješe. Wězo sebi čłowjek tu dušu z wopředka mysleše jako hječélesnu rostlinu samu — hakele pozdžišo jej přida čłowjesku podobu. Z wopředka tež běše ta duša njewotdžělomna wot rostliny sameje, na př. wot štoma, a wožiwješe jón tak dołho, doniž njebu podčaty, přez wichor zlemjeny, přez błysk spaleny abo na druge wašnje skóncowany. Pozdžišo móžeše tež zwonka swojeho štoma atd. přebywać.

Wot wšitkich rostlinow najbóle k sebi kežbliwosć přenjatneho čłowjeka wobroćowachu štomu, hobroje mjez rostlinami, a te zaso wosebje na přistupnu mysl njezdžělaneho čłowjeka skutkowachu zhromadnje — we wulkotnym wobrazu lěsa. Z wopředka sydleše w kóždym štomje duša, pozdžišo wosebite byće, podobne čłowjeskej duši. Tola hišće pozdžišo, hdyž bě sebi čłowjek tute bytosće tež wosebje, wotdžělene wot jich štomow myslil, zapomni so pomaluku, zo běchu to přenjatnje duše jednotliwych štomow, a na tajke wašnje nastachu wšelake lěsne bytosće, kotrež wjacj njeběchu jenož duše jednotliwych štomow. Běchu to hižo lěsni daemonowje z cyła. Tymle daemonam přicipiwachu naši prjedownicy wšelake wujawy w lěsach, kaž šumjenje lěsow při wětriku, howrjenje a hołk tych samych při wichoru a njewjedru, łamanje a wukorjenjowanje štomow při tych wulkotnych přirodnych wujawach atd. Dokelž při wšěch tychle wujawach wosebje tež wětr, wichor hłowny nadawk měješe, buchu pozdžišo duchi štomow (lěsow) a wichorow wšelako změšane, a na tajke wašnje nastachu wšelake wuslědne bytosće. Druhdy su te bytosće tak zdalene wot přenjatnych duši štomow, zo je dosć wobćežne zwisk z tymile

posledními wotkryć — teho dla buchu tež doľho (a někotre hišće nětko su) wopaćnje wukładowane.

Tajke bytosće, kotrež su pak runje duše štomow abo lěsow, pak z nimi zwisuja (su z nich wuslědowane), běchu pola starych: dryady, nymfy, faunojo a silvanojo, panojo, satyrojo, kentaurojo, kyklopojo a dr. Wubjerne wukładowanje tychle bytosći mamy wot W. Mannhardta, kotryž je tež z rjanym wuspěchom te bytosće starych Grichow a Romjanow z podobnymi bytosćemi nětčišich počnoco-europiskich ludow přirunowal. Tajke bytosće su na př.: ruski лѣśniцѣ, лѣсовникѣ, лѣсной царѣ, боровникѣ, моховникѣ, česke divé ženy, lesní panny, hejkal, z cyła „diví lidé“, južnosłowjanske wily, němscy Waldleute, Holzleute, Moosleute, skandinaviska skogsnuflvar atd. Kaž daemonojo přiběranja rostlinow z cyła, tak přeúdzěchu z džěla tež do wšelakich pólnych duchow. Wšitke te bytosće, kotrež někak z dušemi štomow zwisuja, mjenuje Mannhardt vegetacijne daemony (Vegetationsdaemonen, Vegetationsgeister).

K tym slušěju wot serbskich mythiskich bytosći wosebje *graby, džiwica, džiwja žona*; k nim so přidružuja *připotdnica, serpownica, směrkawa, brunčadło a wórawy*, dale tež *hobry*. Wo tychle bytosćach chcemy nětko porěć. K nim pak by so hodźilo tež *přeměnka* přistajíc jako džěćo džiwich ludźi; dokelž pak z přirunowanja wukhadźa jeho zblizenje z laumami, strzygami, złydniami atd., z kotrymiž je naša „zła žena“ přiwuzna, chcemy wo nim pozdžišo porěć.

H o b r y .

Ruski lěšij je hobr, kotryž ma wšitke wosebitosće lěsnych duchow a kotryž potajkim widžomnje zwisuje ze wšelakimi vegetacijnymi daemonami a sobu z tymi ma swój pokhod w duši štomow. W někotrych stronach Českeje sebi předstajeja džiwich (lěsnych) mužow jako hobrow z přewulkej hłowu a z žěhlwymaj wočomaj.*) Tež druhe hobry su z wjetša najskerje z lěsnymi duchami přiwuzne. Někajke wopomnjeće prawobydlerjow wulkeho

*) J. Košťál, Diví lidé . . . , 13.

zrosta w nich widjeć njemóžemy, runje tak, kaž w druhich dźiwich ludźoch něšto tajke pytać njechamy, byrnje lud sam sebi te bytosće druhdy tak wukładował a byrnje te wukładowanje tež mjez mytologami někotrych přiwisnikow namakało.*) Příkladina toho, zo su so předstawy wo hobrach tak zdalite wot předstawow lěsnych duchow, wotpočuje bjez dwěla w tym, zo buchu hobry wobľubowane bytosće w ludowych basničkach, hdžež je ludowa fantasija jich přenjetnu podobu tak přeměnila, zo jich prawy charakter a wuznam do zabyća padže.

Z takimi hobrami, kotrež pokazuja bižo jara mało samownosći lěsnych duchow, zetkujemy so tež w serbskich bajach — tola pak jenož z rědku. Naša ludowa tradicija njeje z powěsćemi wo hobrach bohata.

Wšitke te bajki wobľaduja hobrow jako prawobydlerjow našeje zemje; hakle po nich pječa přińdžechu ludžo nětčišeje wulkosće, kotřiž pak běchu přećiwo hobram kaž wački přećiwo nam, přetož hobrojo běchu wulcy kaž hory. Podawam tudy powěsće, kotrež je so mi radziło nadeńć.

W jednej, kotruž mam z Pančic, wukładuje so nastaće hrodzišćow přez hobrow: „W swojim času běchu hobrowske žony, kotrež z falu cyće šancy (nasypy, hrodzišća) nanosychu.“ W bajcy so dale praji, zo raz přinjese tajka hobrowska žona swojemu mužej pohonča z konjomaj we fali a praješe: „Hladaj, kajke wački sym to namakała!“ Ale muž rjekny: „Žona, te wački šće nas skónčuja!“ Tónle detail so wospjetuje we mnohich bajkach, we wšelakich stronach wo hobrach powědaných. Tak jón namakamy tež w slědowacej bajcy, w kotrejž so hobram přicipiwa nasypanje horow.

41. Hobrojo a Dubrjeńčanska hora.

We starodawnych časach sydlachu we Łužicomaj hobrojo; kóždy mješeš kruh kraja. Jedyn z nich wobsedžeše Wosleńčansku horu. Tón pak mješeš jeničku dźowčičku, hódnu swojoh' splaha. W swojej mlódosći sebi wona wšelako hrajkaše: nošeše pěsk a kamuški tam a sem, hraješe z nanom „kbowanku“

*) Te wukładowanje wotpokazuje tež Manuhardt, Baumkultus ... 146.

a hišće na druge wašnje so zabawješe. Tola tajkim hrajkam bě bórzy wurostła, dokelž, hdžež nětko tež při „khowancy“ zalěze, bě wšudžom wulkosće dla wižćeć. Tuž sebi raz wotmysli druhu horu nanowej napřećiwo stajić. Hnydom na druhi dzeń rano zahe, prjedy hač nan stany, zwjaza sej swój rubjany šórcuch, nahraba sej wot raňšoh' boka nanoweje hórki do njeho a donjese jón štwóré hodžiny dale k ranju. Dokelž bě to hišće mało, wospjetowaše to hišće dwójcy a tak nastá Dubrjeńčanska hora. Dokelž pak měješe hobrka džerawy šórcuch, wupadowaše jej tu a tam kamušk, a tak nastá poslednja, srjedźna a bližša hórka. Posledni króc nahrabny maľu wačku, kotraž druhu órješe: bě to mjenujcy bur, kiž tam woraše. Dokelž tajkeje wački hišće ženje widžala njebě, hrajkaše sej z nej — ale wona štapi ju z kiješkom tak sylnje, zo ju hobrka ze zľobami zamjeće a nanaj pokaza. Zrudnje wotwobroći so brodak: „Nihdy sebi njemyslač při tvojim narožde, zo budžeš mi wěšćečka přichodneho njezboža. Hlej, tajkichle wačkow dla je někotryžkuli žiwjenje přisadził abo je dyrbjał kraj parować. Mój njechamoj so z nimi měrić, podarmo by to bylo. Pój, džowčička, pytamoj sebi druhi kraj, hdžež móžemoj we měrje swój khlěb wužiwać.“ Běštaj pak to poslednej hobraj, přetož wot toho časa so žadyn wjacy pokazal njeje.

Jak. Wornaf w pražskej rkpnej „Serbowcy“ VIII.

Podobnu bajku podawa tež Schulenburg (Wend. Volksthum s. 69, „Des Riesen Tochter“) ze Slepoho. Pola Mitoraza bě pječa tež hobr ze swojej džowku. Ta raz namaka serbskeho bura, kiž ze štyrimi woľami woraše a měješe sobu hišće wotročka, kiž jemu woľy pohanješe. Hobrska holca wza wšitkich do šórcucha a přinjese nanaj ze slowami: „Nano, co to za wacki jo?“ Nan rjekny: „Džowka, donjas to zasej tam, 'džo sy 'zyła. Te budu nas hišći forthugnać.“

Wulkosć hobrow wobrazuje slědowaca powěsć:

42. Hobrskeho mužowy kamjeń.

Na plusničanskich hórkach, mjez Plusnikcami a Maľym Budyšinkom, wuhladaš někotre wulke zornowcowe kamjenje, kotrymž ludžo „hobrskeho mužowy kamjeń“ rěkaju. Lud

powěda sebi, zo je na tutych hórkach něhdy hobrski muž bydlit, kiž je tak wulki był, zo je sebi, na kamjenju sedžo, swojej nozy w malešćanskim dróznym haće (abo tež w Čertowni) mył a je potom na hlinjansku horu położył; takle sedžo je sebi trubku zažehlał, njepostanywši wot swojeho kamjenja. Teho dla mjenuja ludžo tež tón wulki kamjeń „hobrskeho mužowy a jeho žoniny stoi“, pódla ležacy, na swinjacu hlówu podobny kamjeń pak „hobrskeho mužowe swinjo“.

Mička: Łužičan 1868, 174.

Wo druhim tajkim žalostnje wulkim a mócnym hobru powěda tale powěsć:

43. Hobr Šprejnik.

Něhdy běše pod čěskimi horami we lužiskim kraju jara wulke a sylne mužisko. Hobr Šprejnik běše jeho mjeno. Tón běše tak sylny, zo najsylniše štomy, duby, wjazy, šmrjoki a druge za wjeřski přimaše a z korjenjemi wutorhowaše; kamjenje, tak wulke kaž mróčele na njebjesach, wón ze zemje bjerješe, kładžeše je na hromady abo hdžež cheyš na bok. Wón so nikoho njeboješe, dokelž tak sylny běše, a njeměješe teho dla žaneje třělby ani hlebije, žaneho proka ani mječa. Jemu běše poddany wulki lud, kotryž jemu přiwisowaše kaž pčóły swojej matcy.

Něhdy zhromadžichu so jeho poddanojo wokoło njeho a džachu: „Hobro Šprejniko, my cheyli rad w tutym kraju wostać a nic dale ze slóněkom k wječoru čahnyć. My tež wěmy, zo budžeš ty nas zakitać, přetož ty sy tón najsylniši, tak zo so njetrjebamy nikoho bojeć. Ale hdyž ty delkach w dole ležiš abo do škałoby zańdžeš, dha njemóžeš tola widžeć, što so wšudžom w twojim kraju stanje a nas zakitać. Natwař nam něšto wysokich městow a wudžěłaj sebi tež třělbu, zo móžeš nas hižom wot nazdala zakitać a našich njepräćelow morić bjez teho, zo so za nimi honiš.“

A hobr Šprejnik twarješe po próstwje swojich poddanow na wobaj bokaj swojeho bydleńskeho žłobowišća, a mjenowaše to město swojeho sćinjeneho bydlenja dla „Budyšin“ a swój kraj „Budysku“. Wón wobda tež swój kraj, hdžež nuzne běše, na mjezach ze stróžami abo wobkedźbowańskimi městami, a wustaji jenu niže Hućiny, jenu niže Rakec a k wječoru Stróžišćo wyše Łuha a Łahowa.

Potom wudźěła wón sebi tež prok a hlebiju, a cheyše spytać a zhonić, kak daloko jeho kłok doleći. Wón třěleše něšto kłokow k połodnju do horow, a jako jeho ludžo tam hladać a kłoki pytać džěchu, namakachu je daloko horkach w jenym dole, ale njemóžachu je z ruku wučahnyć, tak hluboko běchu so zaštapile. Tuž kopachu a ryjachu a pačachu je won: a hlaj, jako běchu je wučahnyli, běžeše z tych džěrow móčna žórlaca woda, kotraž hišće džensniši džeń do Budyskeho a Łužiskeho kraja dele běži a kotruž na to ludžo po hobru Šprejniku „Špreju“ pomjenowachu. To město pak, hdžež je hobr Šprejnik stał a třělał, su Třělany pomjenowali.

Tydžeńska Nowina 1844, 71. — H. Jórđan, Najrjeńše ludowe bajki, 3.

Hobrojo mjez sobu tež wojowachu, kaž pola Schulenburga čitamy: „Rjuzy abo hoberske ludže běchu jara sylni a so tež jara bijachu. Jedyn čěcyše raz druheho ze železnym kijom dyrić, tela zasahny tolstu dubowu hałozu, kotruž wotća, jako by ju z piłu wotrěznył.“*) To nas dopomina na wojowanje ruskich lěsnych duchow: zapusćenja lěsow po wichorach su pječa skutki teho wojowanja. Tež na bitwy kentaurow při tym spominamy.

Naspomnimy-li hišće basničku „Krawski a dwanaćo hobrojo“, kotraž so we wšelakich variantach powěda nic jenož w Serbach, ale tež w druhich słowjanskich krajach,**) smy serbske bajki wo hobrach wučerpali.***) Wšitke podate bajki pak su

*) Wend. Volksthum 69.

**) Krawski a dwanaćo hobrojo, Łužičan 1877. Schulenb. Wend. Volksthum str. 22. Der tapfere Schneider. — Přir. Kulda, Morav. nár. pohádky I, 201: „Švec hrdina“; Pohádky a pověsti našeho lidu (Slavie) s. 56. „O krejčíkovi a obrovi“ atd. — Do našich studií njesluša.

***) Schulenb. ma jenož hišće tule drobnostku (W. Volksth. 68) ze Slepocho: „Früher waren Rjuzy. Der alten Frau Ganik Eltern sahen noch durch Halbendorf“ (Brězowka) „einen Riesen fahren. Der sass auf dem Wagen vorn beim Kutscher, aber nach rückwärts, und hinten vom Wagen hingen seine Beine herunter.“ — Někotre bajki ma tež Veckenstedt z Delnjeje Łužicy. Te pak njeptřijachmy do texta wobhladniwosće dla. Hač detail njeje so nam radziło w Delnjeje Łužicy něšto wo hobrach nadeńć, tež Schulenburg poprawom žanu tajku bajku z Delnjeje Łužicy nima. W jedneje Veckenstedtowej bajce steji, zo mějachu hobrojo pječa třirózkate wobličo — z teho pak wuhuda, zo běchu to snadź Longobardojo! (Verhandl. der Berl. Anthrop. Gesellschaft 1877, 29.)

hornjołužiske — w Delnjeje Łužicy so wo hobrach nimale ničo njepowěda. Bajki wo jednowóčnych kyklopach su w Serbach njeznate.

Pódlá „hobry“ praji so tež „hoberske ludže“ (hoberscy mužojo, hoberske žony), abo po němskim „rjuzy“.

Graby.

Znatosć grabow wobmjenzuje so jeničcy na wokolinu Mužakowa — wšůdžom druhdže we woběmaj Łužicomaj su te zajimawe bytosće cyle njeznate. Mjezy krajiny, hdžež so wo nich powěda, su něhdže wsy Mioraz, Slepó, Jemjelica, Wjeska, Zagof — potajkim smuha, kotraž wobmezuje mužakowsku holu. To tež dosć jasnje charakterisuje te bytosće jako lěsne daemony.

Tuto jara małe rozšěrjenje bajkow wo grabach je přičina, zo te bytosće přepytowarjam dołho njeznate wostachu. Nichtó wot serbskich zběraćelow a mythologow wo nich ničo njenaspomina, haj samo jich mjeno njeznaje. Hakle Schulenburg je wo nich něšto zapisał a wozjewił we swojej druhej knizy (Wend. Volksth. 69 a dale).

Jich mjeno klinči najbóle *graby* (sing. grab, m.) abo *draby*, druhdy tež *grawy* abo skónčnje *grabse*, *grabsy*. Poslednja forma přikładza tež dwójcy jako ležownostne mjeno: w Slepom rěka jene městno „grabsy“,*) w Miorazu „na grabсах“.**) Móže być, zo te mjeno zwisuje pak z delnjoserbskim grabsaš, grabsnuš, t. r. khětře přimnyć (schnell zugreifen, raffén mit Händen),***) pak z druhim delnjoserbskim, „grabnuš“, štož je přěnjotna forma słowa „grabsnuš“, kotraž so kryje z hornjoserbskim „hrabnyć“.†)

Přehladajmy powěsće, kotrež so wo grabach powědaju.

Štož podobu grabow nastupa, powědaju wšitke jednohlósnyje, zo mějachu graby čłowjesku podobu, wot kotrejež so jenož přez

*) Muka w Časop. Mać. Serb. 1885, str. 92.

**) Schulenb., Wend. Volksth. 72.

***) Časop. Mać. Serb. 1876, str. 71.

†) Runje kaž je forma *graw*, by tež móhła być twórba *graws* za *grabs*, štož by było hornjoserb. *hraws*, we wuprajenju *raws*. Tu bychmy měli wukładowanje woteznateho słowa *raws*, kotrež so slyši we swaru: „Ty rawso!“ Tola M. Hórník měni, zo so „raws“ (raps m. rabs) hodži tež wukładować jako paralelne z pólskim *rabus* (rubjeźnik). Tež w čěskim slyšach *rabas* (Ty rabase!).

to rozdělňowachu, zo mějachu konjace nohi. Bližše wopisanje podoby grabow je wšelakore. Někotři praja, zo su to „rjane hóley“ byli (Jabłońce), kaž druzy hóley ze wsy, a zo so teho dla holcam jara spodobachu; tute husto tež doľho njeptynychu, zo so z nječłowjekami zabawjeja. Tež konjace nohi grabow njeběchu po wobkrućenju někotrych hnydom widzeć — bakle na stopje bě možno graby spóznać (Schulenb.). Tola tajcy běchu jenož tehdom, hdyž přińdžechu k ludžom do wsy — w holi, hdžež bydlachu, běchu hižo na pohladanje hrozne stworjenja. Druzy praja, zo sy je móhľ přeco hnydom jako grabow spóznać, přetož woni běchu wjetše bač ludžo a tež wjele sylniše; konjace nohi jich pječa hnydom přeradžachu (Jemjelica, Schulenb.). Haj někotři skónčnje praja, zo běchu na cyłym čěle kosmate kaž zwěrjata (Slepo, Schulenb.).*)

„Konjace nohi mějachu teho dla“, wukładuje lud, „dokelž jědžachu konjace mjaso“. Někotři mjenujcy praja, zo graby kradnjechu ludžom konje, kotrež potom zežrachu. Druzy wobkrućeja, zo tež ludži kóncowachu a póžerachu (Schulenb.). Woni běchu pječa přeco jara hlódni a trjebachu jara wjele k swojemu nasycenju. Pola Schulenburga (W. Volkstb. 70) čitamy: „Bur Hanšo w Slepom měješe graba wotročka; tola nchtó njemóžeše spóznać, zo bě to grab, wón so wot druhich wotročkow njerozdžěleše. Tónle grab je raz burej Hejnje cyły kus konja zežrał. K temu samemu burej Hejnje přińdže raz grab a tón bě jara hlódny; wón prošese Hejnu wo něšto k jědži, tola Hejna jemu ničo njeda. Tuž so grab roznjemdri a jako Hejna z knojom na polo jědžese, hrabny roznjemdrjeny grab za jelo konjom, wottorže položcu zwěrjeća a zežra ju. Jenemu druhemu burej pak zežra cyłeho konja.“ Něšto podobne powěda so tež w Mitorazu jako wukładowanje ležownostneho mjena „na grabsach“ a druhich ležownostnych mjenow: „na pusćinje“ a „za žorejk“. (Ib. 72.)

Wobydlenje grabow běchu ľesne husćiny. Z ľesow při khaďzachu do wsy do přazy abo tež na reje (druhdy w towarstwje wódneho muža), zabawjachu so tudy z wjesnymi holcami, lubowachu je a cheychu je tež za žony měć. Druhdy tež zastu-

*) Tež čěski divý muž je pječa „potwora lidem podobná, ale chlupatá“ (kosmata), Košťál: Diví lidé 18.

picchu jako wotročkojo k buram do słužby.“) K ludžom přikhadžachu přeco jedn abo dwanaćo.

44. Drab, rjany hólc.

(W Mužakowskej podrěči.)

Dyž su gólce w zymje pčazu měli, da su do pčazy čišli te draby, kiž su w kefkach w lěsu bydlihi. To su rjadne gólcy byli, ale su měli kónjowe nogi. Jedn jo z jednej gólicu był dobry a wona jeho 'ceła měć. Raz pak jo jej rječeno wupadnuło, a 'dyž jo se schyliła, toć widžela, žo jo měl kónjowe nogi. A toć jeho potn njej 'ceła měć.

Powědaše Nagorcyna z Jabłońca.

45. Roznjemdrjenc graby.

Graby su byli ludže z kónjowymi nogami. Te su tak čišli do pčazy, jedn abo dwanasće. Potn su 'cyli měć por tych rjadnych džowkow sobu a su tři sebi štelowali (skazali). Te graby su tam we Wjesce we rogu (uglu) lěgali. Potn su te tři džowki tam šli a ta jedna jo zalěžła na tajki wjeliki płońc; wokolo tego płońca był tajki wusoki płow. Tej dvě stej se schowalej za tym płowom. A potn su čišli te graby domoj. Dyž jo ten jedn ju tam widžet na płońcu, až tam wona sedźi, jo ji prajił, zo by čišła doloj. Wona jo se bojała a njejo šła. Potn wón jo se rozgorił a jo z mjecom rubał do tego płońca, až su te sčaski prec lětali, a ten wjeliki pale na noze jo ji wotrubał. Ten drugi jo prajił: „Dy by how ta moja była, tej by ja rjemjenje drěł po chribjeće.“ A ten třeći jo prajił: „Dy by tu ta moja była, tej by ja žagle bedła na coło kład.“ Tej pak stej tak delgo sedžalej, až su byli te graby zasej prec. Potn stej tej dvě grabnušej tu rubjena na chribjet a su huběžali čez Nysu do Krušwice.

Powědaše Hana Nykowa (50 lět, wot swojeho 14. lěta slepa) ze Zagorja.^{*)}

^{*)} Tež česke dźiwje žony zastupowachu k ludžom do słužby, haj tež so z nimi ženjachu. — Podobnje tež dźiwje žony we włoskej Tyrolskej („Bregostane, Enguane, Delle Vivane“) ludžom słužachu abo skóněnje tež z nimi so ženjachu a jim dźěći porodžachu. Mannh. II, 127.

^{**)} Podobnu bajku podawa Schulenburg, W. Volksth. 71, pod napisom „Der Thau vom Birnbaum“.

Drubdy přikhadzachu jenož před wokna posluchač, kak holey w přazy spěwaju. Hdyž so dosć naposluchachu, wotewrichu wok-nješko a tyknychu nutř konjace kopyto. Potom so holey jara bojachu a žana njechaše prjedy ranja domoj. W přazach njechaše žana holca sydač na kušku bliže swěčnika, hač bě runjež tam najlěpšo swětlo wot lučwa, z kotrymž so tehdom swěčeše. Tam dyrbješe přeco stara mačerka sydač, dokelž kušk steješe bliže đuri a holey so tam grabow dla bojachu sydač (Schulenb., W. Volksth. 71).

Tute powěsće wo grabach naspominaju nam bjezdžak starych faunow a silvanow. Jara so tež podobaju někotrym powěsćam wo ruskich lěsnych duchach (lěšich) a powostankam wěry do silvanow pola Włochow. Wšitke te runje naspomnjene bytosće maju pječa zwěrjace (kozace) nohi, hač runjež so (podobnje kaž graby) tež móža pokazač w dospolnje čłowjeskej podobje.

W pońócněj Italskej powěda so wo dźiwich ludžoch, kotrymž praja „gente salvatica“ (tu je tež widžomna słowna přiwuznosć ze starymi silvanami). Wo nich so baje, zo su „poł čłowjeka a poł zwěrjeća“, zo ludži wotnošeja a jich potom zežeru*) — potajkim runje to same, kaž w Mužakowskich stronach wo grabach.

We włóскеj Tyrolskej rěka dźiwi muž „l'om Salvadegh“ abo tež „Salvang, Salvanel abo Salbanel“. Tež tón, podobnje kaž serbski grab, lubuje wjesne holey; wón je kradnje a z lubosću při sebi w lěsu khowa. Tež wo nim so w někotrych stronach praji, zo je cyły kosmaty. (Mannh. Wald- u. Feldk. II, 126. 127.)

Serbske graby su ujedwěloninje parallelne ze wšitkimi tudy mjenowanymi bytosćemi. —

K dźiwim mužam grabam móžemy přistajić jara rědku powěsć wo *šerawach*, dźiwich ludžoch, wo kotrychž so powěda w Delnjoj Łužicy we wokolinje Lubnjowa, Kalawy a Drjowka, z wjetša w přeněmčěnych stronach. Wo nich namakamy jenož tři drobnostki pola Veckenstedta (str. 183)**) a jednu pola Schulenburga (W. Volksth. 65). Šerawy běchu dźiwi mužojo

*) Mannhardt, Antike Wald- und Feldkulte, 126.

**) Druhu z nich zapisa Rabenau; hl. „Der Spreewald“, str. 121.

a dźiwje žony, kotřiž běchu žiwi w lésach; jich čělo bě cyłe ze šěrymi kosmami zarosćene, kaž čělo psa abo drugeho zwěrjeća. Ludźom nješkodźachu, baj přikhadźachu k pastyrjam, hdyž sebi tući wohań zapalichu, a wohrěwachu so z nimi; druhdy tež přikhadźachu k burowkam a wot nich sebi jědź wuprošowachu. Tola hdyž jim ludźo něšto napřećiwo sćinichu, wědźachu so tež wjećić, přetož woni běchu jara sylni, tak zo na př. konja hnydom w poloje přetoržechu. Hewak wo nich ničo njezhonich.*)

Džíwica.

Powostanki powěsći wo tutej lésnej žónce zakhowachu so jenož pola Serbow w sakskej Hornjej Łužicy — a tež tu hižo nimale do zabyća padzechu.**)

Pisaštaj wo njej něšto mało jenož Smolef a Sreznewskij; Šořta we swoim nastawku jenož wospjetuje, štož bě Smolef zapisał.

Džíwica bě pječa rjana, jara rjana młoda žónska (knježna), kotraž so pokazowaše we wosobnej drasće,***) z třělbu wobrónjena. Wona čahaše wosebje připołdnju po lésach, wot najrjeńšich khortow přewodžana; tola někotři prajachu, zo je so tež w połnocy (Srezn.) při połnym měsačku pokazala. Ze swojimi psami wona šeri nic jenož zwěrinu, ale tež ludźi, kotřiž přez połdnjo w lésu wostanu.†) Po lésach khodžo wona třěla do powětra jenož zabawy dla, tola tež do zwěrjato

*) Schulenburg l. c. ma z Lubnjowa tule powěstku: „Do jeneje khěže, kotraž ležeše w Lubnjowje při rěcy, ptkhadžeštaj w starych časach muž a žona. Taj přeco z lésa přindžeštaj, přetož tehdom počinaše so lés nimale hnydom za městom. Taj běštaj jara spodziwneho napohlada a přeco na so wołaštaj. Wón na nju wołaše: „Schyrene“ (schyrawa?), wona na njeho: „Schyrom“ (abo schyrow?). Běchu to pječa dźiwi ludźo. Hewak so wo nich ničo njewě.“

**) Z Delnjeje Łužicy ma wo njej jenož Veckenstedt někotre słowěka na str. 108: Zu derselben Zeit (připołdnju) durchwandelt ihre (přezpołdnjyna) Schwester, die Dzewica, die dunklen Tannenwälder, gefolgt von wunderbar schönen Jagdhunden. (Smogorjow.) Hač jenož njepokhadžeju wot wučerja abo někoho drugeho, kiž Smolerjowe „Pěśnički“ zaaješe?

***) Она одѣта какъ знатная госпожа. Sreznewskij, Žiwaja Starina II, 60.

†) Sie gilt als eine Wald- oder Jagdgöttin besonders bei den obern südlichen Wenden. Sie ist ein schönes, junges weibliches Wesen, welches

a ludži, kotrychž připočnu w lěsu zetka. Mortwe sorny, zajacy, kurwoťy atd., kotrež so druhdy w lěsu abo bliže lěsa na polu namakaju, buchu pječa z jeje kłokami zatřelene. Teho dla, zo dźiwica nječini rozdžěl mjez zwěrinu a čłowjekom a zatřěla wšo žiwe, štož jej do puća přińdže, praja Serbja temu, kiž sebi zwaži připočnu do lěsa hić: „Hladaj so, zo dźiwica k tebi nje-přińdže!“ Abo so jeho woprašeja: „Njebojiš so, zo dźiwica na tebje přińdže?“*) — Praji so tež, zo drje dźiwica ludži při zetkanju druhdy njezatřěli, zo pak tajki čłowjek tola wumrěć dyrbi. „Zetkaš-li dźiwicu (abo připočnicu), sy na třeći džeń khory a njezanješ wjacy.“ — Na jeje puću, hdyž z jeje khortami přez lěsy čehnje, ju ničo njemyli, ničo jej w puću njestej, cyła lěsna přiroda ju posłucha kaž swoju knjeni: štomy so jej z puća wotkhileja, blóta a tonidla pod jeje nohomaj skhnu a do twjerdeje zemje so přewobroćeja, hórki so před njej ponižeja a doły zwyżej, a wona dze swój puć, jako by po runinje kročila.**)

W bajcy, kotruž nětko podamy, njewustupuje dźiwica jako njesmilna hońtwjeřka, kotraž tež ludži zatřěla, tež nic jako lěсны duch, kiž ludžom telko stracha načinja, zo dyrbja wot njeho wumrěć — ale wuwzacownje přečelnawa. Snadž teho dla, dokelž njezetkuje žonu připočnu w lěsu, ale wječor.***)

mit einem Geschoss (tiělba) bewaffnet, in den Wäldern unherstreift. Die schönsten Jagdhunde bilden die Begleitung und schrecken nicht nur das Wild, sondern auch die Menschen, die sich in der Mittagszeit im Walde befinden... Man glaubt jedoch auch, dass sie in mond hellen Nächten in den Wäldern das Geschäft der Jagd treibe. Smolef II, 60.

*) Sreznnewskij: А ты не боишься, что Дѣвица на тебя выйдетъ (njebojiš so, zo Džewica na tebje přińdže)?

*) Sreznnewskij: Она стрѣляетъ какъ знатная госпожа па вѣтеръ, и куда бы ни стрѣльнула, куда бы ни погналась, ничто ей не помѣшаетъ, деревья по ея волѣ сдвигаются въ сторону, болота у ногъ ея сохнутъ, холмовъ и лощинъ какъ не было. Все бы хорошо, да то бѣда, что ей все равно — что дикій звѣрь, что человекъ: застрѣлитъ и самого охотника какъ серну, положитъ, будто вѣкъ лежалъ.

***) Škoda, zo njeje bajka napisana po jednorym ludowym powědanju, ale wšelako wudebjena; někotre widzomnje wumjelske přidawki wuwostajich.

46. Dźiwica.

(Z katolskich stron.)

Stara žona mi takle powědaše:

Moja wowka běše jara pobožna žónska, haj tak pobožna, zo drje njeje swój žiwy džen wotpožila swoje paćerje, kotrež bě sebi z Krupki přinjesła. Džěše pak junu wječor z pola, bě to wokoło swjateho Jana Křćenika. Polo bě jara zdalene. Slóncó bě so hižo skhowało a počinaše so šerić. Wowka džěše pomańku domoj. Nadobo wubłada tři swětłe, bělojte płomjeska. Bě to na blizkej lúcy, kotruž běchu runje posykli. Wowka wědžěše hnydom, što to je, wědžěše, zo tam pjenjezy hraja. Teho dla njechaše tež dobru přiležnosć k wobohaćenju nimo hić dać. Khwatnje suny ruku do zaka, hdžež lubowane paćerje tóachu, a přimny z třomi porstami křižik. Při tym sebi myśleše: „Dyrbjať-li zły duch svojich služownikow na mnje póstać, njemóža mi škodźić.“ Džěše potajkim za płomjeskami, kotrež so přeco a bóle k bórcy zdalowachu. Před skału nadobo zastachu. Z třoch płomjeskow bu nětko jenož jene. Wowka bližěše so třepotajo, haj jachło, a sypny na płomjesko něšto khlěbowych srjódkow, kotrež bě w zaku hromadu skhramosćila.*) Hnydom tež płomjesko hasny, a wboha wowka njewědžěše, hdže je.

— Tu zasta wowka a njechaše mi dale powědać. Na moje prašenje, kak dha je z tymi pjenjezami wotběžalo, rjekny, zo ma tutón podawk dźiwny kónc. A wona wobtwjerdzi kruće wěrnosć scěhowaceho:

„Stojach sama lutka na městnje, kiž bě mi njeznate. Před mojimaj woćomaj so wšo zyboleše a wjerćeše. Nadobo wotewri so skała. Rjana mloda knježna wustupi z njeje a něšto rjaných khortow scěhowachu ju. Wona bě jara rjenje zwoblekana, a jeje čorne włosy debješe zloty wěnašk. W lěwicy dźeržeše třělbu — a na tym spóznach, zo bě to dźiwica. Luboznje mi kiwaše z prawicu, a ja kročach dale, hač runjež jara zastróžena. Wona přimny mje za ruku prajicy: „Štóz tež sy, čłowjeske džěčo, pój, chceš-li so zabawić na našich wjeselach. Mamy swjedžen k česći našich hosći připołdnicow.“ — „Připołdnicow?“

*) W katolskich stronach praja, zo dyrbiš na hrajaće pjenjezy něšto khlěbowych srjódkow sypnyć, a nazajtra rano tam pokład wuryješ.

zawolach bojazliwje. „Haj wšak, připołdnicow,“ wotmołwi dźiwica, „tola njetrjebaš so bojeć.“ Potom mje wjedžeše do rjanych zahrodow, hdžež złote kwětki kćějachu a slěborne plody zrajachu, a dale na wulku łuku. Po puću mi powědaše, kajke lubozne žiwjenjo tudy maju, zo nječerpja žanu nuzu a žane horjo nimaju, kaž ludžo na zemi. Na łucy běše wjele, wjele krasnych holčkow, jedna rjeńša hač druha — a srjedza sydže so najrjeńša wot nich, dźiwica. Bórzy přičahny we dolhim rjedže črjoda připołdnicow ze serpami w rucy; te pak njeběchu tak rjane. Nětko zatrubi dźiwica z trubu a bórzy přiběža wosom rjanych holčkow ze zlotymi karanami. Wšitcy rejwachu, potom čerpachu sebi z karanow do škleńcow a pijachu, pódla pak jědzachu najrjeńše plody, kajkež hišće widžala njeběch. Tež ja dóstach pić a jěsć. Po khwilcy zasta wša wjesošosć, wšitcy so lehnychu a spachu. Tež ja so sydných na rózku skały a zdrěmnych. Jako zaso wotcućich, běch při rańšich zerjach na samsnym měsće, hdžež běch wječor pjenjezy hrać widžala. Wšo bě přeč — samo moje paćerje. Wot toho časa ženje njezańdže nazyma, zo bych njenamakala něšto rjanych zajacow abo kurwotow. W kóždym tajkim darje tčeše kłok, kotryž pak so kóždy raz zhubi, hač runjež je do křinje zamkach. A husto widžach připołdnicu: wona so mje naprašowaše, ale nježeškodži mi nič, runjež jej njewotmołwjach.“

Jan Česla w pražskej rkpnej „Serbowcy“ XVI, 1861—62.

Dźiwica ma w tutej bajcy rjane lěsne knježny wokolo sebje, nad kotrymiž knježi — su to parallelne bytosće z českimi lěsnymi knježnami (lesními pannami), z pólskimi dziwožonkami atd. Tež wo „lesních pannách“ so na někotrych městach w Českej wěri, zo maju we swjatojanskej noci z druhimi lěsnymi duchami a pódla tež z wódnymi mužemi reje a wulkotnu hosćinu*) — runje tak, kaž so w našej bajcy powěda wo dźiwicy, lěsnych knježnach a připołdnicach. Skónčnje móžemy dźiwicu z južnosłowjanskimi wilami přirunać, kotrež druhdy tež ludži z kłokami zatřěleja.**)

*) Košťál, Diví lidé..., str. 8.

**) Fr. S. Krauss: Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven, str. 156.

Dziwja žona.

Wo dziwih žónkach, podobnych „lesním ženám“ abo „lesním pannám“, wo kotrychž so w susodnej Českej telko wjele baje, powěda so w Serbach jara mało. Stej mi jenož dwě serbskej bajcy znatej (wobě z Hornjeje Łužicy sakskeje), kotrejž móžu pod tute napismo zarjadować*); w jenej je *dziwja žona* z tymle swojim mjenom mjenowana, w druhej je změšana z připołdnicu a tež tak mjenowana. Tež w tutej druhej bajcy je njedwělomnje poprawom „dziwja žona“ měnjena, dokelž so to, štož so tudy wo njej powěda, dospołnje zjednoća z českimi bajkami wo lesnych žonach. Zo bu z připołdnicu změšana, njeje žadyn dziw; wšak stej wobě bytosći přiwuznej, pódlá pak so w Serbach tak jara wjele wo připołdnicu baje, zo je bjez dziwa, hdyž z njeju Serb wšelake přiwuzne bytosće změšuje. Teho dla chcemy tež w druhej bajcy za mjeno „připołdnica“ słowje „dziwja žona“ položiť.

47. Dziwja žona.

Mjez Wostašecami a Wjelečinom je při drozy žórłace bahno abo studnička, kotraž ženje njezamjerznje. Tam khodžeše něhdy běła *dziwja žona* z Pichowa na wječor pić a wróćeše so potom zaso po „prěčnej sćežcy“ na Pichow, hdžež na kamjenju — poslanemu ložu podobnym — přenocowaše. Husto słyšachu ludžo tute žonu wołać: „Wěčnje lačna!“ — Něhdy nadeńdže jenu džowku a prošeše ju, zo by ji hłowu hladziła. Za to dari ji bromadu — lisća do šórcucha. Džowka wozmje lisće, ale wotšedši wusypnje je na zemju, dokelž lisće za zaplatu njespóznaje. Tola doma widži, zo je na šórcuchu łopjeno wisajo wostało, a tuto łopjeno je — ryze złoto. Khwatajcy drje běži to wusypane lisće pytać, ale njemóže je wjacj namakać.

Mich. Rostok: Měsačny Přidawk 1858, str. 8.**)

*) Dotalni přepytowarje serbskeje mythologije wo njej ničo njepisaju; pola Smolerja, Šořty, Pfula, Haupta, Schulenburga atd. ničo wo njej nječitamy.

***) Prěni džěl tuteje bajki poskića J. Košťál we swojim nastawku „Diví lidé...“ (program gymnasija w Nowym Bydžowje, 1889) na str. 2 zmylnje jako česku bajku (přijimajo ju z časopisa „Obrazy života“ 1862, č. 1): „Nedaleko Veličina jest u cesty studánka, která nikdy nezamrzne. Sem pry docházela divá žena na večer piť a vracela se do lesa, kde na ka-

Při druhim džěle tuteje bajki naspominamy sebi Hauptowu bajku z přeněmčeneje hornjołužiskeje wsy Sobořka (Zoblitz), „Buschweiblein lässt sich kämmen“ (str. 48). Tež česke „lesní ženy“ plaća ludžom (holčkam) za jich posluženje z lisćom, kotřež so potom do złota přewobroći.

Něšto podobne powěda so tež w slědowacej bajcy:

48. Njeswěrna přelča.

Jedyn z najrjeńšich parkow w Serbach je knježi park w Łusku pola Bukec wot luča tam pod mjenom „šanca“ znaty, dokelž so w nim dvě hrodzišcy, Łusčanske a Čornjowske, namakatej, kiž pola Serbow tež po němskim „šancy“ rěkatej. — W tutym knježim parku su někotre małe lučki a na jenej z nich paseše před něhdže 120 lětami khuda holčka, kruwařka na dworje, kruwy a předžeše při tym, kaž bě to w staršim času pola Serbow wašnje, na wrjećenku. Wona bě zlěhańča a měješe swojeho mařeho, něhdže wósmolětneho synka při sebi. Na jene dobo přida so k njej dźiwja žona a prašeše so jeje, hač chceła za nju něšto předžena naprašć. Jako bě kruwařka to slubiła, přeoda ji dźiwja žona hromadku džěła, zakaza ji pak při tym kruće, zo njesmě wot džěła abo wot napředženeho předžena ani najmjeńšeho kuska překřiwić, ale wšitko swěru wotedać. Na to so wotsali a kruwařka započa prašć. Hdyž bě ze swojim džělom hižo na połoju hotowa, přiběža k njej jejny synk a skoržeše ji, zo je wot jeneho rukawa swojeje košulički kožane zapnjeńčko zhubił, kajkež Serbja tehdom k zapinjenju košlow trjebachu. Kruwařka, kotraž sebi při tym na ničo zleho njemysleše, wottorže mařu nitku wot napředženeho předžena a zwjaza z njej synkej košulcyny rukawěk. Ale hlaj — hnydom steješe dźiwja žona před njej, naswari ju dla jejneje njeswěrnosće a žadaše wot njeje hnydom napředžene předženo, kaž tež zbytně džěło. Potom džeše k njej: „Wotčín šórcuch, jow maš swoju mzdu!“ Do rozpřestrjeneho šórcucha sypny

meně loži podobněm přenocowała. Často pry slýchawali kolenjdoucí divoženku wolati: Věčně lačná.“ Je to serbska bajka słowo po słowje. W Českej žadyn Veličin njeje. Tež druhí jeje džěl podawa mjez českiimi bajkami na str. 4. („Obrazy života“ nimam při ruce, tuž njewěm, na kajke wašnje je tam naša bajka w nastawku J. Svátka „Zlomky z Demonologie české“ citowana.)

ji na to horstku — sucheho lisća, a zhubi so před wočomaj njeswěrnej přelče. Rozmjerzana wusypny tuta bórzy na to dostate lisće na zemju, přetož što dha chcyše z tym započéć? — Jako so wječor domach slékaše a sebi lac wotpinaše, kajkiž tehdom serbske holey na wutrobnje nošachu, slyšeše, zo něšto twjerde a klinčace na zemju padže. Při pytanju namaka — čefwjeny zloty! Nětko hakle do toho přindže, što bě suche, wot dźiwjeje žony dostate lisće, z kotrehož bě so jeničke łopješko za lacom wukhowało, na sebi měło a zo bě lute złoto było. Wona drje hnydom zaso do šancy běžeše, tež te čisnjene lisće tam zezběrać — ale podarmo je pytaše, wšo bě so zhubiło a dźiwja žona bě je prjedy njeje zaso zezběrała.

K. A. Jenč (z D.), Łužica 1887, str. 32.

Wobě bajcy stej zapisanej w najpołodnišim dźěle sakskeje Hornjeje Łužicy, potajkim w tej samej stronje, hdžež so tež wo „dźiwicy“ baje. Na přiwuznosć dźiwicy z dźiwimi žonami pokazach. We wotdźěle „Lutki“ podach tež přirunowanje českich dźiwich žonow z lutkami a tych z němskimi Buschweibchen, Holzweibchen atd., wo kotrychž so tež w přeněmčenej Łužicy wjele baje. Z teho přirunowanja tež serbska „dźiwja žona“ wjacj jasnosće nadobndže.

Připołdnica. Serpownica.

Připołdnica a serpownica stej drje přiwuznej, tola pak trochu rozdźelnej bytosći; dokelž stej sebi jara blizkej, bywatej husto změšowanej. Na rozdźěl wobeju pokažemy niže — najprjedy chcemy jeju a přiwuznych bytosći mjena podać a rozestajić.

Přenja bytosć rěka hornjoserbscy *připołdnica*, delnjoserbscy *přespołdnica*. Dialektiske twórby su: *připołdnica*, *připotńca*, *čipołdnica*, *čipotnica* — *čěspotnica*. Ponich*) znaje tež pluralnu formu *připołtnički*.**)

*) Laus. Monatsschr. 1797, str. 744.

**) Veckenstedt (Verhandl. d. Berl. Anthropol. G. 1877, str. 25) znaje tež „dopołnicu“ (die Vormittagsfrau) a „wotpołnicu“ (die Nachmittagsfrau). Wot druhich zběraćelow jeju nihtó njeznaje (tež Schulenburg nic), ja sam wo nich tež ženje njeslyšach. Jenož pola Ch. Knauthena namakamy přenje mjeno w tejle splećenej sadže: „Der Feldgötzen oder Geister waren zwey, Pshespolnjitza, der Geist, der den Vormittag regierte, und Dop-

slovom poľdnjo — bytosć bě teho dla připoľdnica pomjenowana, dokelž so připoľdnju pokazowaše. Přir. česko „polednice“, pólse „poľudnica, przypoľudnica, poľudniówka.“ Wopačnje te słowo wot „polo“ (Feld)*) wotwjedujetaj Haupt (str. 78) a Veckenstedt (Verhandl. . . . 1877, 25); w cyťej Łužicy wurjekuje so ł, nic pak „l“ (němske wucho njeslyši rozděl mjez delnjołužiskim „l“ a „l“).

Mjeno druheje bytosće widzomnje pokazuje na to, zo bě wona ze serpom wobrónjena. Słyši so jenož w Delnjej Łužicy — w Hornjej je njeznate. Jeho hlowne podoby su: 1) *serpownica* (Žyłow, Skjarbošć, Ochoza,**) *serpowina* (Jordan, Č. M. S. 1876, 75), 2) *serpjelbaba* (Brama) abo serpjja baba, tež *serpowa baba* (Górna), skónčnje 3) *serpašyja****) (serpjja šyja?), *šerpašyja* (Smogorjow, Schulenb.), *serpyšyja* (Zwahr we słowniku, Veckenstedt), *serpjelšyja* (Bórkowy).†) Jara rědko so słyši tež *přišerpańc* (masc., Schulenb. ze Žyłowa; „poserpańc“ pola Veckenstedta) za „serpownica“. ††)

polnjitza, welcher den Nachmittag sein Wesen hatte.“ Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte, 1767, str. 28. — Podobnu formu jako „připoľnički“ (kotraž po słowach Ponicha žónske byća woznamjenja) ma Schulenburg, W. Volksth. 46: „Podpoľnice sollen ludki des Mittags auf dem Werbener Felde (bei Burg) gewesen sein. Man musste sich in Acht nehmen, weil sie einem etwas anthaten“ (Bórkowy). Toła k temu přistaja: ganz vereinzelt. Je to změšenje z lutkani. Veckenstedt (str. 56) znaje tež mužske „Die Pšezpolnicer“; wo nich je něšto słowěkow w přeněměnej Starej Darbnje zapisat, sam je sebi z němskeho skepsancho „die Pšezpolnicer“ serbske „přezpoľnica“ (sing.) wutworił a z teho wotwjeduje mjeno „přezpoľnica“ (přez wuwostajenje kóncoweho ř)! Hl. Verh. d. Berl. A. G. 1877, str. 24.

*) Haupt pólđa teho tež wot „poľny“, „poľnič“ (wumyslěna forma).

) Veckenstedt s. 109 piše wopačnje „serpolnica“.

) H. Jordan, Č. M. S. 1876, 20.

†) K. W. Broniš mjenješe, zo „šyja“ je poprawom „žeja“, die Schmitterin. (Verhandl. d. Berl. Anthr. G. 1877, 24.) Tajke wotměnjenje „š“ za „ž“ na spočatku zložki njeje pak móžne. — Pola Schulenburga (W. Volksth. 45) steji: Die přezpoľdnica sagte: „Serp a šyju“. Sie kam überall und sagte: „Serp a baba“. Je to najskeršo reminiscencija na delnjoserbsku „serpašyju“ a ludowe wukładowanje jeje mjena.

††) Z přeněměčeneje wsy Kamjeneje (Steinkirchen pola Lubnjowa) ma Schulenburg (W. Volksth. 66) mjeno serpel; to pak za nas nima wažnosće, dokelž so tak w Serbach nihdže njepřaji. Z teho njamóžemy wotwjedować mužskeho pólneho daemona, kajkiž chce być Veckenstedtowy serp (hl. niže).

Přehladajmy nětko powěsće wo kóždej z wobeju bytosćow wosebje.

Připołdnica (přezpołdnica) pokazuje so ludžom, kotřiž připołdnju na polu džělaju abo z cyła jenož wonkach na polach wostanu. Wona přikhadža jenož w léce, po někotrych jenož we žnjach*) a při slóněnym wjedrje; hdyž je njebjo pokhmurjene, hdyž so njewjedro přibliža abo hdyž je wětřikojte, připołdnica njekhodži.**). Čas, w kotrymž so pokazuje a swoju móć ma, postaja so wšelako. Druhdy so jenož rjeknje, zo přikhadža připołdnju wokoło 12 a zo čłowjeka hodžinu čwiluje. Najbóle pak so wěri, zo ma swoju móć wot 12 hač do 1, tola druhdy so tež praji, zo knježi wot 12 do 2 (Bolborcy; přir. Šořta, Smolef). Rědčišo postajaja jeju hodžinu wot 11 do 12 (Zaspy; přir. Schulenb. W. Volksth. 45, W. Volkss. 89).

Zwotkel přikhadža abo hdže přebywa, so zwjetša njepřaji; hakle na moje naprašowanje mi ludžo druhdy rjeknychu, zo přiádže z lěsa,***) najbóle pak mi wotmołwichu, zo so pokaže njejabcy, tak zo nihtó njepytuje, zwotkel je přišla. Jara zajimawe je, štož je w tym nastupanju Sreznewskij zapisal; připołdnica pječa wukhadža z lěsa (изъ рощи) abo přikhadža z tamneje strony rěčki (изъ-за рѣки) a sydnje so najprjedy pak na brjóh (у воды), pak do khlódkka někajkeho štoma (подъ тѣмъ дѣрева) a hakle po khwili přikhadža k žujeńcam a žujeńcafkam na polo.

Štož podobu nastupa, předstajaja sebi Serbjja připołdnicu nimale bjez wuwzaća jako wulku, staru žonu w bětej drasće, z najwjetša ze serpom wobronjenu.

W Zagorju mi prajachu, zo bě připołdnica „tajka běła, rozčahnjena baba“. Přezpołdnica bě wulka, dolha, čeňka a běło wodžěta, praji Schulenburg (W. Volkssagen 89). Tež Smolef a Šořta ju jako wulku žónsku wopisujetaj. Zo ju sebi lud jako wulku žonu předstaja, dopokazuje tež ludowe přisłowne

*) Sreznewskij: Видали се въ лѣтнее время въ дни жатвы. *Ž. Star.* II, 59.

**) Wěri so w Hornjej Lužicy. Přir. Smolef II, 269. Čas. M. S. 1848, 221. Haupt 77. Šořta, Lužičan 1876, 168. Pful, Lužica 1887, 70. Sreznewskij, *Žiw. Star.* II.

***) Přir. Veckenstedt, str. 107, č. 10.

prajidmo: „Ty sy tajka delga kaž čezpołnica“ (z Jabłońca. *)
 Přeciwo temu mam jeničke poznamjenjenje z Noweje Łuki: „Při-
 połdnice běchu małe žónki“.

Zo ju sebi wohidnu předstajachu, na to pokazuje druhe pra-
 jidmo. W Bórkowach so pječa praji holey lebjerdže: „Ty tak
 ugleđaš, ak ta přezpołnica“ (Schulenb., W. Volksth. 45).

Lud husto runje praji, zo bě wona stara žona, baba jara nje-
 lubezneho, haj hrozneho napohlada, kaž na př. wyše položene słowa
 ze Zagorja dopokazuja. Z Bolbore mam sobudželenje: „Připołdnica
 ma najbóle podobu šěreje hrozneje žony.“ Z Bobole (D. Ł.) podawa
 Schulenb. (W. Volkssagen 89): Wona pječa bě stara, šěra žona.

Wšědnje nosy serp, pak w rucey, pak pod pažu, pak na
 dołhim kiju přez ramjo, pak w korbiku.***) Druhdy tež njese
 walěk lenu w rucey (Bolborcy). W někotrych stronach pak
 njepraja, zo by ze serpom khodžiła (Spale).

Wot teho, štož runje wo podobje připołdnicy napisachmy, so
 dospołnje wotkhila wopisanje Sreznewskeho, kotryž praji, zo bě při-
 połdnica wysoka, jara rjana knježna w bělej drasće; sedžo
 pod štomom sebi pječa włosy česa, pót z čola sebi trěje a
 někajku zrudnu pěseň spěwa.***) Tuto wopisanje Sreznewskeho
 je cyle wosamoćene, přetož wšudžom sebi nětko připołdnicu jako
 staru žonu předstajeja. Najskerje mamy tu zajimawe změšenje
 z přiwuznej dźiwicu a z dźiwimi žónkami, na čož zda so pokazo-
 wać tež naša bajka „Dźiwica“, hđžež so tež rěči wo připołdnicach
 jako wo rjanych žónskich stworjenjach.†)

*) Tež Polacy je sebi jako wulku, hobersku žonu předstajeja. „Dawni
 były takie słusne kobity (połdnice), tera by było štyry z jedny.“ St. Ci-
 szewski, Lud rolniczo-górnicy 156.

**) Přezpołnica běšo po nimsku hoblacona, stara baba ze kipu,
 we kótarež serp ležašo (Żyłow). — Sie trug die Sichel, angeschlagen an
 einer langen Stange, über der Schulter (Schulenb., W. Volksth. 45).

***) Выходитъ высокая, прекрасная дѣвушка, вся завитая во
 что то бѣлое... Сидитъ и волоса разчесываетъ, и потъ съ лица
 вытираетъ, и какую-то печальную пѣсню поетъ.

†) Tudy naspomnimy slědowacu Rabenauowu bajku (Der Spreewald
 180, wočiścana tež pola Veckenstedta, str. 107, č. 13): We Stradowje a
 Zušowje (D. Ł.) so powěda wo bělej knjeni, kotraž so druhdy připołdnju
 na polu pokaza, posledni raz w l. 1811. Tehdom jedna žona na polu len
 plěješe; nadobo zasłyša jara rjany spěw, kajkiž hišće ženje słyšała njebě.

Tón, kotrehož připołdnica na polu připołdnju nadeńdže, bě wot teje khwile w mocy teho daemona a njemóžeše so (zwjetša) zdalić, doniž njedyri hodžina, w kotrejž wona swoju móc zhubi a woteńć dyrbjese. Přez tón cyły čas (hodžinu abo dvě) dyrbjese jej pak na jeje mnohe prašenja (wosebje wo plahowanju lenu) wotmołwjeć, pak jej wo něčim powědać. Na wobužne naprašowanje připołdnicy pokazuje přisłowne prajidmo: „Wón (wona) so praša kaž připołdnica“ (Smol. II, 204), štož so praji wo tym, kiž so přeco jara naprašuje. Hišće bóle so praji, zo dyrbi jej tón, na kotrehož přińdže, hodžinu (dwe hodžiny) dołho wo jenej wěcy bjez zastaća powědać. W někotrych stro-nach praja, zo móže předmjet, wo kotrymž chce powědać, kajkiž-kuli być, zo pak wšědnje přestapnjeny wo lenu powědać počina, dokelž wo jeho plahowanju a přiřhotowanju płatu z njeho so naj-dlje powědać hodži (Němješk, Hory a dr.). Druhdže pak so praji, zo dyrbi hodžinu powědać wo tym džěle, kotrež runje džěła (Skjarbošc, Worklecy a dr.).*) Druzy pak runje praja, zo chce připołdnica wo plahowanju lena a wo předženju a přiřho-towanju płatu powědane měć (Smolef, Šolta, Pful; hl. niže č. 54).

Jako so wohladny, wuhlada spodziwnje rjanu žónsku w bětej drasće, kotraž na khribjeće walčk lenu njeseše. Wona čehnješe blizko nimo njeje a zhubi so we wólšowych husćinach na brjozy štradowskeje rěčki. — W bajcy njeje běła knjeni „přezpołnica“ abo „serpownica“ mjenowana, hač runjež jeje někotre wosebitosće ma (pokazowaše so připołdnju, njeseše walčk lenu); njemóžemy ju jako tajku tež teho dla wobhladować, dokelž jenož měrnje nimo džěše, njeporokowawši žonje, zo připołdnju na polu džěła. Pokazuje potajkim cyle druhi charakter, a móžemy ju snadź skerje k džiwim (lěsnym) žónkam zalčić (te tež předženje lenu a spěw lubowachu a připoł-dnju so pokazowachu). Něšto podobne je tež běła knježna, wo kotrejž je Rabenau něšto słowěkow w (nimale) přeněmčenyh Chóricach (D. F.) zapisał. Ta so pječa pokazuje přeco na swj. Jana Krěćenika a w „dwanace nocach“ (mjez božim dnjom a třomi kralemi) ze serpom w ruce a sio-mjanym wěńěkom na hłowje, čieho přez polo ducy. Žanemu njeje žeuje něšto zle načiniła. W kotru hodžinu so pokaže, so njepraji (Der Spreewald 140. Tež p. Veckenstedta str. 107). — Štož Veckenstedt praji, mjenujcy zo měješe připołdnica na hłowje serp kruće přirosěny (!), je wumyslana njewěrnosć. Tež to, zo drje bě kosmata a zo měješe konjace nohi, štož by ju z grabami zblížalo, njeje znate (str. 106).

*) ... Wot toho žěła, ako rowno žěłaju, celu gožinu hulicowaš. (Skjar-bošc.) Přir. tež bajku č. 53.

Překlepane žony a holcy su mudrje swoju wěc prawje pomažku powědała a přez husto přistajane słowa „haj, z lenom je jara, jara wulka hara“ čahnyše. Tajkim potom druhdy připočdnica hněwnje rjekny: „Tebje je čert mudru činil“, na což so zhubi. Podawamy tudy příklad tajkeho powědanja:

49. Z „grona“ wo lenje.

Hdyž něhdy mloda žónska na polu počdnjo přečaka, na nju připočdnica přiidže, zo by jej ze serpom hlówu wotčala. Jako pak mloda žona nutrnje wo swoje žiwjenje prošeše, připočdnica jeje próstwu z tym wuměňjenjom zwoli, zo by cytu hodžinu jenož wo jenej wěcy powědała. Žónska „hulicowašo“ wo lenje a z tym swoje žiwjenje zakhowa. Jeje „grono“ pak běše něhdže tajkele:

Hižo nazymu bur najlěpšu rolu k lenej wubjerje, ju podwora a włóči, zo by ju wot wšeje zeřiny dowučisćil. Hdyž je sněh wottał a hdyž slónce wyše stupa, je přenje džělo na roli, zo so k lenej ryje. Zryta rola so ze železnymi hrabjemi na drobne rozhraba, a hdyž je hladka a runa jako huno, potom so najlěpše a najčisćiše symjo na nju wusyje. Młode holčki na cyłym „kusu“ (zahonje) stopu při stopje symjo do zemje steptaju a njewustanu, hač su na druhim kóncu. Len skoro přenje łopjenka pušća, wón „wuschožuju“, ale nalětnje mrózy su wótre, a štóž ze sywom wutaje-chiř njeje, tomu len zmjerznje; te „raňše“ (zažne) leny su te krućiše.

Krasne nalěće pokračuje, kulki su „wosajzane“, nalětni wusyw je wobstarany, pilna hospoza khwata z džówkami na polo — len dyrbi być „plany“ (plěty), a wšelke su „zelišća“, kotrež pilna ruka z korjenjemi zwutorhuje. Skoro len „kwišo“ (kčěje), a radosć je wulka, hdyž je wjedro hojilo a stwjelco dothe zrostlo.

Žně su tu, tež len je zraťy, a z khwilkami, při raňšej rosy a w dešćowatych hodžinach muž a žona, syn a džowka „lan ryju“ a hnydom na roli rozpřesćeraju. Předotho njesmě ležeć, přetož symjo móhlo z hlówkow wuběžeć, ale w prawym času dyrbi so zwobroćeć, zezběrać a do „rejnikow“ (wulkich snopow) zwjazać a domoj na bróžnje dowjezć. Zubaty, železny „žerc“ je cyłe lěto na najstwjje wotpočował, ale nětko dyrbi do služby. Hospodař jón dosahnje, připasa jón w bróžni k ławcy, synje so sam na

nju a nětko započina „žernuč“; wotdžernjene hłowki so dele sypotaju, a hdyž je kopica wulka dosć, so „homłósijo“ a „hucyséijo“, a krasne symjo móže so do měchow sypać. Budže je hospodar předać? O ně, a tři raz ně! Služobny pónďže kóždy tydzeń raz „do woleja“, přetož „wolejnik“ je wubjerna pica za „zbóžo“ a „lany wolej“ je domjacym nuzny kaž wšědny khlěb. Kulki so do njeho tykaju, salat a górki so z nim začinjeju, a štó chceł te nasyćace „bundele“*) bjez wolija jěsé, a komu by tykanc stóžel, na kotrymž njeby dosć wolija było? A hdyž je so butra do města předała, je džěćom skibka z wolijom jara dobra.

Hdyž je „žernjony“ lan do snopkow a walikow zwjazany, dowjeze so něhdže do hrjebje, zo by tam wo tydzeń mokał, dokelž pak je to rybam škódně a tehodla zakazane, dyrbitej so policajej woći z butru, tučnom a drubimi tajkimi wěcami khětro namazać, a potom wón ničo njewidźi. Derje wumokany len so něhdže na „žyšćo“ (ržyšćo, šćernišćo) dowjeze, a tam jón hospoza a džowki „kšacaju“, kóždy snopěk so na spódnym kóncu kaž wěnc rozčini a so tak na zemju staji, powrjestło je na zwjěršnym kóncu. Po někotrych dnjach dyrbi so len „suwaš“, powrjestła so niže suwaju, zo by tež zwjěršny kónc derje wuskhnuł.

Hižo so k nazymje bliži. Hornje Serbowki len do pjecy stajaja, pola delnich pak so prjedy hišće „kľošĩ“, z drjewjaneju heju so po poł nocach na pjeńku do lena pjerje, tak zo tón so zmjehěi, a potom hakle so do „pjaca“ (masc.) staja, zo by so „husušył“. Hornjołužiske Serbowki len „terle“ (trěju) a tež we wšělkich delnich wsach hač do Gołkoje „lan terle“, ale prawa Delnjoserbowka jón „hošepujo“, a to čini tak: do lěwicy woznje horšć wusušeneho lenu a do prawicy hladku łopatku a potom tak dołho do lenu na stejacej descy pjerje, hač su wšitke pazdzerje wotpadałe. Kaž žónske w towarštwje len trěju, tak tež jich něhdže 5 abo 6 naraz „hošepjo“. Někotre horšće so ze šikom do „switka“ zwjazaju, a tajki so len khowa.

Zymne wětry duja po prózdnych zaľonach. Hospoza dže na najetwu, zo by len na wochlicy „cesala“, džěło pada na zemju a dobry len ma w rucy. Hdyž je džěło derje wutřasene, hotuje

*) Kule wot jara hustych jabłow w runklicynych łopjenach; hornjoserbscy: hoľbje.

so kudžel a rjana předliča dže na přazu k wjeselejš zabawje, hospoza pak předže domach „sebne“. „Nazajtra“ pyta so „mótej-dlo“ a pilna ruka mota wot „potacow“ a wot „cołkow“ přeco 40 nitkow do pasma, wot 20 pasmow ma „mótk“, wot 15 pasmow ma „półternik“ a wot 10 pasmow „žěłowego“ jedyn „tanšpjel“, — 6 mótkow du do štuki.

Po „zapusće“ dyrbi předženo bý warjene, „pałkane“, „powěšane“ a sušene, „tsapane“ a sukane, na „stašiwa“ (krosna) wite a přisukane. Hdyž je „njespěch wuhnaty“*), synje so mać abo džowka k „stašiwam“ a „žěla“, wona „chyta conk“ wot jeneho boka do druheho, „tapa“ z nohomaj a „nadwězujow“, hdžež nitka so „zryjo“.

Pilna ruka njeprěstanje, runjež tež raz „conk hopenjo“ abo „bardo se zbijo“, abo „štryk se zryjo“, doniž pát („lěwant“) hotowy njeje. Trodle na kóncu so wotřěžu, pát so z krosnow „hobjerjo“ a do „šlinkow zrěžo“. Zyma je so minula, trawnik so hižo zeleni, tak zo móže hospoza pát rozpřesćerać a bělič. —

Na wěži čepje jenu! Připołdnica so minje: pilna ruka a mudra huba stej ju wotehnałej.**)

H. Jordan: Lužica 1888, str. 77.

Takle wobćežuje připołdnica wosebje žony a džěci. Najbóle přikhadža na młode žony, na žony, kotrež maju domach małe džěci, wosebje pak na njedželniče, hdyž připołdnju wonkach na polu džělaju. Hewak tež so zjewja ludžom, kiž njejsu čisteje wutroby.

50. Přezpołdnica a njedželnica.

(Z Němješka.)

Žana njedželnica njedej čez połnje wonkach wostać na poli. Razka pak jo tola jena wonkach wostała. Tuž jo čišta k njej ta čezpołdnica. Su pak čecej pojedali: „Hdyž móžoš tu štundu čepojedać, njemožo éi ta čezpołdnica nic sćiníc.“ Tak jo tu njedželnica rowno len plěła a tuž jo jej chopiła pojedać wot lena, kajke wilke džěło to z tym lenom jo. Wona jej pojedášo: „Jo, z tymle lenom jo wilke džěło. Najpjerej dej buć rola čí-

*) Hladaj wo tym we wotdžěle „Kubołcik“.

**) Słowa we smužkach „“ sa delnjoserbske. — Přir. niže č. 50 a 54.

hotowana, poten dej buć tyn (h)noj wozeny a poten rola worana a poten len syty a poten plěty a poten ryty a poten rozkład'wany a poten horej brany a poten džernjeny a poten zas won porany a kład'wany, a 'dyž ležany jo, poten zas horej brany a do snopow (w)jazany, do pjecy tykany a sušeny a poten łamany a poten wočepany a poten chlowany a poten do kudžele hot'wany a poten pčedženy a poten sukany a poten snowany a poten nawijany a tkany a poten běleny a poten rězany a poten šyty a poten možoš se jen ledym woblesć.“ — Z tym bu ta štanda nimo a ta čezpołnica hopušći tu njedźelnicu.

E. Muka: Łužica 1889, str. 79.

51. Přezpołdnica w Załužu.

(Ze Žarnowa w D. Ł.)

W Załužu (Załužu) wostała ženska na polu přezpołnje skomzijo, a čišła jo čezpołnica ku njej a jo ju prašała, co wona jow gótujo. Wóna groni, wóna how lan plějo. Čezpołnica jo zase prašała, njewělich wóna, kotry cas dej wóna domoj byś. A ta ženska jo jej groniła, až wóna to zwónjenje njej' słušała a jolich to hyžno tak daloko. Ta pak jo groniła: „Ten cas jo hyžno dawno zajšel!“ a chopiła so z njeju rozgranjaš, až ta štunda se minula, a wó tom se ta čezpołnica zgubiła.

E. Muka: Łužica 1889, str. 61.

Teho, kiž jej njemóže na wšitke jeje prašenja wotmołwjeć, abo hodžinu (2) dołho wo jednej wěcy powědać, pak skóncuje, pak na wšelake wašnje khosta. Haupt podawa z přeněmčeneje wsy Džěžow (Diehse) powěsć, w kotrejž so powěda wo młodźencu, kotrehož je připołdnica do smjerće z prašenjemi zmorila, dokelž wón njebě čisteje wutroby; wón mjenujcy sedžešo připołdnju při swojej slubjenej, kotraž w trawje spaše, a přemyslowaše, kak by ju wotbył, zo by sej ju brać njeđyrbjał (Sagenbuch s. 78). W Hornjej Łužicy so praji, zo temu, kiž jej njemóže na jeje prašenja wotmołwjeć, šiju zwinjc*) abo jemu hłowu dospoł-

*) Tež temu, kiž před njej čeka. W přeněmčenych Kózlach (Kosel, p. Kamjenca) přidže p. na jenu žonu, kiž bě z džěscom na polu. Žona je ze strachom swoje džěčo na ramjo wzała, zo by čeknyła. Připołdnica pak je jej šiju zwinyla, zo je burowka z džěscom mrtwa k zemi padnyła. Haupt, s. 78.

nje wottorbnje, znajmjeńša pak jemu strašnu khorosć, z wulkim hłowobolenjom zjednocenu načini. Někotři (w Hornej Łuž.) wěrja, zo zetkanje z připođnicu (runje kaž z dźiwicu) přeco khorosć a na třeći dzeń smjeré přiwjedže. W Delnej Łužicy praja, zo tón, kotrehož njeje dospołnje skóncowala, tola skhromi (Schulenburg, W. Volkssagen 89). Najbóle pak so praji, zo temu, kiž k jeje spokojnosći njewotmoŕwa abo njepowěda, hłowu ze serpom wotrubnje; druhdy tež přinđže tak, zo to čłowjek njepytnje, a jemu wot zady hłowu wotrězuje, njeprašawši so jeho prjedy abo nježadawši sebi wot njeho něšto powědane měć (hl. niže č. 54). Druhdže so bajje, zo zakomdženého a njewotmoŕwaceho zadaji, do wutrobna storči a přez to jeho skóncuju*), abo tež zo jeho zežerje, tak zo ničó wjac po nim njewostanje, bač jenož drasta.***) Niže podata bajka č. 53 powěda, kak je raz připođnica mlodeho wowčerja a jeho stadło na kamjenje přewobročila. Marja Nykowa ze Zagorja mi powědaše: „Jedna baba jo na polu wusnula (w)đwanastej štundže. Da jej ta čespolnica wotrězala šwabicu (suknju) celu wót teg' žiwota. A dyž jo pótn ta žeńska wocučila, da jej šwabica padnula dolój.“ Schulenburg powěda, zo je raz připođnica konjej hłowu zežrała; to pak so mi zda býć změšenje z grabami.***) — Tu móžemy podać slědowace bajki.

52. Żowkowy.

(Delnjoserbsey.)

W Popojcach ma jano pólo to mjenjo „Żowkowy“, a to togo dła: Něga zěchu tři žowki tam na to pólo a wóstachu přez

*) Hdyž njeje wjacý powědać móht, je jeho připođnica do brósta storčila a na to wasnje jeho skóncowala. Tón čłowjek měješe lóžku smjeré (z Noweje Łuki).

**) Hdyž jej něchtó cyłu hodžinu powědać njemóže, dha wona jeho přewinje a póžrěje (z Roholnje). Přir. tež č. 52. Tež Schulenb., W. Volksth: 46. Die P... hat auch Leute aufgefrissen (Brama). — Tež w archangel-skej guberniji hroža džěcom: „ужо ты полудница съѣсть!“ Afan., Poet. wozzr. III, 137.

***) W. Volksthum 46: Slepjanski bur Leido paseše raz njedzelu konja zady hata Běžyny. Připođaju wusny. Bórzy přinđže připođnica a zežra konjej hłowu. Jako bur wocuči, bě kón bjez hłowy. — W Slepom so wjelé powěda wo grabach, kiž konje žerjechu (hl. wyše). Při tejle bajcy sebi bjezdžak naspominamy tamne powěšće wo grabach, kotrez su bjez dwěla z přičinu jeje uastaća.

póldnje wence. Wóni su se tam zgubili, a nicht njejo zgónik, zo su wóstali, a njejsu nic ak někake lapy za nimi namakali. Tomu pólu pak gronje „Žowkowy“ až do nětejšneho casa.

H. Jordan: Čas. Mać. Serb. 1876, str. 20.

53. Kamjeńtne stadło.

Hdžež so z Jěžowa do Němskich Pazlic dže, storka k pućej dele stare polo, kotrež hižo sta lět doho puste leži. Wjele kamjeni je tam na nim rozpjersene a na najwjetšim srjedža mjez nimi je znamjo muža wurubane. Ludžo sebi powědaju, zo běchu tele kamjenje něhdy stadło wowcow; tež jich wowčef pječa spi w podobje kamjenja mjez nimi. Jow na zelene, wobrosćene pólo čerješe wón najradšo běle wowcki a sydaše srjedž nich pod starym dubom, kiž tu tehdom steješe; tu so zabawješe ze swojimi mladymi mysličkami, tak zo husto zamysleny swoje wowcki pozaby. Tak so tež něhdy sta; wowcki nasycene po polu wokoło ležachu a miće wóčka na swojeho pastyrja wobročachu, dokelž pođnjo bě hižo khwilku nimo a na wšěch honach wokoło wotpočowaše pođnjowy měr. Hólčik pak teho njepytny. Nadobo přiwdá so k njemu připođnica a, kaž jeje wašnje je, prašeše so jeho, kak so z wowckami a z jich wužitkom za čłowjeski splah ma? Hólčik wjele powědaše, wšitko, štož jenož wědžeše, ale jara, jara pomalku so slónčko na njejbu hibaše. Poł hodžinki bě lědom powědał a njemóžeše sebi ničo wjacy wumyslić. Sty-skniwje wokoło so hladaše — a připođnica hněwna před nim steješe. Hólčik so ženje wjacy domoj njewróci a swoje wowcki k hródzi njepřihna. Jako jeho pozdzišo pytać běžachu, nana-kachu jenož kamjenje.

(M. Cyž w pražskej rkpnej „Serbowcy“ 1847—48.)

Po tym, štož bě hač dotal wo připođnicy prajene, wiđzimy, zo je wona wot ludži jako zły daemon wobhladowana. Hišće džensa praji so žortnje temu, kiž na polu přez pođnjo wostanje: „Njebojiš so, zo připođnica na tebe přiđže?“ A hdyž so za njej naprašuješ, rjeknu tebi stare žony: „Džakowane budž bohu; zo so wjacy njepokaže!“ Tuž bjez džiwa, zo sebi lud tež wšelake srědki přećiwo njej wumysli. Najlěpje je, ju cytu hodžianu (2)

z powědanjom wotdžeržować.*) Po někotrych bajkach móžeš na tajke wašnje připołdnicu na přeco wotbyć, tak zo so ženje wjacy njewróci. W jednej podobnej bajce sama připołdnica wozjewja: „Přewinjena so ja ženje wjacy njewrócu.“ W někotrych stronach praja, zo přewinjena připołdnica ženje wjacy tebo njewobćežaje, kiž je nad njej dobyl — druhdže pak powědaju, zo so přewinjena připołdnica z cyła ženje wjacy njewróci, a přez to sebi wukładuju, zo nětko wjacy njekhodzi. K temu druhdy lud přistaja, zo bě na tajke wašnje přezpołdnica wumóžena, z čehož slěduje, zo ju sebi lud w někotrych stronach pozdižo jako bludnu, khostanu dušu wukładowať.

54. Přewinjena připołdnica.

Něhdy w starych časach je připołdnica była. To běše běta žona ze serpom, kotraž při stónčnym wjedrje připołdnju po polach khodžeše, zo by ludžom, kiž přez połdnjo wonka džětachu, hłowu wotčala.

Raz dóndže připołdnica holcu na polu, kotraž přez připołdnje len plěješe, a chcyeše jej wot zaďy hłowu wotrubnyć. Holca so na nju dohladaŵši poskoči, zhrabny z mjezy swój serp a na njón pohladawši zawoľa: „Ja so njeboju“. Připołdnica rjekny: „Tež připołdnicy so njebojiš?“ Holca zawoľa: „Nikoho so ja njeboju!“ Připołdnica so wusmja a rjekny: „Ty so mi lubiš.“ Holca praji: „A ty so mi njelubiš, khiba zo by serp na trawu položila.“ Připołdnica rjekny: „To so hodzi“, pušći serp do trawy a potom dale rěčeše: „Ja chcu ći žiwjenje wostajić, jelizo móžeš mi cyłu hodžinu wo lenu powědać.“ Holca praji: „To sy zjebana; čehodla ja to njemóhla?“ Připołdnica rjekny: „Dha spytaj a powědaj.“ Holca sebi pomysli: „Ja budu kóžde słowo powědanja prawje rozčahować, zo prawje wjele časa

*) Powostanki wěry, zo je móžno zle duchy přez dothe powědanje wotbyć (možnoć przegadania albo zagadania duchów szkodliwych), zachowachu so tež pola druhich Słowjanow a pola Litwjanow w tym, štož sebi lud powěda wo připołdnicach, čertach a njebohich. Zajimawe je, zo je zhromadna wosebitosć jara mnohich baji teje družiny ta, zo předmjet dołheho powědanja, kotraž dyrbi čas spěšnišo zahnać, je plahowanje a přihotowanje lenu. J. Karłowicz, Wisła 1889, str. 275.

zańdže, a ja čim wěsćišo dobudu.“ Tuž započa a rěčeše rozčahujej: „Z le-nom je jaa-ra — jaaara — — wul-ka haa-ra. Najprjedy so rola přihotuje, polo so wora a włóči — a to wšitko dyrbi so prawje derje činić... Haaaj — z le-nom je jaa-ra — jaaa-ra — wul-ka haa-ra...“ Tole poslednje hrónčko při rozčahowacym powědanju jara husto wospjetowaše — a nježli bě poslednje słowa dorěčala, běše so hodžina dawno minyła. Připołdnica rjekny: „Ty sy dobyła; ja sym přewinjena — a přewinjena so ja nihdy wjacj njewróću.“ Tak rjekši a na serp zabywši připołdnica swoju stronu džěše, a potom jeje ženje nichtó wjacj wohladał njeje.

Pful: Łužica 1887, str. 70.*)

(25.) Schulenburg (W. Volkssagen 89) ma tule bajku: Jena žona je sebi wotmysliła na polu připołdnju wostać a so z přezpołdnicu hodžinu dołho rozrěčować. Tak tež sčini. Powědaše hodžinu dołho (11—12), a jako dwanatu ćapješe, njebě hišće z powědanjom hotowa; tuž dyrbješe přezpołdnica přeč a ženje wjacj so njewróči. — Po druhich přezpołdnica rjekny: „Nětko sy mi moju móc wzala, a ja sym swobodna a ty tež; tola druhi raz sebi něšto tajke njezwěr.“ Tak bě přezpołdnica wumóžena, přetož wona bě zaklata.**)

Štóž pak na prašenje připołdnicy wotmołwjeć njemóže, móže sebi wot njeje (kaž tež wot druhich złych duchow) tež přež to pomhać, zo wótčenaš wot zady bjez zastorčenja wuspěwa.***)

(26.) Tež tosta a doraněik, hdyž je při sebi nosyš, přezpołdnicu začěritej. Schulenburg (W. Volkssagen 86) piše: Jena žona, kiž měješe małe džěčo, ryješe připołdnju kulki, měješe pak zela při sebi. Tu k njej přińdže přezpołdnica a rjekny: „Hdy by při sebi doraněik a tostu njeměła, dha by te kulki ženje nje-

*) Cyle podobnu bajku podawa M. Róla w rkpnej. „Serbowcy“ (1866—67). Bajka jeho kónči: Prjedy pak, hač bě dokónčila, wotbi jena, a swět bu přež nju na wšě časy wot připołdnicy wumóženy. — Přir. č. 1 str. 105, pola Veckenstedta.

***) Přir. tež Veckenst. s. 108, č. 19.

****) Ponich, Laus. Monatschr. 1797, s. 747. Haupt 77. Šolta, Łužičan 1876, s. 169. Ja mam tón přiwěrku z Noweje Łuki a tež z druhich wsow.

woptała.“*) Potom so zhubi. Žona zasta hnydom z ryćom a džěše domoj. To bě runje připołdnju. —

Zo bych připołdnicynu powahu po luďowych bajkach dowury-sowať, podawam bajku z Jabłońca, po kotrajž připołdnica tež džěći přeměnja.**)

55. Přezpołdnica přeměnja džěćo.

(Mužakowska podrěč.)

Jedna njedźelnica była na poli a swóje džěće sobu na poli měta we humpali. Toć jo ta čespołnica čišta, jo džěće grabnuła a swóje tam šlapała. To jo widźeła susodka, kotaraž čipodla džětała. Pótn jo to druge džěće w tej humpali jare plakało, a toć jo ta mać ceła jo wezyé — a ta susodka jej zakazała a prajiła, žo to jo druge. Ta pótn njeje jo brała a dała mu plakaé. Pótn, 'dyž jo była ta štanda wokoło, jo ta čespołnica zasej čišta, jo to džěće chyćila a to prawe jo tam zas šlapała.

Powědaše Nagorecyna z Jabłońca.

Wot teje přezpołdnicyneje powahi, kajkaž sebi ju serbski lud nětko powšitkownje předstaja, so trochu rozdzěla, štož wo njej Sreznewskij piše. Po jeho zajimawych zapiskach njebě připołdnica tajka lóza, haj běše drubdy luďom dobra a přećelniwa a hakle potom, hdyž ju njeposłuchachu a jej napřećiwo džětachu, wědžeše so wječić a samopašnikow khostać. „Wo připołdnicy“, piše Sreznewskij, „so wjele hrózbneho powěda, tola pak so pódlu teho tež wěri, zo wona tež wjele dobrego čini... Připołdnju přińdže k žnějerjam a počina so jich naprašowaé, kak so jim žněje, kak wjele su posykli, kelko hišće wostawa k sykanju, kak su wusywali, wćóćili, kak je skhadžało, kćěto, zrajło, kak sykaju a wěja, mlóca a mjelu; za tym wšěm so naprašowaše teho dla, zo njebychu žnějerjo džětałi. Někotražkuliž dzowka drje chcyše wotmołwjeć, tola pak njechaše zastać džětać a poča syc. Tuž k njej přistupi připołdnica a plakaše, njechaše jej

*) „Wenn du nicht hättest bei dir den Dorant und den Dest, so hättest die Kartoffel nicht gekost.“

**) Hl. niže wotdźěl „Přeměnk“.

dać džětać. Hdyž pak hišće nětko holca njesćini připołdnicy po woli, roznjemdri so tale a poča jej wić hłowu, doniž ju dospołnje njezwiny, kaž róžičku wot stwjelca (Приполдница разсрдится, и давай сѧ крутить голову, пока совсемъ открутить, что цвѣтокъ отъ стебля). Hdyž so z njeju žnějerje wjesele a zwólniwje rozrěčowachu a dohladowať jich swaržoće, zo so lěnja, dha přikroći připołdnica k njemu a, byrnjež był sam hospodať abo hospoza, zadaji jeho a pušći bjez hłowy; čeho dla njechaše žnějerjam wotpočnyć dać.“ —

Z přezpołdnicu so w Delnjej Łužicy husto změšuje *serpownica*, tež *serpašyja* atd. injenowana. Tak tež w Zwahrowym delno-łužiskim słowniku čitamy: „Serpyschyja, eine Mittagsgottheit (oder Gespenst), sonst pschěspolniza genannt, bei den alten Wenden, von der erzählt wird, dass sie die in der Mittagsstunde allein auf dem Felde Verweilenden anzufallen und deren Häuse mit einer Sichel abzuschneiden pflegte.“ Na rozdźěl mjez woběmaj bytosćomaj přěni pokaza H. Jordan w Časop. Mać. Serb. 1876, str. 15. Hlowny rozdźěl mjez nimaj wotpočuje w tym, zo připołdnica jenož připołdnu (hodžinu, dvě), *serpownica* (*serpašyja*) pak stajnje po polach khodźi. Swoje mjeno widžomnje dosta wot teho, zo stajnje ze serpom (w ruce, pod pažu, w korbiku) khodźi a z nim šiju (hłowu) wotrězuje tym, kotřiž do žita, hročha atd. nutř lězu. Tehodla napominaju starši swoje džěci, hdyž chcedža do hročhu truki torhać hić abo do žita po „módracki“ lězć: „Cakaj, cakaj, serpjelšyja bužo přijš!“ Abo: „Nježišo tam nutř, tam jo *serpownica* (abo *serpašyja*)!“*) Hewak so wo njej ničo njepowěda; jeje podoba so dale njewopisuje, jenož w Jordanowej bajcy so praji, zo je bjez hłowy khodžila. Hewak so wopisuje jenož tehdom, hdyž je z přezpołdnicu změšana; tu ma podobu staroje baby, kaž přezpołdnica (Žylow, Skjarbošć). Zwahr (kiž ju tež z přezpołdnicu změšaje, kaž bu hižo prajene) powěda, kak je ju raz jedyn Serb zahnať z wobroćenymi hrabjemi: „Jedyn, kotrehož je na polu překhwatała, spyta podarmo z dzeržakom hrabi so přećiwo njej wo-

*) Schulenburg, W. Volksthum 66. — Toła druhdze na runje tajke wašnje tež z připołdnicu džěcom hroža: Nježišo tam nutř, tam šari (sedzi) ta přezpołdnica“ (ib. 45). Widzeć je, kak so wobě bytosći změšujetej.

barać; hakle potom, jako je hrabje wobročić a ju z jich zubami bił, serpyšyja čekny.“ Jordanowa bajka wo serpownicy je tale:

56. Serpašyja.

(Delnjoserbsey.)

Serpašyja je wjelika žeńska, ta chójži přez głowy a ma serp spód pažu. Wóna njechójži jano přezpołdne, ako přezpołdnica, ale stawnje po pólach. A žišam, kenž do žytow abo pšenicy lěžu, aby tam módracki, kukol a druge kwisenki tergali a při tom žyta stepcu, tym wóna ze swójim serpom głowu wótrěznjo.

H. Jordan: Časop. Mać. Serb. 1876, 20.

To je wšo, štož móžeš w Delnjej Łužicy wo serpownicy (serpašyji, serpjej habje atd.) słyšeć.*)

*) Tudy dyrbju pokazać na cyle podćisnjenu bajku wo serpu (= serpownicy), kotraž je woćišćana w Máchalowej knizy „Nákres slov. bájesłowí“ (howak jara zastužbnym džětu, jenož w lužiskim wotdžěle njezbožownym) na str. 136. Tu z wopřédka steji: „Serp je žona w dołhej, běžej drasće . . .“ Hižo to so njeđa myslí; žona tola njebudže měć mužske mjeno. Hižo z toho so da suđić na němske źórło (die Sichel) — a te źórło je k. Veckenstedt. Tón mjenujcy praji we Verhandl. der Berl. Anthropol. Ges. 1877 na str. 21: Ferner tritt uns diese Sichelfrau (t. r. serpašyja) unter dem Namen Serp in folgender Schilderung entgegen: „Das Weib war bekleidet mit langen weissen Kleidern, ihr Gesicht konnte man nicht sehen; in der Hand hatte sie eine grosse, scharfe Sichel, weshalb sie auch den Namen Serp führte. Sobald es Mittag war, trieb die Serp alle Leute vom Felde nach Hause, und die nicht freiwillig gingen, die schlug Serp mit ihrer Sichel so lange, bis sie ihn fortbrachte. Sonst wohnte Serp in Furchen und wartete auf Kinder, welche in die Schoten gingen, hieb ihnen dann den Kopf ab und steckte diesen in einen Sack.“ (Für diesen Vortrag aus dem Böhmischen übersetzt von Herrn Lehrer Jordan in Papitz.) Potajkim najprjedy k. Veckenstedt praji, zo lužiska serpašyja ma w bajcy, kotruž hnydom podawa, mjeno serp (die Serp!) — a na kóncu we spinkach wojewjwa, zo je ta bajka poprawom džěska a zo je ju za jeho přednošk serbski spisaćel k. H. Jordan přeložil. Čemu nětko wěrić? Ani jenemu ani druhemu. Přenjemu njemóžemy wěrić toho dła, dokelž nihtó w Serbach žónskeho daemona z mjenom „serp“ (ta serp!) njeznaje a dokelž bajka, kotruž k. Veckenstedt tudy podawa, je woprawdže čěskeho pokhoda (kaž niže dopokažemy). Toła tež to njeje wěrnó, zo je k. H. Jordan tule bajku za Veckenstedta přeložil! Knjez Jordan to (w privatnym lisće) za hołu řžu wojewjwa ze słowami: Njejsom za Veckenstedta žednje nic z čěskego přestawit! Joli až to tam stoj, ga je to zeřđgane.“ To je charakteristika

W někotrych stronach (w Žyłowje) slyši so druhdy za „serpownica“ tež „*přišerpańc*“ (masc.), tola pak jenož tehdy, hdyž džěcom wobaraju, zo njebychu do žita nutř po „módracki“ lazyli, ze słowami: „Njejžišo tam nutř, tam jo přišerpańc (abo serpownica)!“*) Ničo bližše pak so wo nim njepraji.**)

Veckenstedta. Knjez Máchal njedyrbjał tu bajku we swojim džětu jako serbsku wozjewjeć, dokož tola sam Veckenstedt na kóncu we spinkach jeje česki pokhod připóznawa a sam ju pozdžišo do swojeje zběrki přiwzał njeje. Veckenstedtowy a Máchalowy Serp njeje ničo druge, hač česke „kosířky“. Je mi drje ósmne, zwotkel tehdom Veckenstedt tu powěsć wza (móže być, zo měješe privatne žórło) — tola česka powěsć wo „kosířkách“ (wočišćana pozdžišo w l. 1882 w „Pohádkách a powěstech...“ Slawije str. 82) je jeho bajcy tak podobna, zo nam bjezdžak na mysl přikhadža. Podawamy ju tudy: „Ty (= kosířky) byly oblečeny v bílý, dlouhý šat, který však každý... na své hřišné oči nemohl viděti. V ruce pak měly dlouhý kosíř... od čehož také jméno jejich „kosířky“ vykládají. Jakmile poledne uhodilo, houly kosířky všechny lidí s pole domů, a kdo dobrovolně jíti nechtěl, toho kosířky svými kosíři sekaly tak dlouho, až jej domů donutily. Jindy bydlely kosířky tyto v brázdách a čekali na děti, jež do hrachu na lusky chodily; tam prý jim hlavu usekávaly a do pytle strkaly.“ To je słowo po słowje hač do najmjenšich detailow Veckenstedtowa bajka, to so njehodźi přěć. —

Na str. 109 praji Veckenstedt, zo džěći serpownicy tež „Anna Subata“ praja, kotruž tež (wot str. 112) jako wosebitu bytosć wopisuje. Hana Zubata je (po sobudžělenju k Jordana) historiska wosoba; bě to mandželstwo-lamańka, kotrejž hu w Golkojcach hłowa rubana. A dokož je wotěata hłowa na přihladowarjow zuby šěćića, tehodla te mjeno. Marja na Pjeńku (Veck. str. 113) je snadź jenož druge mjeno za „Hana Zubata“.

*) Schulenb., W. Volksth. 66. Tam tež praji: „Prišerpańc ist die serpownica.“

**) Tež Veckenstedt, kotryž jeho mjenuje poserpańc (str. 54) ničo wjacj wo nim njeposkića. Tola pak ma wjacj powěsći wo serpu a serpelu. Wopisanje hrózbneho serpa (der Sichelmann) ma Veck. z Baršća (Forst) a ze Stareje Darbnje (Alt-Döbern), potajkim z přeněmčenyh stron, a tuž je njemóžemy hižo teho dla do serbskich bajkow přiwzać. Wyše (hl. Lutki) pokazachmy, kak jara, haj druhdy dospójnje rozdžělnje powěsće maju němske strony Łužicy, tak zo je dyrbiny jako wosebite powěsće němskich wobydlerjow prjedawšich serbskich stron wobhladować a nie k serbskim lićić (k. Máchal pak te wopisanje na str. 136 jako serbske podawa). Z teje sameje přičiny nima za nas wažnosće č. 13 na str. 56. „Die Přezpolnicer“ (běte mužiki připódnju na polu), dokož su z přeněmčeneje Stareje Darbnje. Druhe powěsće wo „serpu“ a „serpelu“ (č. 3—11) su drje ze serbskich stron, dokož

Přikladzamy k wukładowanju tychle bytosći.

Wyše hižo podachmy ludowe wukładowanje připołdnicy jako zakuzłowaneje knjenje, kotrež tudy na swojim městnje hišće raz naspominamy.

Haupt, Šořta a Pful ju wukładuja jako personificirowany wopar (Sonnenstich), potajkim jako bytosć, přiwuznu „morej“ abo „smjertnicy“.*) Swoje wukładowanje podpjeraju z tym, zo připołdnica připołdnju a jenož při slónčnym wjedrje khodžeše a zo druhdy ludžom khorosć načini. Tež K. Haberland mēni: „Die Personification der das Gehirn afficirenden übermässigen Sonnenhitze in dieser Mittagsfrau ergibt sich leicht aus der Angabe, dass sie bei umwölktem Himmel oder nahendem Gewitter sich nicht sehen lässt.“**)

Nas pak te wukładowanje njespokoja, z najmjeńša nic jako hlowne wukładowanje připołdnicy. Po nim bychmy přinuzowani byli ju na jedyn skhodženek z morom a smjertnicu postajić, štož njemóžemy. Jeničey to, zo so připołdnju a w slónčnych dajach pokazuje, njedosaha po našim zdaću k jeje wukładowanju, hač runjež to sobu słuša k wažnym rysam jeje charaktera.

Wšak je znate, zo so doba wokolo připołdnja wobhladuje z cyřa jako hodžina duchow, podobnje kaž pońoc — štož je

pak ničo podobne njenadeněžechmy a tež pola druhich zběraćelow njenakhadzamy, njemóžemy je přiwzać, hdyž njewěmy, hač su prawe abo poděisujene. Tež wo tym nam ničo znate njeje, hač so w někotrych stronach woprawdže „serp“ za „serpownica“ atd. praji. Z tychle rědkich, njejasnych a z wjetša jara njewěstych abo tež njeserbških powěsći je sebi Veckenstedt wutworil cyřu swójbu mužakich přezpołdnicarjow, serpow, serpjelow, poserpawicow a serpyšyarjow jako pendant k přezpołdnicam, žónskim (!) serpam, serpownicam a serpašyam. Haj wón skónčnje dóndže k temu wusudej, zo mjena přezpołdnicař (wot njeho sameho wutworjene) a serpyšyjař (tež) su přenjetne a zo hake z nich nastachu feminina přezpołdnica, serpyšyja přez spusćenje i na kóncu! (Verhandl. d. Berl. Anthropol. Gesellsch. 1877, 24.)

*) Haupt, Sagenbuch, str. 78. Šořta, Łužičan 1876, str. 168. Pful, Łužica 1887, str. 70.

**) Karl Haberland: Die Mittagsstunde als Geisterstunde, w Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft 1882, 318. Čěska „polednice“ přečiwo temu lěta we wichorn.

Haberland wobšěrnje pokazaŕ. *) Jako běchmy maŕe džěci, nan je nas přeco swariŕ, hdyž při wobjedže rěčachmy abo so smějachmy; tak tež w Rusowskej zakhowuja při wobjedže ćicho. **) Ze serbskeje Łužicy móžu podaé sem słušace slědowace powěšće a přiwrerki: Na bórkwowskim „grože“ pječa wustupuja druhdy stare murje a nasypy, kotrež so z dypkom joneje hodžiny zaso minu. ***) Připoŕdnje so z cyŕa jako njezbožowna hodžina wobhladuje: připoŕdnju njesměš džěci niže lěta bjez dohlada wostajié, hewak budža přeměnjene, †) připoŕdnju dyrbja nježželniče we ŕožu byé, džěci, připoŕdnju narodžene, budža njezbožowne, připoŕdnju njesměš tež wusywaé atd. ††) Připoŕdnju pokazuja so abo wosebje swoju móé maju tež druge mythiske bytosće, kaž džiwica, lutki (hl. bajku č. 23) atd. Wo tym swědči tež tuta bajka:

57. Připoŕdnju při rěčey.

Srjedž Prabi a Lutyjec we dole wjedže přez rěku Čornicu wysoka kamjeŕtna ŕawa. Ludžo powědaju, zo tam wo dnju a w noey šeri. Raz je tam jedyn muž připoŕdnja dwanaéich přez tu ŕawu šoŕ a je widžaŕ we wodže staru žónku skhilenu sudobje wopŕokowaé a je na nju zawoŕaŕ: „Žónka, što dha ty tudy tola činiš?“ A duž je so ta žónka zhubiŕa. †††)

Powědaše k Mucyna z Wulkeho Wosyka.

Tež to, zo připoŕdnica ludžom druhdy khorošé naćini, nje-
dosaha jako dopokaz teho, zo je wona personifikacija wopara. Wšak so wo wšelakich lěsnych a jim přiwrznych daemonach z cyŕa praji, zo khorošće naćinjeja, kaž wo ruskich lěšich, ††††) wo našej džiwicy (hl. wyše), wo směrkawje (niže) atd.

Připoŕdnica je bjez dwěŕa pólny daemon, wobstražowafka polow, přiwrzna z wšelakimi lěsnymi daemonami, z kotrymiž je

*) Hl. tež Sumcow, *Культурныя пераживанія*, Kijew 1890, § 43. Священное значение объединяго времени, str. 113.

**) Přir. tež: Sumcow l. c.

***) Rabenau, *Der Spreewald* 138.

†) Hl. wotdžěl „Přeměnk“.

††) Schulenb., *W. Volksthum* 86.

†††) Móžemy ju najskerje k wódnym žonam přiŕiéé.

††††) Máchal; *Nákres* ... 125.

jenajkeho pokhoda, abo wot kotrychž najskeršo runje wukhadža. To dopokazuje wjele jeje samownosći a přiwerkow wo njej, kaž tež wosebje jeje najbližša přiwnosć ze „serpownicu“ a podobnymi eminentnje pólnymi byćemi.*) Ze serpownicu, serpyšyju atd. so dospołnje kryje — jenički rozděl mjez woběmaj je tón, zo serpownica stajnje po polu khodži, připođnica pak jenož připođnju přikhadža. W pruskich delanach je wašnje, zo so za připođnicu někotre stwjelca na polu stejo wostaja — přez to ju zjawnje jako pólneho daemona připóznawaju; při žnjach wostajene někotre stwjelca na polu su widžomnje někajki wopor připođnicy. Podobne wašnje maju (abo mējachu) tež Němcy a Litwinojo; posledni praja, zo te stwjelca wostajeja za „Rugiubobu“, t. r. za babu žita.***) Tež to ju jako pólneho daemona charakterisuje, zo so přeco jenož na polu zjewja, zo druhdy přikhadža z walčkom lenu, zo so najbóle wo plahowanju teje rostliny naprašuje a zo (kaž tež serpownica) khosta tych, kotřiž do žita atd. lězu a jo steptaju. Jeje pokhod wot lěsnych daemonow abo jeju přiwnosć z nimi zjawnje wupraja bajka č. 46, hdžež so runje praji, zo su připođnicy dźiwicyne sotry; dale widžimy dopokaz teje přiwnosće w tym, zo ju lud z lěsnej žonu změšuje; pódla teho lud praji, zo připođnica z lěsa přikhadža. Wona so zjewja jenož w léce, kaž ruski lěšij, polewik a druzy lěsni daemonojo. W staročěskimaj słownikomaj (w Mater Verborum a w słowniku Klena Rozkočaného) přeložuje so (w přenim) „driades, deae silvarum“ a (w drubim) „satirus“ — poludnice; z teho slěduje, zo stari Češa na nju kaž na lěsneho daemona pobladowachu.***)) Z lěsneho daemona nastaj pólny, kaž z cyła lěsni daemonojo husto do pólnych překhadžeju.†) Tež při-

*) „Te serpjelbaby su te čezpólnice byli“, prajachu mi w Slepom.

***) J. Hanuš, Bajeslovný kalendář 197.

***)) Zibrť, Staroč. výr. obyčaje, 217.

†) Mannh., Ant. Wald- und Feldkulte 200. — Stari Serbja mējachu najskerje wjacy podobnych pólnych daemonow. To můžeme z Mannhardtom (Ant. Wald- und Feldkulte 127) sudzić z wašnja přihotować „stareho“. Wo tym piše Mannhardt, řečo wo wyše naspomjenym włoškim salvanelu: „Und wenn um Mantua eine menschlich gestaltete Puppe im Saatfeld „Salbanello“ heisst, so ist das genau der Silvanus agrestis. Auch sonst finden sich nãmlich Spuren, dass die Popauze oder Vogelscheuchen im

wuznosć připołdnicy z němskej Kornmuhme (Roggenmuhme, Kornweib) rěči za to, zo dyrbymy ju k pólnym (a sobu z tymi k lěsnym) daemonam přiličić. Tež Kornmuhme kaž připołdnica khodži w horcych dnjach připołdnju po polach a khosta tamnych, kiž přez połdnjo na połu džěfaju.*) Starogrichiscey (a romjanscy) pastyrjo bojachu so připołdnju piskać na pišćel abo hewak někajku haru činić, zo njebychu pana (fauna) z jeho připołdnjoweho wot-počinka wubudźili a jemu přez to přičinu k wjećenju dali.**)

Serbska připołdnica a serpownica matej, kaž bě na wšelakich městach hižo naspomnjene, tež pola druhich słowjanskich ludow přiwuzne bytosće. Te su: pola Čechow polednice, poludnice, kosírky a mužski poledníček,***) pola Polakow przypołudnica atd., pola Rusow полудница. Najbóle do zabyća padže

Saatacker ursprünglich nicht sowohl aus nüchtern praktischen Zwecken hervorgegangene Schreckmittel für die Vögel gewesen sind, sondern dass sie Darstellungen des Vegetationsdämons waren, der in positiver und negativer Richtung zugleich wirksam Ungeziefer vertreibt und Wachstum fördert. So wird in Königswartha „(Rakecy)“, Kr. Bautzen, die den Korngestalt darstellende beim Ausdrusch der letzten Roggengarbe aus einem mit Stroh ungewundenen Holzkreuz gefertigte Menschenfigur, der Alte oder Stary, bis zum Frühjahr verwahrt und dann mit Rock und Hut bekleidet und mit einem Besen in der Hand ins Krautfeld gesteckt.“ Tute wašnje wustupuje hišće w druhich podobach. Serbske wašnje „stareho nosyć“ na so tak: posledni snop žita, kiž je na lěto womlóčeny, so wot služobnych holcow do mužskeje podoby zwjaza, z pisanymi powjazami wudebi a z wyskanjom na dwór njese; při tym wšitcy wołaju: „Tu njesemy stareho!“ (Schmidt, Briefe aus der Niederlausitz 1780, str. 206. — Časop. M. S. 1884, 128.) — Muka (Časop. M. S. 1882, str. 29 pozn.) naspomina druhu podobu teho wašnja. W někotrych stronach mjennjey sěinja wotročcy při womlóčenju žita w nalěcu słomjaneho muža a přibija jeho mjelčo na bróznjowe wrota temu susodej, kiž hišće womlóčil njeje.

*) Zeitschr. für Völkerpsych. 1882, str. 312.

*) Ib. 313.

* *) Haberland w Zeitschr. für Völkerpsychologie 1882, str. 312 praji (po Wolffowej & Mannhardtowej Zeitschr. für deutsche Mythologie und Sittenkunde, Göttingen 1853—59): Die Wendische Lausitz kennt auch noch ein Mittagsmännchen, welches mit verschiedenem Schabernack die Menschen zu vexiren liebt, indem es beispielsweise als kleines Männchen mit einer grossen Hücke Holz erscheint und den mitleidig Unterstützenden unter schallendem Gelächter sich plötzlich in einem Sumpfe befinden lässt. Žórlo

ruska „poľudnica“, wo kotrejž so ližo jara malo powěda.^{†)} Najwjacy bajkow wo njej maju lužiscy Serbja.***) Wot českeje „polednice“ wotkchila so naša připoľdnica wosebje přez to, zo so jenož na polu pokazuje, mjez tym zo česka „polednice“ do wsow, haj samo do khěži nutř khodži. Pódlá tego pak so wo českej „polednicy“ (ua Morawje) bajje, zo ma konjace nohi.***)

Směrkawa.

Podobna bytosć kaž serpownica a připoľdnica je tež *směrkawa*; kaž připoľdnica připoľdnju, tak khodži „směrkawa“ wječor po slóněčku, na čož ližo jeje mjeno pokazuje.†) Pful tež poznamjenja, zo wječor po slóncu khodžeše *brunčadło*;††) wo tym pak dale ničo njezhonich.

Směrkawa bě hač do Schulenburga, kiž wo njej něšto słowčkow zapisa, w serbskej literaturje dospołnje njeznata. Njenaspoмина ju žadyn wot zběračelow serbskich powěsći a bajkow, haj samo jeje mjeno w žanym słowniku njenamakany.

Schulenburg wo njej praji: „Směrkawa přikhadžeše po slóněčku, abo tež cyle po ómje. Tego dla starši njepušćeju maće džěci na směrkanju won, dokelž stróžele wot směrkawy su najhórsše. Přeciwo tym je najlěpše dać džěsću lžičku sele z wodu; tež stróželowe zelo (*Centaurea jacea* L.) je přeciwo nim dobre.“ (Ze Slepoho.)†††)

teho sobudžělenja je Gräve, kotryž na str. 59 rěči wo *Mittagsmünchen* oder *Weibchen*. Ta bajka pak, kaž kruće mjenju, je z němskeje Łužicy, kaž nimale wšitke bajki pola Gräve (wšak tež serbske mjeno tego mužika njepřistaja, mjez tym zo připoľdnicu, bože sedleško atd. serbski mjenuje).

) Afanasjew, *Poet. wozr.* III, 137. — Sumcow, *Kult. Perez.* 113.

**) Kak hluboko w serbskim ludu je so wěra do připoľdnicow zakorjenila, wo tym swědča ludowe přistowne prajidna wo připoľdnicy, wyše podate, a wšelake městne powěsće. Tak so w Błobošojcach pokazuje kamjeń, na kotrymž je pječa připoľdnica sedžala. Kamjeń je šěry, z mochow wobrosčeny a horjeka wusedžany (Schulenburg, *W. Volksth.* 45). Sem słušatej tež bajcy „Žowkowy“ a „Kamjenitne stadło“.

†*) *Slavia*, Poh. a pow. naš. lidu 81. — Máchal, *Nákres* 198.

†) „Směrkawa“ wot směrkac, dokelž jenož na směrkach, při směrkanju khodžeše.

††) Łužica 1837, str. 70.

†††) *Wend. Volksth.* 67.

Po tym sobudźělenju by so serbska „směrkawa“ dospołnje runała českej a morawskej „klekánicy“ (klekánice, klekánica, tež masc. klekáníček), kotraž pječa tež khodži wječor po přebijenju abo „po klakanju“ (čes. „klekání“) po wsy a hjerje džědi, kotraž so hišće wonka komdža.

Mi pak je so radžito wuslědźić wo njej w ludze wěru, kotraž ju nimale na jedyn skhodžeńk z připołdnicu staji a přez to nam jeje byće wujasnja a wukładowanje wolóža.

Směrkawa je znata jenož w Hornjej Łužicy, *) hač runjež tež tu hižo jenož tam a sem ju lud pomni a wo njej sebi ředke bajki baje; w mnohich stronach hižo dospołnje do zabyća padže.***) Schulenburg wo njej zasłyša w Slepom a Miłorazu, ja pak w Spalach, Nowej Łncy a Worklecach.***).

Mój powědar z Worklec praješe: „Směrkawa jo přišla wječor na polo kaž připołnica, a so tež ludzi naprašowaše. Při kotrymž džěle je směrkawa ludzi namakała, wo tym su woni jej hodžinu dołho powědać dyrbjeli.“ Příklad tajkeho zetkanja z připołdnicu wón tež znaješe:

58. Směrkawa.

Z Worklec Budarjec su byli 3 služobne holcy a te su raz hejduš torhali. Na to přišla směrkawa, ta jo jich horje zdžeržala, a jim njeje dotorhać data tu hejduš. Hdyž su woni dom přišli, dba jo Budařka swariža, čoho dla njejsu hejduš dotorhali. Wone su prajili: „Wona jo směrkawa na nas

*) Schulenb. l. c. drje zapisa (z Miłoraza): In Gahre (Garej w D. Ł.) sagten sie „die Smerkawa war ein Gespenst“ und sie drohten: „Ta Smarkawa b'žo će činać.“ Z teho pak njemóžemy sudźić, zo ju tež w Delnjej Łužicy znaja; tute sobudźělenje z (hornjoserbskeho) Miłoraza słuša najskerje do hornjoserbskich wusměškow wo Delnych Serbach — tajke wusměški husto paroduja delnjoserbsku řeč, druhdy woprawdže jara směšnje. Wšak „smarkawa“ (dł.) je poprawom — smorkawa (šnupa). „Směrkawa“ by dl. kliněalo „zmjerkawa“.

**) Móžemy sudźić, zo hižo dawno w někotrych stronach wo njej ničo njepowědaju a ju njepomnja, dokelž ničo wot staršich zběraćelow wo njej ničo njewě.

***) W Ptačecach słyšach: „Hdyž su ludžo dołho na směrkach na poli buli, da so z kachli něšto wahiło a jo prajilo: Wili wali, kak se ja z tych wašich kachli dele wahi(oh).“

přišla.“ A nět njejo wona jim njedželu na reje hić dať. Wone su tola na reje šli a potu sebi njejsu dom zwěřili. Potu jo sej je grofa hólowať.

Powědaše stary braška Wincař z Worklec.

Podoba směrkawy so bliže njewopisuje.

Štož runje wo njej podachmy, podpjera jenož naše wukładowanje připołdnicy jako pólneho daemona. Wobě, připołdnica kaž tež směrkawa, buštej wuslědowanej z přenjetneho pólneho daemona, wobstražowarja polow, spěchowarja přiběranja pólnych rostlinow atd., kajkiž je w serbskej wěrje hač do džensnišeho serpownica. Kaž wšelake duchi z cyła, tak měješe tež tónle pólny daemon wosebje swoju móć w potajnymaj hodžinomaj připołdnjoweje ćišiny a wječornych směrkow. Zetkanje z nim móžeše so po ludowej wěrje stać najbóle připołdnju abo na směrkach, tuž so najwjacy powědaše wo zetkanju z tym daemonom w tychle dobach — a na tajke wašnje móžeše nastać wěra do připołdnicy a směrkawy. Lud zaby, zo stej wobě poprawom ta sama bytosć — zaby tež, zo stej poprawom serpownica sama.*)

Worawy; wurlawy.

Wurlawy abo *worawy* su jenož w namjeznych stronach wočoło Čorneho Khołmca a Łutow znate, potajkim su powěsće wo nich na tajku maľu, haj hišće na mjeišu wokolinu wobmjezowane, kaž bajki wo grabach, z kotrymiž su worawy (wurlawy) bjez dwěla přiwuzne.

Wone běchu žónske byća, kotrež w lěsach (w holi), na hórkach bydlachu a so wo dnjo khowachu; wječor pak z dypkom džesaćich su z hole won na pola a tež do wsy jěli a tuďy su z wulkej haru worali. Póďla pak su wosebje za tym bladaľi, hač hišće žana předlića předže; teho dla žony a holcy jenož do džesaćich předžechu. Kotraž pak tola sebi zwaži dlěje přasć, móžeše wěsta być, zo na nju „worawy“ přidnu. Džěše-li po džesaćich z přazy, so k njej „worawy“ přidachu, jej počne mjecki wrjećenow dachu a jej přikazachu, zo ma je za hodžinu počne napřasć; předžeše-li domach po tej hodžinje, sunychu jej

*) Druhdze pak (w Čáskej, Pólskej a Rusowskej) přenjetau bytosć (porno našej serpownicy) hižo z cyła njepomnja.

mjecki z wrjećenami přez wokno z tej samej prikaznju. Kotraž pak njebě w postajeny čas z džělom hotowa, móžeše so ze žiwjenjom rozžohnować, přetož „worawy“ ju skóncowachu. Mudre žony pak wědzachu sebi pombać — napředžechu na kóžde wrjećeno jenož jednu nitku tak, zo njeby drjewo widžeć bylo, přez čož bu wrjećeno poľne. Zjebane „wurlawy“ njemóžachu tajkej překlepanej žónskej zeškodźić, zawoľachu jenož hněwnje „Čert je će mudru činiť“, hrabnychu mjecki z wrjećenami a so minychu.

Tajki wobraz „wurlawow“ móžemy sebi sćinić po scěhowacych bajkach:

59. Wurlawa.

(Z Čorneho Khoľnca.)

W starych časach su te wurlawy byli. Te su z holow do wsy přišli a mjecki wrjećenow při sebi njesli. Wo wsy su za tym hladali, kotra žona by wječor dlej džesaćich přadła. Jelizo wurlawa tajku nadeńdže, kiž po džesaćich předžeše, tej přepoda te wrjećena z tej prikaznju, zo ma je za hodzinu poľne napřasć; po hodzinje so wróci, a njeběše-li napředžene, dha wurlawa předlěu skóncowa.

Raz pak je jena žona na kóžde wrjećeno nitku napřadła a na nje nawiła, tak zo móžeše za poľne plaćeć. Wurlawa přińdže a tajke džělo widžo rjekny rozžobjena: „Čert je či tón rozom dať!“

H. Jordan: Časopis Mać. Serb. 1877, str. 109.*)

60. Wurlawy a předlě.

We starym času jo dejala kóžda pčazaniča (přelča) džesaćich dom buć, hewak by čišli te wurlawy. Ze wsy won čed (před) Khojńcom (Khoľmcom) su byli młynkecy. Te su měli dvě džowce, kiž stej do wsy na pčazu khodžitoj. Raz njejestej džesaćich dom buľoj, a 'dyž stej ze wsy won wuľtoj, su jima te wurlawy napčeciwo z teje Kamjenskeje hórki jěli. A duž jima njejsu nutř dać chcyli a su žadali, zo wonej dejitej jim te mjecki wrjećenow napčasć. A wonej stej jim lubitoj,

*) Veckenstedt sćini z teje bajki dvě čisle, wo kotrymajž praji, zo ma je z Popoje (str. 117). Tam pak, kaž wšudžona w Delnjej Łužicy, su wurlawy cyle njeznate.

zo to budžotej. Duž su jej nutř pušćili a z woknom te njecki wrjećenow nutř sunyli. Duž stej wonej kóždóm' wrjećenu jenu nitku zwiloj a zasej won sunyłoj. A duž su te wurlawy prajili: „Čert jo wama tón rozom da!“

Powědaše Lejna Bačarjec (něhdže 20lětnja) z Čorneho Khołmca.

61. Worawy.

Moja baba je mi powědała, až su te worawy wječor po dźesaćich na wsy worali, haž bu šykno kyrkotało. Dyž by jena žeńska po dźesaćich byšćer pčadła na rjećeno, ha by jej lnydom ceło kortko rjećenow z woknom nuč (nutř) sunyli a te dejala wona duž napčasé. Dyž njebu wona napčadła, ha bu woni ju wokoło sporali. A duž su potom te žeńske tak mudro byli, až su na kóžde rjećeno nitku napčadli.

Powědaše stary Gołbin z Łutow.

Worawy abo wurlawy su widžomnje lěsne žony, kotrež su kaž so zda jara zblížene z wichorowymi daemonami — kaž z cyła w charakteru wšlakich dźiwich ludźi widžimy zjednoćene samownosće duši štomow a wichorowych duchow.*) Jako wšitke dźiwje žony lubowachu předženje lenu a dawachu jón žonam prásć, přebywachu w lěsach a na horach. Do wsy su jěli a na nawsy su z wulkej haru worali — to jich jako wichorowych daemonow woznamjenja. — Swoju móe mějachu po dźesaćich, potajkim wěstu hodžinu, jako khostanje dyrbješe žona abo holca za hodžinu napředžene mječ; dźiwachu jenož na to, zo bychu žónsko do dźesaćich dom byle a zo nječychu po tej hodžinje přadłe — mužskim njejsu ženje škodžile; za njedokonzane dźeło žónske kóncowachu — tola žónske wědžachu je tež jebać. To wšo jich zbliža z připoldnicami a sněrkawami; wot nich so worawy přez to rozdžěleja, zo lěpje wobkhowachu charakter lěsnych daemonow, mjez tym zo tamne hižo nimale dospołnje do pólnych daemonow přendžechu.**)

*) Mannh., Baumk. der Germ. 146. — Ant. Wald- und Feldk. 39.

*) H. Máchal we swojhn „Nákresu“ (175) mjenuje wurlawu při mórawje; praji, zo stej to synonymje. Z čeho tak sudźi, njemóžu zapřijeć; mórawa tola přikhadža do jstwy nutř — wurlawa ženje, podawajo wrjećena přez wokno. Mjez tymaj bytosćomaj z cyła žana podobnosć njeje. Za „mórawa“ lud ženje „wurlawa“ njepraji.

Jenička hač dotal wo wurlawje čišćana bajka je Jordanowa bajka č. 59; před Jordanom wo njej nihtó ničo njezapisa.*)

IV.

Počinamy rjad bytosći, kotrež wšelako skutkują na wosud čłowjeka; chcemy wo nich teho dla nětko porěčeć, dokelž někotre wot nich su we wěstej měrje přiwuzne ze wšelakimi dušemi štomow a dokelž so jim podobne mythiske bytosće druhich Słowjanow hodža wukładować wot duši prjedownikow. Zo tónle wotdźěl njepodachmy hižo po přenim abo druhim wotdźěle, k temu mějachmy wažnu přčinu: žana wot našich serbskich bytosći, do tuteje družiny słušacych, njebodži so derje wot duši prjedownikow wotwjedować. Jeničcy *bože sedleško* a *boža toś*, kotrež bytosći móžetej so k bytosćam přitomneho wotdźěla ličić, móža so na te wašnje wukładować; dokelž pak jeju přiwuznosć z „domowymi“ a podobnymi bytosćemi tak wulka je, kaž pokazachmy, pisachmy wo nimaj hižo w přenim wotdźěle.

Někotre słowjanske mythiske bytosće tejele družiny naspomnichmy hižo w zawodže k přenjemu wotdźělej. Su to ruske dolja (tež pola Polakow) a nedolja (доля, недоля), gore (горе, злоучастіе), ruska, małoruska, pólska a južnoserbska nuza (Гѣда, бѣда, bieda, бѣда), južnosłowjanske sudjenice, rojenice abo rožanice atd., česke sudičky,**) južnoserbski usud, ruska sudbja (судьба), južnoserbska sreća a njesreća atd. Jim so přibližeja małoruske zlydni (злыдни), pólske (a małoruske) boginki, mamuny atd., litwinske laumy a dr. — a ranje z tymi je přiwuzna naša *zla žona* a potajna bytosć, kotraž *přeměnki* podčísnuje. K bytosćam tuteho wotdźěla móžemy zarjadować tež wšelake duchy khorosći, ke kotrymž słuša naš *mór*, dale *smjertnica* a *smjerc*.

) Mjeno „worawa“ pokazuje jasnje swój pokhod (wot „worać“), čimniše je „wurlawa“ (snadž nasta přez njezrozumjenje z přenjeno). Móže być, zo pjedy znajachu tež mužskich „worakow“, z kotrehož mjena by so hodziło słowo „worakawy“ (börsartig) wotwjedować.

**) Máchal w „Nákresu“ (76) praji, zo te same rěkaju serbski (luž.) „sudzičke“; zwotkel te słowo ma, njepraji. W žanym serbskim słowniku so njenamaka a w ludu je njeznate.

Zlá žena.

Serbska *zla žena* so jara zblíža z maľoruskimi zlydujami.

Zlydni su pječa mali, prošefscy bédni šedziwcy (старик и нищя), kotřiž přinošeja žalostnu, wěčnu nuzu a njezbože tam, hdžež so zasydla. Na jich njewotbytnosć pokazuje cyły rjad přisłowow, kaž „просылься злыдни на три дни, та и выгнать не можна“ (přeprosyechu so zlydni na tři dny, a bóle jich wubnać njemóžeš). Zlydni zasydla so najradšo pod pjecu. Wot njedolje njesreće atd. rozdželeja so přez to, zo su wjacy njewotwisne wot čłowjeka; zlydni njepřinošeja njezbože jenož wěstemu čłowjekej, ale temu městnu, hdžež so zasydla; wone skutkujaja bóle njewotwisnje, hač njedolja, njesreća, gore.*) Jara zajimawe wosebje za přirunowanje z našej zlej žonu je wopisanje zlydnjow po wěrje wobydleri wsy Komarowiče (wokrjes Mozyrski) w tak mjenowanym Polěsu (Польсье). Zlydni su małe, horbate, potulene stwořeňčka w jara wulkich škórnjach a w měcach; z časami přiuđu do někotreje khěže, a wot teje khwile so tam bižo ničo wjac njeradží. Wšědnje so zasydla pod pjecu, zwotkelž wukhadžeja do wšěch kutow hospodafstwa a wšitku poradnosć bjeru. Wone hladaju tež do horncow z jědžu, do najlěpšeje mjatki přisypnu pěska, do najtučnišeho mlóka dolija wody, w ažěži khlěb skaža, kokoškam jeja kradna, butrje njedadža so hromadu zleć, we wšem škodža a wšitkich čwiluja, tak zo khěža, w kotrejž su so zasydliše, khudnje a přeco do wjetšeje nuzy přikhadža. Drubdy přikhadžeju bjez přičiny, tola móžeš jich tež přiwołać, hdyž so přez wšu měru honiš za dobytkom. Hdyž něchtó na př. při jědži džěta, z wěstosću k njemu zlydni přiuđu.**)

Serbska *zla žena* ma po słowach Gräve podobu małeje, stareje, wobidneje žony; wona ma wulki horb na khribjeće, khodži jara skhilena, zepjerajo so wo hrjeblo, jeje wobličo je jara zmoršćene a brodawkate, hłowu ma wulku a woči kipjacej.***) Podobnje ju wobrazuje tež Sreznewskij: Wona je stara, maľka, sucha, kosćata žónka. Hłowu ma kaž piwny

*) Самцов, Культ. перек. стр. 217—219.

**) Wisła V, 503, E. Jeleńska: Wieś Komarowicze.

*) Gräve, Volkssagen 175.

kotoŭ, na khribjeće hoberski horb, nós kaž žoraw a woči maŭkej, přeco mokrej.*)

Zŭa žona přikhadža w swětly dzeń abo tež w nocy do wsy zepjerajo so wo swoje hrjeblesko a přinoša njezbože wšudžom, hdžežkuli kroči abo hdžežkuli swojej zŭej woči wobroči. Za jeničku nóc načini telko bėdnosći, zo jich za cyŭe lėto njeporjedžiš. Přišedši nėhdže do dwora, lėze do wšėch kutow hospodařstwa: wona zalėze do pincy runje tak kaž do bróžnje, do hródze abo na zahrodu. Hdžežkuli zastupi, je wšo hnydom skažene, njech to je žito, abo kruwy, kozy, štomy abo sudobje a druhe wěcy. Tam, hdžež so zasydli, njedawaju kruwy a kozy mloko abo deja krej, butra so nječini, sydr so kazy, mloko so zewrėwa, wowcy dostanu jėtra, psy prašiwjeja, žito žeru wački, plát hnije abo myše jón zežeru atd. Tola hišće hórše njezboža wona přiwjeduje. Pohlada-li na dzėėo niže lėta, dzėėo skhori, dostanje wosypicy, lišawn, wopuchly brjuch (Gräve), haj tež wumrje (Srezn.).

A na žane wašnje ju njewotbudžeš, doniž sama njewoteńdze. Hdyž ju ludžo wohladaju, mjetaju za njej z kamjenjemi, z drjewom, z njerjadom, lija na nju pomyje — tola podarmo, wona njewoteńdze. Sta so, zo su hródž, w kotrejž je so zasydliła, spalili, městno z križom poswjećili, na čož spokojnje woteńdžechu — tola jako so zaso wróćichu, staješe hródž kaž prjedy a zŭa žona sedžeše w njej (Srezn.). Sylni a njebojazni mužojo su wjacj króc spytali ju ze wsy wubić — tola wona so jim z wótrym smėchom zhubi a woni skhorjechu (Gräve).**)

Po tym, štož hu wo zŭej žonje prajene, njemóže być dwėla, zo je wona nimale parallelna bytosć z maŭoruskimi

*) Žiwaja starina II, 58.

**) Tajka „zŭa žona“ je najskerje tež *myrlata*, *myrlawa* abo *marawa*, wo kotrejž něšto słowėkow Schulenb. (W. Volksth. 66, 67) zapisa. Wona pječa bė jara škerjedneho, wohidneho napohlada, přeco mazana, čehož dla su jej ludžo „murgata myrlawa“ narjekli. Wona so rėdko pokazowaše, a nihtó njewėdžeše, zwotkel přikhadžeše a kak zo zežiwješe (z Jemjelicy a Jabŭońca). „Gaž jo zŭa jana“ (žona), dha wo njej praja: „To jo ta Myrlawa“ (ze Žylowa). Hdyž njemóže być žona (holca) ženje z dzėłom hotowa, praji so: „Ty sy stara Marawa“ (Miforaz).

zlydnjami. Kaž so tute pokazuja w podobje małych, njelepých šedziwcow, tak tež wona ma podobu małeje, šereje, wohidneje žónki. Wona runje kaž zlydni přinoša njezbože tam, hdžež so zasydli a njeda so na žane wašnje wuhnać.

Wot zlydnjow so rozdžěla jenož přez to, zo je ju přeco widžec, hdžž do wsy nuti dže, mjez tym zo su zlydni druhdy njewidžomne. Druha jeje wosebitosć, kotraž ju bóle z „morom“ a z cyła z duchami khorosći zblíža, je ta, zo je cyła jeje bytnosć kaž by jědojta, tak zo samo jeje pohlad načinja khorosć, a zo tón, kiž so jeje dotkne, hnydom skhori.*)

„Zła žona“ bě najskeje jenož w Hornjej Łužicy znata. Wěra do njeje, kaž so zda, je so hižo zhubiła, ludžo ju hižo zabychu. Ja wo njej hižo ničo zhonić njemóžach, kaž tež žadyn wot serbskich (tež najstarsich) zběraćelow wo njej ničo njepodawa.**)

Štož wo njej podawamy, čerpamy ze zběrkow Gräve a Sreznewskeho.

P ř e m ě n k.

Po cyłych Serbach je jara rozšěrjeny přiwěrk, zo džěco niže lěta njesně ženje samo wostać, nima-li być přeměnjene. Tajke podčisnjene, přeměnjene džěco abo *přeměnk* je potom jara wulke khostanje za njewobhladniwu mać. Nimale w kóždej wsy powědaju wo tajkim přeměniku a wopisuja jeho kaž žalostnje bědne stworenje, kotrež njezbožownymaj staršimaj jenož zrudobu čini. Kak jara powšitkomne su w Serbach tele powěsće, wo tym swědči ludowy swar: „Ty přeměnko!“

Podobne přiwěry su tež pola drubich ludow jara rozšěrjene, hač runjež nihdže tak powšitkownje kaž w Serbach. „Přeměnk“

*) To ju tež trochu zblíža z Holzweibchen, wo kotrejž so baje w němskej Łužicy, wosebje w pońócněj wokolinje Žitawy. Wona přebywa w lěsach. Ludžo ju husto widžachu w podobje małeje, zhorbjeneje, stareje žónki z moršćatym wobličom, z lóněkom drjewa w korbiku na křibjeće abo z walćkom drjewa w šórcuchu; wo kij so zepjerajo džěše swój puć. Druhdy ju widžachu na křižnych pućach w keřkach přasć abo štrympy plesć. Na teho, kiž jej zle njena dawwa abo ju wusměša, puchnje, wot čehož wón kule abo jětrjenja we wobliču dostanje. Tola teho, kiž ju pokhwali abo wobdari, sćini zbožowneho z podobnymi darami, kaž džiwja žena (Gräve, 56).

**) Tola přičina teho móže być tež ta, zo ju změšowachu z khodojtu.

rěka pola Słowakow premieň, pola Małorusow odmına (одміна), pola Polakow odmianek abo odmieniec — wšitke to mjena su widžomnje jenajkeho pokhoda ze serbskim „přeměnk“. Druhe mjena tajkeho přeměnika su: česke věštík, małoruske zlydni, urody, upyri, pólske skrzáty.

Přehlada jmy nětko serbske powěsće a přiwerki wo přeměnkach.

Přibiny přeměnenja a kak so přeměnenju wobarać. Małe džěčo njesmě ženje samo we jstwje wostać, hewak budže přeměnjene. Staroba džěsća, w kotrejž je strach, zo budže přeměnjene, hdyž wostanje bjez dohlada we jstwje, postaja so wšelako. Někotři praja, zo dyrbi stajnje něchtó w blizkosći džěsća być, doniž wono šesć njedžel stare njeje (z Wuric; přir. Smol. II, 267). Druzy wěrja, zo so njesmě džěčo niže lěta stare ženje samo wostajić (Popojcy, Wóslink; přir. Šořta, Łužičan 1876, 82); přenje šesć njedžel pak dyrbi při nim přeco mać sama być a přez próh wot njeho njesmě (Šořta): to same luđ drubdy wupraja takle: mać njesmě wot džěsća, doniž njeje křćene a wona z nim kemši pobyła njeje. W Spalach zapisach, zo do lěta a 4 njedželi njesmě džěčo samo wostać. Njeje tež njewažne, što je wojstwje, hdžež małke džěčo leži; je-li tam pjany čłowjek, budže džěčo přeměnjene, jako hdy by tam nichtó njebył. Wo tym swědči tale bajka:

62. Pjany stražef.

Nowušojc mać jo wujšła na trěnje (lenu) a stary Nowuša jo ležał doma pijany, a to góle było (w) kolebce. Potn jo čišła domoj a jo widžela, až jo njeprawe góle w tej kolebce. Wona to njeprawe góle brała njejo — dyž jo wona woznujo, potn wona jo njewotbudžo. Potn jo wona jara plakała a jamrowala; potn jo wona wezela modleřske knihły, a potn jo čed kachłami plakało to prawe.

Powědaše Marija Pjeńkowa (70lětnja) z Janjelicy.

Dale tež ludowa wěra postaja, zo tón, kiž ma při džěsću być, njesmě přez dwoje durje hić (z Wóslínka.)* W jednej bajcy, jara w Serbach rozšěrjenej, w kotrejž chce čert noworodžene džěčo wzać a za nje hlinjane podćisnyć, wozjewja zły duch taj-

*) Časop. M. S. 1856, 38.

kule příčinu přeměnění: We wsy budža křízna; tam džěćatko kichnje a nichertó njerjeknje „Bóh daj strowja“ — a potom ja džěćo přeměnju (hl. niže). Tež hdyž je mać přećiwó džěsću njelubozna, nječoh so přeměňka hlada, byrnjež sama při džěsću wostała, kaž pokazujetej slědowacej bajcy:

63. Njelubozna mać.

W jenej wsy měješe mać hóľčka, čěšenca, kiž bjez přestaća plakaše. Syta, jemu hoľdować, položi jeho do kolebki ze słowom: „Moje dla wrěšć, tak jara hać chceš; ja so do tebjje wobladam!“ Bórzy we łožu ležo słyši nan, kaž by něšto wokoło kolebki sylnje smorčalo. Mać pak so njeda pohnuć, zo by stanyła. Tuž nan sam stanje a sebi swěću wozmjje. A što widži? Spody kolebki wulki čornny pos ležo smorči. Prjedy pak, hać nan đurje woćini, zo by psa wuhnał, je so tutón zhubił. Džěćo ženje wjacj plakało njeje, ale přeměnjene je było: přeměnk z cyle wopićim woblićom. Wot čłowječeho rozoma pola njeho ničó pytnyli njesu, a jednaće lět stary je wumřěl. Tón čornny pos pak běše čert, kiž je džěćo přeměnił.

J. B. Šolta: Łužičan 1876, str. 83.

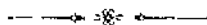
64. Tři maćerje.

Něhdy je jedyn wotroček na kamjenju před dworom sedzał. Tuž je drugeho wotročka nimo hić widzał a so jeho woprašal: „Hdže džeš?“ Tón je jemu wotmołwił: „Pój sobu!“ Wotroček je sobu šoł; ale hdyž je někotre kročełe z nim šoł, je pytnył, zo ma tón druhi konjacce nohi. Hdyž pak je so wróćić chceł, je tón z tymi konjacymi nohami prajił: „Pój jenož sobu!“ Před kóždym dworom, hdžež je njedželniča była, staj zastałoj a je tón z tymi konjacymi nohami nutř pohladał. — W přnim domje je mać čěšenca sameho wostajila była; ale w khěži džělajo je plakacemu přeco rěčala: „Njepłakaj, mój jandželko, njepłakaj, moje kurjatko, budž z měrom, mój hoľbiko, moje zlotko!“ Tam staj dale šłoj. — W druhim domje je mać čěšenca we jstwje sameho wostajiwši, jemu přeco powědała: „Spi, moje džěćo, spi; ty však sy moje dobre!“ Tež tudy staj dale šłoj. — W třecim domje mać we jstwje sameho wostajeneho, kiž žalostnje plače, swari: „Wrěšć moje dla, ty wjedrowa krokawa wrěšćata!“ Tu je wotroček widzał,

kak je tón z tymi konjacymi nohami na dworje horšće słomy zběhnył a wěchć z njeje zwjercał a z tym do jstwy šoł. We jstwyje je džěćo z kolebki wzał a město njeho wěchć nutř położył. Džěćo pak je wotročkej přepodał a prajił: „Jow maš a nětk dzerž hubu!“ Wotročk je ze swojim džěćom domoj šoł. — Jow su so jemu wšitecy smjeli, hdže je tola to džěćo namakał, prajić pak njeje ničo smič. Tuž ie přeco jara zrudny był, ale pomhać sebi njeje móhł. Na zelenu trawu je khodžo paćerje spěwał, wšitecy pak su so jemu smjeli. — Něhdy je tež zaso na zelenej lučcy prawje nutrnje so modlił, dha je so zady njeho prajiło: „Bozowej hałožcy móžeš so wuznać, kiž je lětsa wurostła.“ A lědma je wón to sćinił, dha je tamón z tymi konjacymi nohami pódla njeho stał a k njemu prajił: „Dba pój sobu!“ Tuž staj tam štoj, hdžež je tón z tymi konjacymi nohami to džěćo přeměnił. Tón pak je to džěćo wzał a je nutř donjesł. Hdžyž je won přišoł, je wotročkej spaleny wěchć před nohi ćisnył.

J. B. Šolta: Łužičan 1876, str. 84.

(Pokraďowanje.)



Delnjoserbska rěčnica dr. E. Muki.

Wozjewił *M. Hórnik*.

Wot wudaća Hauptmannoweje rěčnicy l. 1761 njeje ničo delnjoserbsćinu grammatiscy trochu dospołnje wobdžětał. Ćim bóle bě trjeba, zo by so rěčnica po nětčišich žadanjach wědomosće spisala. Tohodla dyrbimy z wulkim džakom připoznać, zo w Lipsku sydlace wučene towarstwo „Fürstlich Jablonowskische Gesellschaft“ před někotrymi lětami myto (1000 hriwnow) wupisa na najlěpše „wědomostne wobdžělanje zynko- a twórbosłowa delnjoserbskeje rěče.“ K našemu wjeselu přihotowaše tajke džěło naš krajan dr. fil. Ernst Muka, kotryž bě wjele po Delnjeje Łužicy khodził a tak tamnu narěč we wšelakich jeje kónčinach derje a nadrobnje zeznał. Jeho džěło bu wot spomnjeneho towarstwa po swojej znamjenitej hódności we februaru 1887 krónowane a z nakładom towarstwa skónčnje w lěće 1891 wudate pod napisom: *Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der nieder-*

sorbischen (niederlausitzisch-wendischen) Sprache. Mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialecte und des Obersorbischen. 615 stron wulkeho 8. Poswjećena je kniha „dem Altmeister der slavischen Sprachwissenschaft Prof. Dr. Franz Ritter von Miklosich zum ehrenden Gedächtnis. (Płaćizna 20 hriwnow.)

Štož napismo a předstowo lubitaj, je w knizy dospojnje dopjelnjene. Spisaćel podawa wěrný wobraz žiweje delnjoserbskeje a namjeznej řeče we wšěch jeje lokalnych podrěčach, jako tež jeje rozwića wot najstaršich pomnikow hač do nětčišje spisownej řeče. Při tym pak rozestaja tež zynki a twórby hornjoserbsčiny wobšěrnišo dyžli naš njebohi prof. dr. Pful w swojim Zynkoslowje I. 1861 abo w swojej l. 1867 wudatej „Laut- und Formenlehre.“*) W přirunowanju ze starosłowjanšćinu a druhimi řečemi je so spisaćel, w swojim času poslušać profesora dr. Leskiena w Lipsku, wězo na najnowše wědomostne dźěła mištra Miklošiča zložował, tola serbsčinu samostatnje a jara wobšěrnje wobdžěłať. Nimale wšě w Delnich Serbach a w serbskich grammatikach abo słownikach přikhadzace zajimawe twórby a słowa su wopominane a wukładowane, tak zo dyrby jako Serb knihu dr. Muki hobrowske dźěło mjenować. Cuzy řečespytnicy, kotřiž zechcedza přichodnje našu serbsčinu póznać, a naši młodzi Serbja, změja-li lubosć k tomu, budza tule wědomostnje spisana knihu studować. Njehecu pak ju tudy dodrobna rozsudzić abo w maličkosćach druždy hinaše mjenje přispominać, ale rozpraju jenož, što so w njej nakhadza.

Zawod rozpisuje najprjedy přestrěh abo polo delnjoserbsčiny w nětčišim a prjedyšim času a jeje podrěče (Unterdialekte, Lokal-dialekte) žiwe a wotemrěte, potom pak tež polo hornjoserbsčiny. Na to podawa źórta delnjeje a hornjeje řeče, čišćane a nječišćane spisy, řečnicy a słowniki.

„Pismo a wuprajenje“ poskića historiju a přehlad nětčišeho alfabeta. W pismikach je so spisaćel jenož w tym k prjedyšemu pisanju Smolerja w Pěsničkach (l. 1843) wrócić, zo „ř“ njenažozuje, ale ś; tola piše zmjehćenje zdobnje po hornjoserbskim zwučanju. Kóždy cuzy filolog móže naše serbske zynki derje zaprijěć, dokaž su po znatym systemje Sieversa wopisane.

*) Tež „Głosownica“ A. Petrowa je jenož krótka; hl. Časopis 1876.

„Zynkosłow“ jako hlowny džěl wobjima str. 24—296. Po předspomnjenjach wo rozdžělenju zynkow do twjerdych a mjehkich rozkláduje so vokalismus a konsonantismus hač najnadrobnišo wšě samownosće zynkow a jich prawidła abo zakonje, jako tež jich poměr k starosłowjanskim. haj jich cyła historija, wšitko z mnohimi příkladami.

„Twórbosłow“ jako druhi hlowny džěl. str. 297—615, rozestaja wubjernje a wědomostnje, štož so w dotalnych našich řečnicy jenož z krótka a powjeršnje podawa, pod wotdžělemi: nominalnu a pronominalnu deklinaciju, ličbniki. přisłowjesniki a wjazawy. skónčnje konjugaciju. Słowjeso we wšěch svojich mnohich formach móže wosebje studowacy Serb z wužitkom za wuknjenje druhich řeči tudy najlěpje zeznać, hač runje je tež Pful serbske słowjeso ze starosłowjanskim, łacanskim a greckim wustojnje přirunował.

Z tutej krasnje wubotowanej knibu je dr. Muka wědomostny podložk podať za spisanje praktiskeje delnjoserbskeje řečnicy, kajkuž sym ja hižo před lětami Delnjolužičanam jako nadawk přeporučał a ze svojim a knjeza Alexandra Petrowa nakladom čičćeć dać cheył. W tajkej knizy pak njeby so telko wo wšelakich podrěčach jednało, kaž to we wědomostnej wobšěrnej knizy być dyrbyeše, ale wo jednej wšěch zjednoćacej a nam Hornjolužičanam so přibližowacej spisownej řeči. Abo zeehe tu knižku k. dr. Muka sam zestaječ? Wot njebo bychmy sebi hóle přeři wudaće delnjoserbskeho słownika. Tola w tu khwilu prajmy jemu najnutrnisi džak za jeho nětko wšěm Serbam a słowjanskim filologam tak vjelewitanu „Laut- und Formenlehre“.

*) Smoleť a Pful staj „ř“ zawjedłoj, zo byštaj serbsku řeč druhim słowjanskim zblížiloj a tež, zo by so wšelake wuprajenje dwojicow „kr, p, tr“ w pismje abo za woko zjednoćilo: tři = tši a tši, sotrje a sotke, butrjanka a butrjanka; pjedy a před; krjud a křud. W hornjoserbsčinyje móže při dotalnym pisanju wostać, hdyž je tak hižo dołho so wučilo. Wo pismik njemóžemy zalutować, dokelž bychmy hewak nowy „ř“ přijěć dyrbjeli! Tak stajamy wšelake wuprajenje do regulow čítanja, hdy je „l“ jotowane a hdy tajke njeje atd.

Najpřihodniše grammatiske twórby a wukóncy.

Podat *M. Hórnik.*

W našej spisownej řeči přihotuje so jara pomału dospołna jednota, kajkaž dyrbi tola skónčnje so dospěć. Što je so w tym nastupanju stało a što by hišće přeć było, rozpraža z krótka mój nastawk: „Wutworjenje našeje spisowneje řeče a jeje zblizenje z delnjoserbskej.“ (Časopis 1880, str. 155—164.) Někotre tehdy wozjewjene žadanki buchu wot serbskich spisowarjow a nowinarjow přijate, druhe pak wostachu njewobkedźbowane, dokelž je někomužkuli dotalne zwučenje lubše dyžli spisowna jednota.

Wšelakosć nałożowanych grammatiskich twórbow a wukóncow hodži pak so wotstronić, hdyž ze žiwych abo knihowych podrěči (dialektow abo varietetow) te wubjerjemy, kotrež po serbskich zynkowych zakonjach z pohladom na druhe słowjanske řeče jako přihodniše so wopokazuja. Powołanje na jeničku wosadu abo na jenu wěstu knihu a jeničkeho spisawca njemóže tudy rozsudzić.

Tónkróc ehcu někotre wšelakosće twórbow a wukóncow wuzb^hnyć po rjedze našich hornjoserbskich řečnikow (hl. Pfulowy řečničny přehlad a jeho „Laut- und Formenlehre“, Jordanowa grammatika) a na jich prawosć abo přihodnosć pokazać. Po něčim pak podam porjedženki cyłego słownika. Hdy bychy tež druzy mi přinoški abo dodawki za słownik poskićili, z džakom wšitke w Časopisu wozjewju.

1. Nominativ plur. mužskeje deklinacije na -owje je přerjotny a móže so nałožeć, dokelž je w luđu hišće w někotrych stronach słyšeć. Pokhodne abo druhotne wukónčenje -ojo město -owjo rozšěri so přežara z wudawanjow knihow, dokelž mějachu wudawarjo -ojo, kotrež je druhim Słowjanam dziwne, z njeprawom za prawiše. Z tym dachu so druzy nawabić a pisachu tuto wukónčenje tež tam, hdžež by wukónčenje -i (po syčawkach -y) dosahało: pohanojo m. pohani, wótecojo m. wótecy, hrěšnikojo m. hrěšnicy. Twórba na -ija (štož bě najprjedy nom. sing. kollektivneho woznama) někotři njetrěbnje zawjeduju pišicy wot njedawna: studenca m. studenci (přir. česki a pólski). Wopačna pak wostawa twórba „Serbjo“ m. Serbja; tu njeje myslić na pluralne stsl. -ije,

kotrež maju n. př. tute: pastyrjo, Indžo, hosćo, Słowjenjo (přjedy Słowjanje, sing. Słowjanin). W basnjach by so tež pisać směło: ludźmi, kóumi, džěćmi.

2. Při substantiwach gen. neutr. njech nomin. sing. při mjehkim sobuzyнку před -e tuto „e“ wobkhowa, hdžežkuli so pódla nětčišeho „o“ w někotrych stronach słyši: pjerje, lěće, nalěć, lisćo, ranje, wjesele, zbože, wašnje, wšitke verbalia na -će a -nje (stsl. na -ije). Hewak maju w serbsćinje mjehke -o, kotrež su w stsl. na -e: polo, slónce, morjo, horjo, ložo, sudowjo, jejo, lico, pleco atd., tež słowa na -išćo, -mjo (m. stsl. -mę), -ćo (m. tę), -lo (m. lę), -bjo: -rjo (m. rę): symjo, wumjo, džěćo, ćelo, libjo, -kurjo atd. — Dual dyrbi so tuďy swěru zakhować: woći, wuši. gen. woćow (níc: woći), wušow, dat. woćomaj, wušomaj, níc pak, b, runje w knihach stało: woćemi, wušemi.

3. Při femininach dyrbimy gen. sing. na -ě (m. staršeho i) pisać, hdžež so dotal w jenosylbných słyši: mša — mšě (tež mši), lža — lžě a runje tak gen. plur. krótki (bjez wukónca -ow): kop, kur, hus, hór, stron, kan, nowin atd.*) Z wopačnej analogiju (po mužskich) rozšěrja so wot basnjerjow a přeložerjow gen. na -ow, hdžež dyrbi po mjehkim konsonantu -i być: poli, basni, kosći, níc: rolow atd. Pola někotrych wotstorkuje so -i: njeźzel m. njeźzeli. Wopak je: maćě m. maći. Runje tak wopačnje pisaju někotři Marja m. Marija, dokelž singular njerěka: Mař, Marje, Mari. Podobnje nje-skłonjejmje: Jurij, Jurja, Jurjej atd., hdyž njepišemy nom.: Juř.

4. Při adjektivach (a adjektivaliach) mamy jenož zbytki tajkich krótkich abo indefinitow, kotrež na r (nětko na konsonant), a, o wukónčachu a so jako nomina skłonjowachu: now, nowa, nowo; do čista, z nowa, z rědka, po mařu (pomařu), po čěsku, po pólsku, w zastarsku. Neutrum nałožuje so jako adverb: čicho, lohko, ćopło, lubo, dobro; tuto skłonjuje so najbóle jako pronomen: to, toho, tomu; po prawom, po dobrom atd. Tež při městnych mjenach: Slepó (snadž přjedy Slepjo) do Slepoho, w Slepom, w Klětnom. Poprawom dyrbjale wšě „krótkie adjektivne“ twórby, kotrež w mužskim nominativje na konsonant kónča, w srjedźnym (neutrum) wukónce o měć; tola je o často do e přěšćo. Sem słu-

*) Tak maju tež někotře gen. neutr. krótkie: lět, měst, njebjes; tež plur. městnych a swójbných mjen: do Rakec, pola Smolic.

šeju: sam sama samo, rad rada rado (nětko adverb: rady). Wón wona wono (ale: wony, a, e), samón sama samo (ale: tón samy ta sama, to same), wšón wša wšo (tež: wše, plur. wšě), wšitkón wšitka wšitko, jedyn jena jeno (jako adverb) a jene (ale jedyny = jedny, a, e, einzig, nětko jenički, wosebje w kompositach: jednać, jednota, jednorodzeny, jednomyslny); žadyn (drje něhdy): aniž jedyn (čěski: nižádný), ale žadny, a, e, přir. žadać. Runje tak sklonjuja so pronomina: tón ta to (ale: ty tã te, přir. ty-džen = tón samy džen scil. znowa přikhadžacy), što (dialekt. hdo), što (čo). Wšě mjenowane sklonjuja so w gen. -oho, w dat. -omu, w lok. -om. W delnjoserbšćinje, kotruž w tym padže njesćěhju, tež: mój mojo, twój twojo, swój swojo, naš našo, waš wašo; tola wony, wone, kotary, kotare atd. Tohodla su tež partic. praeter. tak tworjene: dał, dala, dašo. Njemóžu nikoho na wšě tute formy nućić; tola je wěste, zo „o“ tež w druhich připadach přeco bóle nad „e“ w ludže dobywa. Tak pisaju mnozy neutrum jo m. je (+ ji, ja, je), nałožnja skróćenej twórbje genitiva a dativa, kotryž na -oho, -omu pokazuje: dobroh' = dobroho m. dobrego, dobrom' = dobromu m. dobremu. Dopokazmo je: tola, čola m. tohodla, čohodla. Tež dr. Pfulowa „Laut- und Formenlehre“ wučí: tón, toho, tomu, tom (pédla: tym). Wšě definita (dolhe) abo woprawdźite přidawniki (attributiva) na -y abo -i jako z + ji, ja je zestajane wobkhowaju wózo gen. -eho, dat. -emu, lok. -im, -ym m. -om; delnjoserbsey: -ego, -emu, -em. Pronomen „kiž“ je poprawom jenož za gen. mascul., ale trjeba so za wšě genera; tola je lěpje „kotryž, -až, -ež“, wosebje, su-li před nim wjacore genitivy.

5. Pomocne słowjeso „być“ poskića w našich rěčnicach nekotre formy, kotrež so w spisownej serbšćinje njeписaju: jso, sacy (pola Pfula), swje, běchwje, bychwje, buchwje, budźichwje, dual byći m. bytej. Aorist rěka po prawom: bych; tola pišemy dla rozdžělenja wot konjunktiva (optativa): buch, byrnje lud „bóch“ wupraja; tola w kompositach: zabych, dobych. Futurum „budu“ dyrbi so tež w kompositach Pisać: dobudu, nabudu atd., nic dobydu; 3. pl. budu, dla rozeznaća wot 1. pl. = budža, nic pak rozćehnjene „budžeja“. Za budźich pišmy radši: budžech, delnjos. bužach; ta forma je so jeničcy w serbšćinje*) wutworila a skróćuje so často: b'džech,

*) Pfulowa „Laut- und Formenlehre“ ma fiktivne stsl. „budžech“.

z kotrejež twórby je potom tu a tam „běch“ nastalo, štož pak by so njednrbjało jako konjunktiv nałożowac. Štož „budžech“ njelubuje, njech nałoží: bych był, n. př. ja bych był rad přišol, hdy bych (budžech) móhl atd. Imperativ: budž, nic: bydž.

6. Při słowjesach so w našich knihach a nowinach hišće wjele kazy a kepsa. W našim času njesmě so wjacj futurum finitivnych (perfektivnych) słowjesow z pomocu „budu“ tworíc; to je hižo hańba! Finitivne słowjesa, kotrež maju tola w přítomnostnej formje hižo woznam futura, njemóža participium a transgressiv praesentis tworíc, kajkiž někotři pisaju: zasłyšo, zasłyšacy m. zasłyšawši, zasłyšowacy; wupijcy woteńdze m. wupiwši atd. Transgressiva w nětčišej serbšćinje po paradigmach rěkaju: wjedžo (wjesć) a w dlějšej formje (kotraž so nětko promiscue trjeba, po českim nałożku pak za femin. a plur.) wjedźicy,*) njeso a njesucy (njetrjebane, jako: ducy), pječo m. pjeko pjećicy, wuknjo wuknicy, słyšo słyšicy, palo palicy, wołajo wołajcy, kupujo kupujcy. Participia su tajke: wjedźacy, a, e, potom pječacy, spjacy (spać), wuknjacy, słyšacy, paľacy, woľacy a — kupowacy. W času „Serbskeje Lipy“ poča Smolef, někotre tehdy namjetowane přeměnenja njerad widžo, po delnjoserbskej a druhosłowjanskich formach pisac: kupujcy, kupujcy, studujcy Serbja! Někotrym so to lubješe, družy pak běchu z prawom přećiwo tomu, dokelž so to w Hornjej Łužicy nětko njeslyši**) a dokelž su tež n. př. w čěšćinje formy na -ovaci. Transgressiva praeteriti so zwjetša po pravidľach tworja: šedši, pjekši, rjekši, dowjedši, piwši, wuknywši, słyšawši, paliwši atd. — Partic. praet. pass. jenosylbnych korjenjow tworja so zwjetša na -ty: znaty, popřaty, hrěty, zemrěty, pokľaty, podaty (prjedy: poďany, přir. poddan), počaty, naćaty; tola: zaspany, wobedřeny (póďla wobdřěty) atd. Tu dyrbimy wšelakosć wostajić; tola widžu čišćane druhdy, štož hewak njeslyšu: započany m. započaty (započatk, spočatk). — Při infinitivach spominam, zo so naměžny na -nuć njeje přiřaľ, khiba wot jeneje redakcije; tuž njech so w hornjoserbskim piše: -nyć, delnjos. -nuš. — Jako wopačne aoristy poznamjenjam: stažech m. stanych, sužech m. sunych, štož je njedowolena analogija ze słowjesami:

*) Tež w delnjoserbšćinje hižo: kľažecy m. kľaducy, kwisecy m. kwitucy, wěžecy m. wěducy.

*) W zastarsku je tu byľo, n. př. njenujcy.

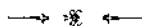
sćežech (sćahnych), dosćěžech (dosćěbnych), toržech (torhnych). Aorist budyšskeje podrěče: wuknich přeměni hižo Pful „Laut- und Formenlehre“ po druhich podrěčach do: wuknjech. Aorist verb. incohativ. njech so po Wojerowsku tež w knižach naložuje: wočornjech (praes. čornjeju), skhorjoch, zestarjoch atd., jelizo so infinitiv na -jeđ a part. praet. na -jeđ hišće trjeba; wjetšina je do 4. konjug. pře.kočila. — Pers. 3. plur. njech -u wobkhowa, hdžež so slyši (m. ŋ), hač runje wokoło Budyšina „a“ přewahu dobywa: wjedu, nic rozčehnjenjene: wjedžeja, pija, nic: pijeja, wuknu, nic: wuknjeja, wořaju, waleju, kupuja, nic: kupujeja. Jenož hdžež je přenja wosoba jenajka z 3. plur., tam je „-a“, kotrež so přezměnje nětko rozsěrja: znaja, praja, kupuja. — W optativje a konjunktivje (po „zo“ m. zoby, delnjos. aby, pólscy žeby) wuwostaja so „bych, by, bychmy“ atd., štož pak njeje po słowjanskim wašnju, n. př. Bóh cheył so smilić, lěpje: zo by so Bóh smilił. Prošu, wy cheyli tak dobry być, lěpje: prošu, zo byšće cheyli atd. abo: prošu, budžće tak dobry. Tamby wuraz je po němskim, zo by runje telko słowow bylo, jako tam: möge sich Gott erbarmen! Bitte, sie wollen atd. W słowjanšćinje wupađuje jenož indikativ: cheył = je cheył atd. — W časowanju přikhadźace duale sing. 2. a 3. pers. na -taj, -tej trjeba luđ „promiscene“; nowiša spisowna serbsčina naložuje -taj při masculinach, tej při femin. a neutrach. Něhdy běštaj wukóncaj -ta mascul., -te (pozdzíšo -će) za fem. a neutr. Nětčiše -tej pak njenasta z -te, ale je jenož přehłosowane -taj (a do e před j). Tohodla smě so -taj za wšě genera trjebać, -tej w spisach njech plaći za feminina a neutra. — Jako so dual. fem. byli wjacj njepiše, tak njepišemy plur. fem. (tež za nježiwe masc.) byly, ale byle, hač runje sing. njeje definitum byly, ale indefinitum był byla bylo; tuž: nješte, pife, wuknyle, slyšale atd.

7. Přisłowjesniki (adverbia) w positivje dawno jenak pišemy. Wosebje te, kotrež su na -ě (nětko -je, po sycawkach y: wulcy) wukónčace poprawom lokale: mudrje (něbdy w mudrě), pěknje atd.; jenosylbne wobkhowaju -ě: zlě; w pólšćinje maju někotre hišće samo w pismje „w“: w cale (cyle). Tola w komparativach a superlativach so hižo „e“ (m. -ěje, -ej) do „o“ kazy: lóžo m. lóže, kaž by dyrbjalo so pisać; hinak je pola tych, kotrež

so wot komparativa adjektivow tworja: hlubšo (m. hlubjej), lubšo, dróžšo. Superlativ adverb. jako tež adjektivow so často njetřebnje z na- posylnja: nanajbóle m. najbóle, nanajwjaacy, nanajwěšišo.

8. Dokelž je wo předložkach (praeposicijach) pola nas hižo nadrobnje pisane, wocobyje tež w tutym časopisu wot dr. Luči, přjedy wot dr. Pfula w Słowniku atd., cheu ienož wuzběhnyć, zo je so dawno přestalo „přemo“ pisać za prawe „přmo“ (hl. Muka, Laut- und Formenlehre, str. 458). Při předložce „z“ (= s) hodži so přistajíc, zo konstrukcija „z“ z praedikativnym instrumentalom, wot někotrych nowišich jara lubowana, sadr dwojzmyslnu čini a tohodla w serbšćinje žanoho wužitka nima (hinak druhdže, hdžež je čisty instrumental): wón je z kralom, bratr je z wotročkom, wona je z kmótru (hl. Liebsch, Syntax, str. 21). Wón je z krawcom (abo z Krawcom?). z wotročkom, lěpje = wón je krawc, za wotročka atd. Čistosć a rěče w tym njcleži! Předložka „dla“ tworí komposita: mojedla twojedla, swojedla po němskim; lěpje: mje dla atd.

9. Někotre zestajane wjazawy (konjunkcije) bychmy tola zjednoćene do jenoho słowa pisać móhli: tohodla (byrnje rekeija widźec byla), čohodla přitom (jako potom), jelizo abo jezeli (něsyc jezeli), nic: jeli zo; ale: je-li (hdýž je „je“ verbum); wšako pišemy: byrnje, ani, přetož atd. Jenož „hač runje“ pišmy jako dvě słowje, dokelž akcent tak žada. Njesłowjanske „dha“ (m. tak, druhdy = pak) abo njeródne „ha“ dyrbi so po něčim wotstronić. — Runje tak je so „kaž“ přezměrnje rozšěriło, tak zo někotři „jako“ ani njepisaju. Wšak „kaž“ hižo dwoje rěka: kaž = imperat. słowjesow = kazać a kazyć. Wjazawa wupraja so „kajž“, štož jeje pokhod póznać dawa; stoji m. kajkiž, kajkaž, kajkež atd. Hdžež so „kaž“ m. kajkiž atd. po zmyslu trjebać hodži, njech so piše. Druhdy je „kaž“ m. tak kak, druhdy: jako, jakož.



Mjezsobne zastupowanje samozynkow w hornjo-serbšćinje.

Podał *M. Hórnik*.

Kak samozynki (hlósnyki) a sobuzynki (subhlósnyki) porjadnje so přeměnjeju, wučí nas zynkostow. Pódlá toho pak zastupuja

so woboje mjez sobu trž njeporjadnje, wosebje hdyž na wšelake podrěče posluhamy. Na tajke připady pokazuje mój nastawk: „Njeporjadne zeslabjenje někotrych sobuzynkow“ (Časopis 1883, str. 135—138). Zeslabjenju wotpowěda na druhej stronje zmócnjenje zynkow, n. př. cwisle m. swisle, docpěc m. docpěc, čorbac (Echeuerfaj) atd. Wšudže pak jo při suhlósnikach styšec, zo so w něčim podobne zynki mjez sobu zastupuja. Runje tak ma so při samozynkach, kotrež chcú tuž předstajíc. To wopokazuje so při rozdžělnosći jednotliwych serbskich podrěči (Unterdialecte) a w kóždej podrěči samej.

Wšě wšelakosće našich podrěči su z přikładami wopisane w dr. Mukowej „Laut- und Formenlehre“. Štož namjenu podrěč nastupa, sliša jeje vokalizacija do dolnjoserbskeje narěče. Mužakowska podrěč je w tutym Časopisu před lětami wot k. Wješana wobdžěšana a přikłady stoja tež tudy we wažnym džěle k. Černeho wo mythiskich bytosách.

W hornjoserbšćinje zastupuja so mjez sobu dialektiscey, hdyž wotbladujemy wot stopnjowanja (wjedu, wodžu, zawadžu, — pletu, plót, plát, — wisam, wobwjesyć, wěšec, — hnuju, hnoju, — lju, lój. — ryjo, row — kizam, kwas. — mjerznu, mróz, — vjerću. wróću atd.), w korjenjach a wukónčenjach wosebje: a — e, o — e (o — ó), a — o, u — y, è — je, y — ó (o), v — u, y — e (è), y — i. Su to potajkim bóle w srjedzi ležace hlósniki, mjez tym zo přenjetne abo najdale mjez sobu rozdžělene zynki a, i. u so njezastupuja*); čoboždla je „jónu“ (jedin) přihodniše (tež we wjele spisach staršich a nowšich nałożowane) dyžli „junu“. Podam nětko přičinu a přikłady mjenowaneho dialektiskeho zastupowanju hlósnikow.

Jako so hlósniki a, i, u tež n. př. w němčinje dialektiscey rozcahuja do oa (Vater, wuprajene tež fotr), ei, ai (Weib, starše wip), no, au (Durst, wupraj. dörst; Budissin, Bautzen): tak je w serbšćinje e = ai, o = au, y = ui, ue, é = ie (jako difthong), ó samo na sebi = no. Hdyz tate zynki do dwójicy rozkhadžuja

) Přeměna mjehkeho (jotowaneho) u do i jenož po zdaću napřečiwo tomu řeči: Lubij = Libij, Libichow = Lubachow, Liboń = Luboń; přetož tu je iu = i, potajkim podobnosć w zynkomaj.

we wuprajenju, stanje so lohcy, zo jedyn z dweju přewahu do-
budže a druhi potom wotpadnje abo z polojeje podobny zastupi
na jeho město. Tuž wuprajeja *e* jeneje podrěče druhdže jako *o*,
potajkim ai jako *au* (strowje, strowjo), *y* druhdže *ó* abo *ue* jako
uo (luby, lubó, tež lubu); tohorunja je *ě* = pak *i*, pak mjchke *e*,
pak (po syčawkach) *y*.

1. *e* = *o*: nom. sing. lěće lěčo; wjesele wjeselo, khorbej
khorhoj; daće dačo, dawanje dawanjo, plur. kralowje kralowjo abo
ze skrótsěnym pisanjom: kralojo, lubo lubo, małej małej, je jo
(id, est); jeho joho, jemu jomu; 3. p. plur. wjedže wjedžo, 2. p.
wjedžeće wjedžečo, part. byłej byłej atd. Tohorunja praji so *e*
m. *o*: te m. to, wone n. wono.

2. *y* = *ó* (po labialach): luby lubó, hlupy hlupó, němy němo,
mys maóš, kruwy kruwó, wjesoty wjesotó, struchły struchłó. Na-
wopak: móšna (nic móšeń) myšeń (jakoby z korjenja myš); 3.
plur. -mo (w starym času), pozdžišo -my.

3. *y* = *u*: wy- (praepos. inseparab.) wu-, wydać wudać (wu-
prajane pola Budyšina: wódać), wybrać wubrać, wumjo wumjo,
wydra wudra. Nawopacne pady njejsu.

4. *ě* = *i*: něłki m. měłki niłki, lěwy liwy (kotrež njepiše-
my), budyšskolubijske a nětko wjacy njepisane wukónčenja na *i*
m. *ê* (†) nominalneho sklonjowanja: štomi, słowi, žoni, rybi, deri,
ćiši. Nawopak *i* = *ě*, *e*: gen. sing. zemje, kosće, jenož: lžě,
mši (wote mši); pronominalne: mni (stsl. mny), tobi, sebi; pod-
rěčne jidnaće (hidnaće) m. jědnaće (jedyn); měšnik m. mišnik atd.

5. *ě* = mjehke *e*, po syčawkach *y*: w spisownej serbšćinje
wsě wukónčne *ê* (†) nominow, kotrež njestoja pod akcentom (přě-
njeje sylby): štomje, słowje, žonje, derje, słabje; potom wjacy-
sylbne infinitivy přenjeho a druhého časowanja, stsl. na -ěti: wi-
džec, bėdnjeć, rozymjeć; ale: mrěć, hrěć, přec, tež w kompositach:
wumrěć, zetrěć atd. Tež stopnjowane korjenje maju *ě*: doběrać,
nic dobjerać atd. Nawopak nastawaju ze stsl. *e* w zamknjenych
korjenjach abo kmjenach słowa ze sekundarnym *ě*, kotrež so
druhim Słowjanam dziwne zdadža a kotrež dyrbimy jenož zředka
pisać: česki m. čěšski (Čech), měznik m. mjeznik (mjeza) |pod-
rěčne], wěrch m. wjefch, čělc, lěpje čělc, kaž so tež slyši. Po
syčawkach pišemy -y m. -e (ě, ê), jako tež m. -i (wysocy knježa),

dokelž dyrbinym korjenje tola tak pisać, kajkež je wjetšina hornich Serbow. wupraja: wulecy, mjebey, wysocy (pódlá wysoko), přir. cyty, symjo. zywać (jako zywa m. zima) atd. Přir. „Hdže ma so naše ě z. t. pisać?“ Časop. 1883, 138.

Wo ó (uo) = o sym hižo wobšěrnyje w Časopisu pojednať a dorunan přichodnyje, štož hišće je w tym nastupanju wšelake abo ně'ko hinaše, při dorunanju serbskeho słownika.

Njeměny, zo sym z tutym nastawkom něšto wažne dokonjať, tola poslužy to někotremužkuli při wučěny abo wukuněny našeho zhromadneho prawopisa. Krótkosće dla njejsym wšudže starosłowjanske formy přistajať, tež přikłady njejsym wšitke z řečnicy a słownika dowubr t.



Někotre podhladne a špatnje serbske słowa.

Wupytať *M. Hórník*.

Dla čišćenja našeje serbsčiny je trjeba, zo z časami dobre serbske słowa na město cuzych a skaženych młodym Serbam poskićamy. Naš přeni słownik, kaž to njemóžeše hinak być, ma wjele tajkich słowow, kotrež dyrbjja, njeje-li so hišće stało, z druhimi so wuměnić. Tež dyrbjju někotre słowa podhladne mjenować, dokelž wo jich prawosći a pokhodže dwěluju. K tajkim słowam stajam prašenje, hdže so praja abo w kotrej knizy su najprjedy čišćane. Dobroćiwe wotmołwjenja budža mi jara witane.

- | | |
|------------------------------------|--|
| ▲lmožina, lěpje serbski: jałmožna. | blońk, l. blonjo, -nješko, Stafenpfaß. |
| ■běbr & biber, lěpje bibr. | bokukaŕanje = podklóće. |
| běhlo, lěpje běhmo, jako kidmo. | bola = česanka, drjewno. |
| bělocok, l. bělotok. | bórna = twórba, podoba, twar. |
| bitowny = bitwiny, -nski, wójnski. | bórnica, Binfaden. Hdže so w |
| biti, l. byty. DĚ. | Indže tak praji? Stary Serb mi |
| bjechtować = mječikować, so | rjekny, zo je to slowo njeboh |
| z mječikom měrić. | Přulej podać wot jenoho wu- |
| bjeńtuch, Binfetuch, wobwjazk. | čerja, kotryž je z Barta přinjese. |
| bjeńna, l. bjernja. | bralich = wě so, zo = wězo. |
| bjezporučny, l. -poročny. | brěhef, brějeř = luby, nawoženja. |
| bjezwočo, l. wobličo, ale: njez | brějda = žefřta; lubkařstwo; lubka. |
| woči někoho dyrić. | brjohišćo, l. brjohowišćo. |
| blahować = bűhen, nahrěwać, wohr. | bróst = wutrobno, hrudź. |

bryšny = čerstwy, spěšny.
 buchta = mjeřwja, brojina; buch-
 tować = brojić.
 byrgař = měšćan.
Cejchel = znamješko.
 cejchować = rysować.
 ciba, l. cyba.
 cpić m. čepić, jako pocpuła m. poč-
 puła; ds. podešpiš, hinunter-
 jhagen, unterwerfen; podešpjo-
 ny, unterhängig. Bgl. spěć.
 ewjeka = hozdžik.
 ewjern = niće, nitki.
 cwólba = wódžba?
 cycha = powlečenje, nawl., wo-
 dzěwk.
 cymahi = čolonahi, n. kaž čelo.
Čeledžno, l. čeledž.
 česina, l. česčina.
 čłowjecny = čłowječi, -ski.
 čmačka, sušena słowka; hdže so
 tak praji?
 čolić, hladkować; praji so hišće?
 čowpac, l. čolpac, pólske: czolgać.
 čuwidło, l. čuwadło, čudło.
 čwóda, čmóda? hdže? w kotrej
 knizy najprjedy?
 čelčk, l. čečk, třečk.
Čahlo, l. čahmo.
 čarosić so, hdže so praji?
 čawkać, l. čahotać, kinkotać.
 čeknjenc, l. čekawc.
 čělc, čělc, šlette, šarde? hdže?
 čělocwučenje, l. turnowanje.
 čemjer, l. čemjer.
 čer = čerw.
 čěšičel, l. pokojičel.
 čiskawa, l. funkawa.
Da = tak; hdže da, hdže ha =
 hdže pak, hdže to.
 Dawit, l. David; čohodla t?
 dawnina = dawne časy, staro-
 dawnosć.
 dawnopis, l. starožitosće, plur.

dobročel, l. dobroćel (njeje wot
 słowjesa: dobroćić, ale wot wěc-
 nika: dobrotu).
 dobudžel, l. dobyćel, dobywał.
 dóncysko, l. dóničisko.
 dónt, l. wosud; hdý a hdže naj-
 prjedy čišćane? Špatnje two-
 rjene, drje wot Lubjenskeho?
 dopjelnosć, l. dopjelnjenje, doko-
 njenje.
 dospěć, nic: docpić, fidý bewegen
 biš, erreichen.
 dostatliwosć, l. dojimawosć.
 duchałojeřstwo, l. dušilojeřstwo.
 dybzak, Diebsjad, Schiebjad? l.
 kapsa.
 dys, l. hdys.
Džec 1., l. džěc.
 džěčera, l. džěčora; praji so hdže?
Faja, l. wějawka.
 fórbarck, l. měšćanske kubło.
 fórminda, l. poručnik; Müntel,
 poručenc.
 funa, hdže?
 fyrmować, l. firmować.
Galgać, -gawa, hdže?
 gěrle, l. orgle, pišćele.
 gramnik, hramnik, l. skupy.
 grampak, hdže?
 Gricha, l. Grek.
 gromóta = gramota, l. njepräčel-
 stwo, hněw, złość.
Hadleř, l. rybnik.
 hadrak, l. wadžak.
 hajúkot, l. hańkot (sněh so honi),
 hdže?
 hala, l. přitwar, -rk.
 hapać, l. łapać, łapnyć, lepić.
 harować, l. kóžnik.
 hasa, l. wulica.
 hasło, l. hesło.
 hdýžlěm, drje = hdýž-li-jón (jónu),
 wenn irgend einmal, l. drahdý,
 z časami.

hšbl, l. truhak.
 hštki miasne, l. jatki, jštki.
 hipl, l. jupka.
 hišpank, hdže?
 hlódžiwjof, l. tradak.
 hobanka, Šobelbanf, tružnica.
 hosćinca, l. hosćernja.
 Hownjow, Hunjow, l. Wownjow,
 Wunjow, hdyž njerška: Ššhna
 Šuhna.
Cheywoćić, l. cheywać, chey-
 waty być
Jasla (Ššaffhürbe), drje jasle, hdže?
 jaworc, jawronc, hdže?
 jebańny, l. jebawy, zawjedny.
 jećibjel, hdže?
 jěchibërna = Sachandelbeere (del-
 njonšm-ki), jałowc.
 jěrečń, l. ledžwiny, pl.
 jěrowc, hdže?
 jězba, l. wjezba.
 jězd, l. jězda.
 jurny, geif, hdže?
 jutnica, l. jutrnica.
Kašć 2. Baumwange, Sauffäfer,
 l. krjachc.
 kisonć, Brunelle, hdže?
 kitać, l. škitać, -tować.
 klaza, drje kladza, kladženje?
 klótk, l. klódk, hšlgerner Griff.
 kloc, l. pjeńk, pjeńčk = podpjatk.
 knihowc, l. knihiwjednik.
 knjanka, hdže?
 kochowc = klochowc.
 kokawa, l. kwokawa.
 kola Kaue, kapica, kak rěka dru-
 hdže?
 kolodžij, l. kolodžej.
 koľ, hdže lud praji kloľ?
 kóněbjerny, l. zohodny, hinity.
 kóremo, l. na kórey, po kóreu.
 kótkla, drje: khodžidla?
 kowt, hordosć? hdže?
 kóžnik, Šerber, kožušnik, Šütfčner.
 krajľudžef, l. dundak.

krajpalef, l. zapalef.
 kraz abo kras, hdže?
 křida, l. kšida, Ššied, platter Šorb.
 krjóz, l. krózy, kruže.
 krk = kerk; ale kefk.
 kropić, l. khropić, přir. česke.
 krać = kerać
 kuma; praji lud?
Khadla, l. karla, pachol; runje
 tak wšě cuze: kachle, kařdony,
 kalbas, kamilki, kamor, kapor,
 kana, kapa, kapica, kapon, karas,
 karbowc, karnikel, karp, kart,
 Katerna, Katrusinka, keluch,
 kěrluš, kejžor (česaf, by serbsey
 bylo: cysaf a nie khčžor), kimjel-
 ca, kofej, kornać, kumšt atd.
 Hewak dyršimy tež pisać: kham-
 tor m. kantor, khamóna, khaplan,
 khapital atd. Podobnje pišemy
 cuze na spočatkowo s, nie z:
 sekretaf, seminar, sakski atd.
 Po Vulgaće: Sion, po Luth. či-
 tanju Zion, nie Cijon.
 khamp, hdže?
 khař, l. kwař.
 khěrs, hdže?
 khmany (nie wot: khmat, štož ni-
 mamy) drje = kmamy, k mahu,
 k machanju přihodny, jako w
 čěšć. schopny, přir. chápati.
 khólpe, l. kopc.
 khoľpik, l. kopik.
 kholpowc, l. kopowc, Šuppe, hórka.
 khólpa = Šulpe, Šolbe.
 khostać, l. khłostać (nie wot: casti-
 gare), ale toz waka m. wřaka atd.
 khramosćić, l. kramosćić, Šramen.
 khřćić, l. křćić atd.
 khutny, hdže najprjedy? Je wu-
 mysl, dokelž „khuć“ nimamy
 a to słowo so za „Šruř“ nje-
 hodži. Je wudželane m. krutny,
 krutobny; ernř tež = wažny,
 powažny, bjez žorta.

- khwatka, *Einſchlagmeſſer*, drje
 katka? potom horborka.
 khwóćić, fiktivne slovo; khwótko
 drje kłóćka?
Właćić so, l. wlaćić so (k. wlek).
 wakać, drje włakać.
 wóć, l. włóć.
 woskobina, l. woskobina, stsl. sko-
 mina.
 wučlany, l. wučwjany.
 wukniwy, l. wuknawy.
Lambora, rambora, *Bellhammel*,
Zeitſhammel (přesmyknjenje syl-
 bow: *lambola m. *belamol.
 lapnjenje, l. lapnjenje.
 leber, lober, l. na tamnu stronu,
 překi atd.
 lebija, l. hlebija, *Gläſe*.
 lebjerda m. slepora, *Schlepperin*
 = *Schlumpe*.
 leńik = zlank, njecytk.
 leptać = lapać & lipać.
 libitoć = libina.
 lik, l. lijk.
 limpor, l. njerunk.
 losyca, *Saßſanne*, *Schleiff*.
 lošt l. wjeselo, radosć, spodoba-
 nje atd.
 ludać m. ludać = tajić so.
 ludak, l. (bóle znate) tajenc, nie:
 hojchlar!
 ludhidzeć, l. njepräcel ludu.
 ludk, l. lutk.
 lunk, l. srěbk, dórtek.
Maca, l. měřica, wotměrk.
 makošica, hdže?
 mandźelstw. okamar l. přikožnik.
 marny m. prózdny, hordy, hdže?
 masytny, l. masotny, mastny, hdže?
 měćelny, hdže?
 měnklować, l. měnić, přemyslo-
 wac, mudrować.
 měre ž., l. zmóre; hdže?
 měrniwy, tež friedfertig.
- milina, tež mjelnja, wopak: smjel-
 nja.
 milowka, l. wuhelc.
 mlynk, l. młyńik (mlyn-nik).
 mlokarnja, tež *Mofferei*.
 mosćić, drje m. hmoždźić, hdže?
 moser = *Mäſer*. zróstk; -rojty
 = twjerdy.
 mozyr, l. čuwa, *Nerv*.
 mur, l. čornoch.
Načinačk, l. načinačk (naćeć).
 nadobyty, l. nadbytny.
 nadobo m. nadobjo, na dybnjenje
 (přir. dybać), jako dymaske,
 nětko domske.
 nadows = nadews, nawjes.
 nadžeć, l. nadžěć, praes. nadžěju
 so; ač wodžěju atd. futurum.
 nadžija m. nadžěja, jako kolija,
 woliy atd.
 najebać m. njejabać, njejabawši
 (jabać, dl. einen Schlag verſeßen,
 tuž berühren; hornjoluž. jebać,
 fäuſchen (pozdžišo); tuž njeja-
 bawši, ich will nicht dieſes be-
 rühren, dl. najebam se na to,
 ich mag davon nichts wiſſen.
 Tež so praji: zabywši na to.
 Runje tak: njejabcy m. najabcy,
 mit einem Schlage, plöſſlich.
 najomnik, l. najimnik, najimar =
 najeńk.
 namrěć; mi je so namrělo, hewak:
 herbować.
 nasylnosć = namoc, přemoc.
 nječim, l. njeskutk.
 njehorny m. nješkodny, l. nječisty
 atd.
 njewjapki. -jabcy. -jadki, l. nje-
 jabcy. njejabawši.
 njewužny, l. njewužitny.
 nóndy, mendy = am Ende, ſchließ-
 lich, l. snadž.
 nora, l. blazn.

- nuíro m. wnutro, l. znutřkowne.
 nuzlić m. nuzolić, nazu skoržić.
Padoruny, l. runopadny.
 pahrob = parow, přirow.
 pětrkluč, l. pětrokluč
 pićwo, l. napoj.
 piha, l. pěha, jako liwy m. lěwy.
 piwarnik, l. Brunnereibeisger.
 plowy; -wa baba = kudybaba.
 pócićwosć, l. Jugend.
 poddaty, l. zduty, oppos. wuduty.
 pódrjeńcować; pódrjeńca, vibex
 pola Swótlíka.
 pocharnja, l. pochodnja.
 poldra, l. poltra (poł wtora).
 poporsk, poperstk?
 pošonk; z pošonkom m. pošilknom
 (přir. česke).
 powjesć, l. powěsć atd.
 předběžef, l. předkhadnik.
 predso, l. přeco.
 předstejnik, l. předstojnik; přir.
 zastojnik.
 přemoh, l. přemo, tež c. dativo.
 přerow, l. přirow.
 přikromny, l. skromny.
 přicipić m. přećepić, herbeiteifen,
 někomu něšto; ale: přispěć, č.
 próskać, hdže?
 prošćel, l. pryšćel.
 prudzić, l. krjadzić, trapić.
 pruha 2. Prüfung, hdže najprijedy?
 pruskel, l. pryskel.
 pruslicy, l. brusnicy.
 pumcucha, hdže?
 pyrla = pjerla, pjerjeńca, hdže?
Racwawy, hinterfüßig? hdže?
 raćić, wumyslene słowo; zestajanka
 zaraćić, wopačnje m. zahradžić,
 zahrodzić, wobhrodzić. Z rat-
 wotwodžene słowa maju linaši
 woznam.
 raws = rabus.
 rězać; rěznyć, l. wrěsnýć wo zemjn.

- roda, l. porjadnosć.
 rôt, l. rot.
 rozrisać, l. rozrěsać.
 rukij, l. rukować; praji so hdže?
 run, l. přestrěń.
 ryčec 2. = rěčec.
Samocheýeny, l. samowólny.
 sčón, l. sčón.
 sčónja = sčóna, praji so hdže?
 seń, l. son.
 sewjer, l. sywjer (stsl. sè = sy),
 północna strana.
 slodžo, l. slód.
 slón, l. slón, elefant.
 smalić, l. smahlić (smahły, sunaha).
 smud, l. třělny proch.
 són, l. son; gen. sna, jako: pos, psa.
 spěć 2. nic: opić = wzspěć, hinauf
 jich bewegen; ngl. dospěć.
 spjećić, l. spjećić so m. spjaćić
 so (spjaty, spjatnica).
 staće = wstaće; wstać, wstawać,
 nětko = stanyć, stawać.
 starožny, drje m. starobny.
 stroja, l. strój.
 stpěć, l. spěć, wspěć.
 suzmysl, l. jednomyslnosć.
 swětomudrak = mudrowe.
 sydm, sydom, l. sedm (stsl. e);
 sedmilětny atd.
Šatnik, l. drastař, předawař drasty.
 ščany; -na hana m. lsnjana h.,
 swětły bruk.
 šćokow, drje šćokowe, praji so?
 špjena, l. woslon.
 špundowanje, l. podłoha.
 študent, l. student, pl. -ci.
 šum 2. = pěna.
Tajnja, l. potajnstwo, potajnosć.
 tótka, l. rowař.
 trjechić, l. přihodzić, so, nadeńć,
 dyrić atd.
 troski, tróckawy, l. spjećiwy.
 trunjeń, l. žorlo.

truna l. = křinja m. truhna, truhla.
 tuhi, l. wiselny, prosty.
 twochać, l. čekać.
 tytl, l. titul.
Wah, l. zwah.
 waja, l. palma.
 waka, l. wiaka (~o wleće).
 walska ryba, l. wjelryba.
 wěfbaba, l. wjefbaba m. wjefbja
 haba (z wjefby).
 wigilija = póstwječor, předwječor
 pohrjeba, džen z postom = zru-
 dny džen.
 wiwy = wilišća.
 wječ, l. wječba, wjećenje.
 wjedźba m. wědźba, l. wědomosć,
 nawuka.
 wjedзец, l. wědзец.
 wjedžo, l. wumjelstwo.
 wjelkojna, l. wjelča jama.
 wjelorny, l. mnoholičny.
 wliw, Einfluß, po česk. jako sejm
 (zejmać).
 wnuka, l. wnučka.
 wobeńć (wob, hić) n. př. dwór
 wobeńć, umgehen, nic: begehen;
 hrozny german. hrěch wobeńć,
 l. hrěch činić, zhrěšić.
 woblizka, l. zblizka; wot blizka,
 non ferne.
 woborzły, fauer geworden (Miß),
 herb, l. wobrjoskły, přir. česke.
 wobožny, l. wobužny.
 woć, l. wloć.
 woćežki, l. khodźidla, pl. Stelzen,
 štabry.
 wodukawy, l. wopuchały, wo-
 puchły.
 wohledź, l. wohleć = wohladać
 so na něšto, přir. najebać so.
 wokole abo wochole, -lěk, hdže
 a kak?
 wonodžěć, „Dinge“ (eš) machen,
 m. činić atd., hdžž so na prawe

verbumnjedopomniš! Podobnje:
 do wonoho, nadž Dingšfirthen.
 wopokoj, l. pokoj.
 woprijeć; praes. wobjimam, ro-
 zymju, spóznawam; partic. wob-
 jimacy, nic monstrum: wopři-
 jacy!
 wopuknyć, l. wopuchnyć.
 wothjerać, l. wothěrać, jako zběrać.
 wotežka, l. woćežka, přir. česki.
 wotrodženc, l. wotnarodženc, re-
 negat.
 wotřepk = woćepk.
 wotwumřěć = wotemřěć.
 wreginy, l. reginy, furije = wiwy,
 wilišća, delnjoněmscy, wringen,
 wrangen, ringen, winden.
 wšón; wšeje wěcy, allerdingš,
 nětko: woprawdže, snadž.
 wumpjera, tež wupjera, Ropfgrind.
 wušny, l. wužitny.
 wyka = woka.
 wzajomny, l. wzajimny.
 wždy, l. džž; hdže?
Zabr, l. zhabr, přir. delnjos.
 zabyć; praes. zabywam, aor. za-
 bych; zabywši = najebawši.
 zacpić, drje (jako pocpula m. poč-
 pula) m. začepić, čepać; přir.
 delnjos. zašpiš, podejšpiš, unter-
 werfen.
 zacpjef, l. zacpiwaf.
 zacpnosć, l. zacpiće, hūdženje.
 zańć = za něčo, za něšto měč
 někoho, ehren, česćić, sebi wažić.
 zank, l. zamk.
 zaračić, l. zahradžić, zahrodzić.
 zaspěć, nic zacpić, erreichen; chcych
 was hišće zaspěć, dospěć.
 zkromny, l. skromny, bescheiden,
 hdže?
 złam, l. złamk.
 znamš, hdže?
 zrać; zrať m. zrať, nětko zrajić,
 zralić.

zwah; gen. zwaha (langsam her- **Žmóre, drje zmóre** (němski wliw
 unter), gelassen. jako „Špewja“ m. S.
 zynknyč so, l. padač, spadnyč atd. **žmót, l. zmót** (zmotač).

Tutón zapis słowow dopokazuje, zo dyrbi so w serbskej řeči, kotraž je druhim poruno tež žiwy organismus, něštožkuli porjedzeć, a to čím bóle, dokelž chcedža někotři přećiwnicy porjedzenja na „Serbski Słownik“ so powolać. Naš njebohi wjelezaslužbny professor Pful je wot časa swojeho słownika, w rukopisu hižo 1855 hotoweho a potom wot Zejlerja, Hórnika a druhich wudospólnjeneho a po zešiwkach 1858—66 wudawaneho, sam wšelake słowa přeměňal a přeco dospolnišo serbsey pisać wučil. Słownik pak podawa tež słowa ze serbskich spisow, kotrež su w knihach a nowinach njetřebnje abo wopak tworjene. Tohorunja njejsu wšitke słowa a twórby prawe, kotrež po wudaću Słownika w spisach abo w słowných zběrkach našeho Časopisa wukhadžachu. Tež njeprípóznawamy kóždu tu a tam podatu etymologiju za prawu. W tym nastupanju so nahlady často přeměnjeju.

Wot wudaća serbskeho słownika su Serbja wo wšelakich předmjetach pilnje dale pisali. Tuž by wón, hdy by so nětko zestajował, wjele wjetši był a tež citaty ze serbskich nowšich spisow bychu přikladniše byle, dyžli w staršich so namakachu.

Tohodla chcemy radži wjetše zběrki słowow a prajimow w našim Časopisu wozjewjeć, jako tež w słowniku wustajene słowa, kotrež druhdy w prawym času njedóndžechu, zo bychu na swojinu městnje stala. Kak je rukopis po kruchach do čišćernje přižadzał, powěda Pful w předslowje.

Štóž pak chce do tajkich zběrkow přinoški posłać, piš šěroko a to jenož na jenu stronu swojeje papjery a wostaj druhu prózdnu. Před zapisowanjom njech pohlada, njeje-li jeho słowo hižo w „Dowawkach a porjedženkach“ słownika samo, abo w tych zběrkach, kotrež su někotři w tutym Časopisu hižo wozjewili. Při rědko přižadžacych słowach z knihow njech so strona poznamjeni a při słowach z luda wjes, hdžež bu słowo słyšane.*)

*) Njech ničtó njemysli, zo su w S. słowniku hižo wšě słowa z ludu wočišćane! Tak mēnjachu naši Serbja, zo je Smoleř l. 1841 a 1843 wšitke ludowe pěsnje wudał, a wot l. 1860 bu tola wjele textow a melodiji mjez ludom nazběranych a w tutym Časopisu wozjewjených.

Hdyž za „Słownik“ přinoški hromadžiny, njezabudžiny na serbske ležownostne a swójbne mjena. Ležownostne mjena su mjena wšelakich dželow jeneje wsy, mjena polow, łukow, lěsow, keřkow, hatow atd., kotrež nam zdžěla jara stare a druhdy derje serbske hewak zabyte słowo poskićju, zdžěla nowiše a jenož z mjenom předyšeho wobsydnika atd. zjednoćene. Na nje wobroćihu drje někotři hižo w štyrcetych lětach swoju kežžbnosć a počachu je hromadžić, tola njeje so w tym wutrajnje a prawje pokračowało. Ja wozjewich alfabetisku zběrku „Ležownostne mjena“ w Časopisu l. 1865 ze swojich a cuzych zapiskow. Hakle w l. 1885 poda dr. E. Muka přiležnostnje w hornjolužiskim džěle serbskeje statistiki wjetše abo mjeńše přinoški ze wšelakich wosadow. Na to slědowaše zběrka M. Rostoka „Ležownostne mjena“ w Časopisu l. 1887 z někotrymi pozdžišimi małymi dodawkami. Džěl tajkich mjen je we wjesnych katastrach abo ležownostnej knizy kóždeje wsy po němskim a wšelako skaženym wašnju zapisanych. Štož chce tajke mjena dale hromadžić, prašej so na staršich, we wsy dołho přebywawšich ludži a podawaj je do toho Časopisa. To njebudžo zdžělanym Serbam na wsach, wosebje studowacym w času prózdninow, žana ćeža. Při tym njech so poznamjeni, na čo to mjeno po ludowej powěsći dopomina a što na tej ležownosći předy bě abo nětko je. Tež dyrbyja so woćišćane mjena hišće jóna kontrolować, dokelz so druhdy na nje-wěstych podawarjow a na hubjenje spisane zapiski abo wotpiski zložuja. Hdyž su mjena ze wšitkich wsow derje napisane a woćišćane, hodža so lěpje wukładować a wšelako wužić.

Němcy su drje hižo serbske ležownostne mjena wozjewjeli, ale dotaj často njedokładnje. Najlěpše džělo dyrbi so te mjenować, kotrež so w časopisu „Neues Lausitzisches Magazin“, zwjazk LXVI a LXVII počina a lětsa so dokonči. Napismo nastawka a separatneho woćišća reka: „Die slavische Orts- und Flurnamen der Oberlausitz. Gefaunelt und erfährt von P. Kühnel.“ Mjez žórłami za swoje džělo mjenuje spisaćel mjez druhim tež naš Časopis, wosebiće zběrki M. Hórnik, E. Muki, M. Rostoka. Wón podawa najpředy mjena z ranišeje polojey Hornjeje Łužicy (Land Görlitz) a na to z nawječorneje (Land Budissin). Jeho wukładowanja dopokazuja znajomstwo ze serbskej a z cyła słowjanskej

rěču, z džěłami Fr. Miklošiča, tež ze serbskim słownikom a Suolerjowym spisom: Die slavischen Ortsnamen in der Oberlausitz und ihre Bedeutung*) 1867. Khwalić mamy, zo su při wjesnych a pólnych mjenaoh starše formy z chronikow a lisćinow sobu wočišćane. Wukładowanju pak njemóženy všudźe přikłosować. Wo tym někotre přikłady. W Mužakowskej holi je Běleńc; tón pak njehodži so z nowym słowom „běleńca“ Bleiche přirumać. Die Bittowe zawěšće njeje „Streitland“. Muždžina drje je Mósina, dokelž mamy tež Mósónki. W Sprjewjach njesměmy Časnik a Podčasnik z nowotneho „časnik“ wotwodzić. Šišfona = pěskownja, nic piskornja. W Brusoch njemóže być Plettemwiefe, ale Čelča hora, hdyž je druhdže Byča a Čelaca. W Dołhej Boršći drje je Bahnušk, nic Bamžk. W Banecach mjenuja: na Smohach = na Zmohach.

Pódlá tajkich ležownostnych mjen móženy tež swójbne mjena hromadzić. Mjez nimi je wjele všědných abo často mjenowaných, ale tež wjele starych, derje serbskich. Škoda jenož, zo su Němcy a němcowacy Serbja mnohe rjane mjeno někak přeložili abo wšelako skepsali, tak zo je woznam začěmnjeny.

*) Wukładowanje abo wuloženje mjenow njeje všudźe prawe, tak zo so nje směmy z tutym hišće spokojić. Dyrbi so dale zběrać a potom njeh so wukładnje.

— → = § ← —

Wobsah.

Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Adolf Černý (pokradowanje)	str.	3.
Sto přisłowow. Wot Jana Wehle	„	68.
Hdže pišeny jotowane pismiki? Rozestajl M. Hórník	„	70.
Wučahł z protokollow M. S.	„	73.
Dary za dom M. S.	„	75.
Zličbowanje wo domu Maćicy Serbskeje	„	76.
Zličbowanje M. S. w 44. lěće (1890)	„	77.
Pokładnica maćičneho domu	„	78.
Přinoški sobustawow M. S. (1890)	„	79.
Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Adolf Černý (pokradowanje)	„	81.
Pelnjoserbska rěčnica dr. E. Muki. Wozjewil M. Hórník	„	129.
Najpřihodniše grammatiske twórby a wukóncy. Poďal M. Hórník	„	132.
Mjezosobne zastupowanje samozyrnkow w hornjoserbsćinje. Poďal M. Hórník	„	137.
Někotre podhladnue a špatnje serbske słowa. Wupytal M. Hórník	„	140.

— → = § ← —

W o b s a h.

Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napišal Adolf Černý (pokračowanje)	str. 81.
Delnjoserbska rěčnica dr. E. Muki. Wozjewił M. Hórnik	„ 129.
Najpřihodniše grammatiske twórby a wukónicy. Podal M. Hórnik	„ 132.
Mjezsobne zastupowanje samozynkow w hornjoserbšćinje. Podal M. Hórnik	„ 137.
Někotre podhladne a špatnje serbske słowa. Wupytal M. Hórnik	„ 140.

K wužitku maćičneho domu předawaju so w maćičnym knihoskladže a pola pokladnika Mjeřwy za dvě hriwnje wot Ludwika Kuby wubjernje harmonisowane a serbscy a česey krasnje wudate:

Písň lužické (serbske ludowe pěsnje).

Tute pěsnje hodža so derje za serbske koncerty.

Wo zapłaćenje lětnych a wosebjje tež zastatych přinoškow (kóždolětnje 4 M. abo w cuzych pjenjeczach po kursu) a wo dary za dom M. S. najpodwolnišo prosymy. Lěto so bórzy minje! Pokladnikowa adresa za póst je: Kaufmann M. Mörbe, Bautzen (Sachsen).

Tež prosymy, zo bychu naše česćene sobustawy svojich znatych k přistupjenju do našeje Maćicy Serbskeje namolwjeli.

Přinoški kwitujemy w Časopisu a „Lužicy“, darjene knihi dołajenož w „Serbskich Nowinach“. Přeměnenjenje adressy njech so předsydcy abo pokladnikkej wozjewi.

Časopisa M. S. su tež mnohe stare lětniki hišće na předań přez knihokupca Rühla abo přez direktne skazanje pod adresu: An die Maćica Serbska in Bautzen (Sachsen).

Rozeslanje maćičnych spisow (dwójcy za lěto) wobstara knihokupstwo E. Rühla. Hdy by něchtó wozjewjeny spis njedostał, njech napiše kartku z adresu: Herrn Kaufmann Mörbe, Bautzen (Sachsen).

— 0 —